

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ABD
TASAVVUF BİLİM DALI

ŞEYH FAHREDDİN EL-ARNASÎ'NİN HAYATI ESERLERİ VE
TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Davut BAYRAM

DANIŞMAN

Doç. Dr. Ferzende İDİZ

VAN 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

Davut BAYRAM tarafından hazırlanan “Şeyh Fahreddin el-Arnasi'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslam Bilimleri/Tasavvuf Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Doç. Dr. Ferzende İDİZ Tasavvuf Van YYÜ Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ onaylamıyorum	
Başkan : Doç. Dr. Ferzende İDİZ Tasavvuf Van YYÜ Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ onaylamıyorum	
Üye : Dr. Öğ. Üyesi Mesut YİĞİT Tasavvuf (Muş Alpaslan Üniv.) Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ onaylamıyorum	
Yedek Üye : Dr. Öğr. Üyesi Rifat AKBAŞ Arap Dili Ed. (Van YYÜ.) Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ onaylamıyorum	
Yedek Üye Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK Tasavvuf (Ağrı Üniv. İslami İlimler Fak.) Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Yedek Üye : Doç. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ Arap Dili Ed. (Van YYÜ. İlahiyat Fak) Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Tez Savunma Tarihi:	08.07.2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.01/08/2019..... Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Davut BAYRAM

08/07/2019

Yüksek Lisans Tezi

Davut BAYRAM

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz, 2019

Şeyh Fahreddin el-Arnasî'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri

ÖZET

Bu çalışmamızda, ülkemizin Güneydoğu bölgesinin Mardin ilinde dünyaya gelen ve bu bölgede değişik âlimlerden ilmi ve ahlâki eğitim alan Şeyh Fahreddin el-arnasi el-Batmanî'nin Hayatı Eserleri ve *Zü'lfikâri'l-Hayderî fi'd-Difâ.i ani's-Seyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî* adlı eserinden aldığımız tasavvufî görüşleri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Tezimiz, giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Tezin giriş kısmında araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve daha önce yapılmış olan çalışmalara değinilmiştir. Birinci bölümde müellifin yaşadığı dönem farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde, müellifin hayatı, eserleri ve tarikatı hakkında detaylı bir şekilde bir takım bilgiler aktarılmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise müellif'in *Zülfikar* adlı 430 sayfalık Arapça eserinde ele aldığı tasavvufî görüşleri, tezin temel konusu olacak şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh, Tasavvuf, Batman, Nakşibendilik
Sayfa Adedi: 67
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ferzende İDİZ

Master Degree

Davut BAYRAM

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSTY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

JUNE 2019

The Life, Works, and Views on Islamic Mysticism of Sheik Fakhreddin el-
Arnasî

ABSTRACT

In this study, tried to give information about Islamic mystizsizm views which are based on a work named *Zü'lfikâri'l-Hayderî fi'd-Difâ.i ani's-Seyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî* and the life and Works of Sheik Fakhreddin el-Batmanî who was born in the Southeast of our country in Mardin province, who studied science and moral education under different scholars in this region. Our thesis consists of introduction, two parts and result. In introduction, we discussed about Islamic Mysticism, science, social and political conditions of related time by generally looking at the time that our writers lived in. We reviewed his birth, his youth, his education, his teachers, his students, and his death in the first part. Second part will be about introduction of the works of our writers. In the last part of our thesis, we discussed about Islamic Mysticism views that were discussed by our writers in the work named *Zulfikar* which was 430-paged Arabic text by creating basic point of our thesis.

Keywords: Sheik, Islamic Mysticism, Batman, Naqshbandi Tariqa
Page Number: 67
Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ferzende İDİZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER	III
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
1.YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ	2
1.1. Siyasal Durum.....	2
1.2. Sosyal Durum	3
1.3. Ekonomik Durum.....	4
1.4. Tasavvufi Durum.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞEYH FAHREDDİN EL-ARNASI'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TARİKATI

1.1.HAYATI.....	8
1.1.1. Doğumu	8
1.1.2. Ailesi.....	8
1.1.3. Çocukları.....	9
1.1.4. Medrese Tahsili ve Hocaları.....	10
1.1.5. Talebeleri	12
1.1.6. Sosyal Faaliyetleri1.....	15
1.1.7. Vefatı.....	16
1.2.ESERLERİ	16
1.2.1. Cuma Günü ve Cuma Namazı	17
1.2.2. Keşfu'l-Ğıta Haşiyetu İmtihani'l-Ezkiya.....	17
1.2.3. Durretu's-Sadef fi Beyani Asnafi'l-Harf	18
1.2.4. Et-Tarsîf fi İlmi't-Tasrîf	18
1.2.5. El-İstinare fi İlmi'l-İstiare	19
1.2.6. Âsâğûcî fi'l-Mantık	19
1.2.7. Risaletu'l-vad'	20
1.2.8. El-İ'tisam Haşiyetu Şerhi'l-İsam Ale'l-Ferideti fi'l-Beyan	20
1.2.9. Miftahu'l-Cenne fi Ezkari'l-Kitabi ve's-Sunne	21

1.2.10. El-Kavlu's-Sedîd fi Beyani Hukmi's-Saydi Bi'l-Bundukati'l Muttehzati Mine'l-Hadîd	21
1.2.11. Zu'l-Fikaru'l-Hayderî fi'd-difai Ani's-Şeyh Seyda el-Cezerî.....	21
1.3.TARİKATI	22
1.3.1. İlmi ve Tasavvufi İcazetini Alması.....	22
1.3.1.1. Muhammed Said Seyda el-Cezeri	23
1.3.2. Tarikatı ve Tarikat Silsilesi	24

İKİNCİ BÖLÜM

1. TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ	26
1.1. Zü'lfikâri'l-Hayderi Fi'd-Difâ'i ani's-Şeyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî Adlı Eseri Bağlamında Tasavvufi Görüşleri	26
1.1.1. Şeriat, Tarikat, Hakikat	26
1.1.2. Şeyh, Mürşid.....	30
1.1.3. Arif.....	33
1.1.4. Mürid-Salik	36
1.1.5. Veli ve Özellikleri.....	40
1.1.6. Keramet	45
1.1.7. Keramet ve Sihir'in Farkı	48
1.1.8. Keramet ve Mucize'nin Farkı.....	49
1.1.9. Tevessül-Vesile	51
1.1.10. Rabîta.....	54
1.1.11. Ricalu'l-Gayb, Abdal, Evtad, Nukeba, Nuceba	57
1.1.12. Nakşibendiyye Tarikatı Hakkındaki Görüşleri	59
1.1.13. İbni Arabi Hakkındaki Görüşleri	61
1.1.14. Bid'at.....	64
SONUÇ.....	66
KAYNAKLAR	68
EKLER.....	71
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.s	:Aleyhi's-selâm
a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.d.t.	: Adı geçen doktora tezi
a.g.s	:Adı geçen sempozyum
b.	:Bin
bkz.	:Bakınız
c.	:Cilt
çev.	:Çeviren
dia.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
hz.	: Hazreti
ia.	:İslam Ansiklopedisi
m.ö	:Mîlâttan Önce
m.s	:Mîlâttan Sonra
nşr.	:Neşreden
ö. :	:Ölümü
s. :	:Sayfa
ss. :	:Sayfadan Sayfaya
yay. :	:Yayınları
yy :	:Yüzyıl

ÖNSÖZ

Ülkemizin güneydoğusunda bulunan ve Batman şehrinde 1972 yılına kadar yaşamış olan, Şeyh Fahreddin, ilmî ile amel eden, bir çok âlim yetiştiren ve pek çok alanda eser vermiş sûfî ve alim kişiliği ile bulunduğu bölgede irşad faaliyetlerinde de bulunmuş önemli bir şahıstır. Şeyh Fahreddin her ne kadar Mardin doğumlu ise de kendisi en parlak dönemlerini Batman'da geçirmiş ve bundan dolayı kendisine Batmanî nisbesi verilmiştir.

Köklü bir geleneğin ürünü olması hasebiyle sadece bir alanda değil pek çok ilmi branşta söz sahibidir. Kur'an ilimleri, fıkıh, kelam, hadîs, belagat, mantık, istiare, vad', nahiv, sarf ve diğer ilimler onun için aynı mesabede'dir .

Kendi döneminde hatırı sayılır bir fakih olmanın yanında hayatının sonlarına doğru seyr'û-sülûk yoluna girmiş, 1955 yılında hocası Şeyh Seyda'dan halifelik ünvanını alarak, bundan sonra fakihliğinin yanında irşad faaliyetleri de yürütmüştür.

Kendisi *Zülfikaru'l-Hayderi fi'd-difai Ani's-Şeyh Seyda el-Cezeri* adında Arapça tasavvufî bir eser kaleme almış bağlı bulunduğu Nakşibendiyye tarîkatı'nın usullerinden sapmayarak eserinde çeşitli tasavvufî kavramları açıklayarak bu kavramlarla ilgili gerek kendi döneminde gerekse günümüzdeki pek çok soruyu açıklığa kavuşturmuştur.

Son dönemin önemli âlim ve sûfî şahsiyetlerinden olan Şeyh Fahreddin'in hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşlerini tez konusu yaparak, ilgililerin istifadesine sunmayı amaçladık. Araştırmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde doğduğu dönemin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve tasavvufî özelliklerini ele alarak yaşadığı dönemi açıklığa kavuşturduk. Birinci bölümde kendisi hakkında genel bilgiler vererek eserlerinin genel tanıtımını yaptık. İkinci bölümde ise tasavvufî eseri olan *Zülfikar* adlı eseri ekseninde tasavvufî kavramları açıklama yoluna giderek araştırmamızı tamamladık.

Çalışmamda değerli pek çok şahsiyetten yardım gördüm. Bu bağlamda özellikle danışman hocam Doç. Dr. Ferzende İDİZ'E, çalıştığım eserin temininde

bana yardımı dokunan değerli hocamız Prof. Dr. Abdulkerim Ünalın ve Abdurrahim Arnasi bey'e şükranlarımı arz ederim.

Davut BAYRAM

Van, 2019

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Tez'in konusunu, ülkemizin güneydoğusunda bulunan Mardin ili'nin Midyat ilçesinde yaşamış olan ve hem ilmi hem de tasavvufi yönü ile tanınmış olan Şeyh Fahreddin el-Arnasî'nin hayatı, eserleri ve tasavvufi görüşleri oluşturmaktadır. Çalışma daha çok özgün bir anlayışla ele alınıp, Şeyh Fahreddin'nin, *Zülfikar* adlı eserinde geçen tasavvufi konuların detaylı bir şekilde ele alınmasıyla işlenmiştir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Şeyh Fahreddin kendi çağdaşı olan pek çok âlim tarafından övgüye mazhar olmuş bir şahsiyet olmanın yanında, değişik alanlarda kaleme aldığı kitaplarla nam salmış ve her zaman kendi çağdaşları tarafından otoriter bir âlim olarak görülmüştür. Fıkhi yönünün yanında tasavvufi yönü de ağır basan müellifimizin bu alanda kaleme aldığı tasavvufi eseri özgün bir dille işlenerek, çalışmada tasavvufi yönünün tanıtılması amaçlanmış olup ilgilenenlerin istifadesine sunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmamız'ın tamamlanması adına bize kaynaklık edebilecek olan bütün dökümanlar'a ulaşıp gözden geçirilmiş, ayrıca Şeyh Fahreddin'nin bazı çocukları ve talebeleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece yazılı ve sözlü bilgilerden bu metod'la faydalanma yolu uygulanmıştır.

1. DOĞDUĞU VE YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Siyasal Durum

Müellifimiz Şeyh Fahreddin'in doğduğu 1910 yılı, Osmanlı Devleti'nin her alanda gerilediği bir dönemdir. Yaşadığı dönem ise, Osmanlı'nın I. Dünya Savaşından yeni çıktığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurulduğu döneme denk gelmektedir. Ancak Şeyh Fahreddin'in yaşadığı dönemi anlamının yolu Osmanlı'nın son dönemlerini anlamaktan geçer. Bundan dolayı biz Şeyh Fahreddin'in yaşadığı döneme genel bir bakışta bulunurken 19. yy.'ın sonlarını ve 20. yy.'ın başlarını ele alacağız.

19.yy ile 20.yy Osmanlı topraklarında birçok alanda değişimin yaşandığı bir dönem olmuştu. On dokuzuncu yy.'nın etkisi Yirminci yüzyıl'ın ilk yarısında da hissedilmişti. Bu yüzyıl'da meydana gelen gelişmeler Osmanlı Devleti'nin geleceğini de etkisi altına almıştı. On dokuzuncu yüzyıl'ın ilerleyen dönemlerinde ve sonraki yüzyıl'ın başlarında diğer yabancı ülkeler Osmanlı'nın bünyesinde bulundurduğu azınlıkların haklarını gerekçe göstererek onların Osmanlı'ya karşı isyan etmelerini ve böylelikle Osmanlı'nın iç işlerinin dengesiz hale getirilmesine neden olmuşlardı ve Yirminci yüzyıl'ın başlarında yabancı devletler, Osmanlı ülkesindeki azınlıkların devlet otoritesine karşı isyan etmelerine ve iç barışın bozulmasına teşvik etmişlerdi. Bu gelişmelerin önüne geçmek isteyen Osmanlı aydınları tarafından, farklı fikir akımları ortaya atılmıştı. Aydınlar önce Osmanlıcılık; ardından İslamcılık, Turancılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi fikir akımları ortaya attılar. Osmanlı aydınları, bunlarla yetinmeyip dış devletler tarafından oynanan oyunun önüne geçmek için farklı çalışmalarda bulunmuş ve Batılı devletlerin, iç işlerimize müdahale etmelerini engellemek için çeşitli çalışmalar başlatmıştı. Bir kısım aydın tarafından İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulmuş ve kurulan bu cemiyetin faaliyetleri sonucunda 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilmişti. Ancak ilan edilen Meşrutiyet karşısında İstanbul'da bir isyan başladı (13 Nisan 1909). Çıkan bu isyana "31 Mart Olayı" adı verilmişti. Ancak çıkan bu isyan sonucunda hareket ordusunun devreye girmesiyle isyan bastırıldı ve II. Abdulhamit tahttan indirilmişti.¹

¹ Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi XVI*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1966, 18-66; Veli Şirin, *Anahatlarıyla Siyasi ve Kültürel Osmanlı Tarihi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2002, 143-156; Ali Yasin Kalabak, *Osmanlı'nın Son Döneminin Sosyo Ekonomik Buhranları ve Mali Emperyalizm*, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik

Bu arada siyasi ve ekonomik anlamda gelişim gösteren İtalya bu gelişimine katkı sağlayacağına inandığı Trablusgarp'ı işgal etmişti. Osmanlı Devleti ise, İtalya'nın bu işgaline karşı aralarında Mustafa Kemal'in de bulunduğu gönüllü bir askeri birliği Trablusgarp'a göndermişti. Mustafa Kemal ve arkadaşları İtalyanlara karşı bu topraklarda önemli başarılar kazanmışlardı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu fırsata çevirmek isteyen Balkan devletleri Osmanlı'ya karşı savaş ilan edip kısa sürede Osmanlı'nın bir kısım topraklarını Balkan Devletleri'nin eline geçirmişti. Fakat ele geçirilen toprakların paylaşımı konusunda anlayamayan Balkan devletleri kendi aralarında savaşmaya başlamıştı. Böylelikle II. Balkan Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuşlardı. Bu durumu kendi lehine dönüştürmeyi amaçlayan Osmanlı, düzenlediği harekâtla bir kısım toprağını geri almayı başarmıştı, fakat üst üste yapılan savaşlar sonucu Osmanlı'nın Balkan egemenliği sona ermişti. Kısaca Osmanlı'nın yaptığı hamleler zayıf kalmıştı ve Osmanlı siyasal anlamda bir çöküş içinde idi.²

1.2. Sosyal Durum

Osmanlı Devleti'nin, iç işlerinde gelişen durumlara paralel olarak Yirminci yüzyıl'da sosyal alanda da önemli hareketlilikler yaşandı. Kaybettiği topraklarda yaşayan insanları Anadolu'ya iskân etmeye çalışan Osmanlı'nın, fethedilen topraklarına yerleşen insanlar, akın akın Anadolu'ya yerleşmeye çalıştı. Bu durum Osmanlı topraklarında sosyal alanda dengenin bozulmasına sebep olmuştu. Öte yandan azınlıkların devlet kurma isteklerinden doğan isyanlar bastırılmaz bir hal almıştı. Osmanlı'nın hâkimiyetini kaybettiği topraklardan ve köylerden gelen büyük göç dalgaları şehirlerdeki nüfusu hızla arttırmıştı. Yirminci yüzyıl'ın başlarında, özellikle Osmanlı'ya başkentlik yapmış kentlerde nüfus patlamaları yaşanmıştı. Osmanlıda yaşanan göç dalgaları, kaybedilen savaşlar, beraberinde ekonomi'nin çökmesine de sebebiyet vererek şehirlerde artan nüfusun gereksinimlerinin karşılanamaz hale gelmesine sebebiyet vermişti. Bir yandan artan nüfus diğer yandan artan konut gıda ihtiyaçlarını karşılamak Osmanlı Devleti için büyük bir sorumluluk haline gelerek Osmanlı ekonomisinin darboğaz hale gelmesine neden olmuştu. Ekonomik sorunlar nedeniyle işsizlik probleminin baş gösterdiği Osmanlı

Araştırmalar Dergisi, Nisan 2014 / Yıl: 14 / Sayı: 27, Konya, 2014. 307-321; Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul, 2007, 60-80.

² Şirin, *a.g.e.*, 143-156; Kalabak, *a.g.m.*, 307-321; Akşin, *a.g.e.*, 60-80.

toplumunda büyük sorunlar ve asayiş bozan durumlar ortaya çıkmıştı. Fakat gelişen bu kötü sosyal olaylara karşılık teknolojik gelişmeler de Osmanlı toplumunda yerini almıştı. Tramvay, telgraf gibi teknolojik makineler de insanların hayatlarına girmeye başlamıştı.

Aynı şekilde 19. Yüzyıl'ın başlarından itibaren Osmanlı toplumu klasik medreselerle beraber, modern okullarla karşılaşmaya başladılar. Kurulan bu modern okulların yanı sıra, Osmanlıdaki gelişmelere bağlı olarak, batılı devletler tarafından da pek çok sayıda okul açılmıştı.³

II. Meşrutiyetle beraber Osmanlıda kültürel anlamda bazı gelişmeler yaşanmıştır. Basın yayın alanında dergi ve gazetelerin sayıları günden güne artmaya başlamıştı. Çıkarılan bu gazetelerden bir kısmı, Osmanlı toplumuna bağlı kişiler tarafından çıkarılmış, bazıları da Avrupa'daki gelişmeleri takip amaçlı çıkarılmıştı. Osmanlı toplumunda bulunan azınlıkların isyanlarını desteklemek amacıyla azınlıklar tarafından da dergi ve gazeteler yayın vermeye başlamıştı.⁴

Aynı şekilde bu yüzyıl'da, kültür'ün birer ögesi olan şiir, edebiyat, spor, eğitim eğlence alanlarında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Kısaca siyasal hayattaki olumsuzluklar, fethedilen bölgelerdeki insanların Anadolu'ya gelip yerleşmelerine ve bunun sonucunda bazı şehirlerdeki nüfusun hızla artmasına sebep olmuş, bu da sosyal ve kültürel yaşamı olumsuz etkilemişti.⁵

Yaşanan savaşlar, göçler, azınlık ayaklanmaları, Osmanlı sosyal yapısını olumsuz etkilemişti. Ardından kurulan cumhuriyet ve yenilikler, toplumu ciddi anlamda sarsmıştı.

1.3. Ekonomik Durum

Ekonomisi iyice bozulan Osmanlı Devleti, dış devletlerden borç para almak zorunda kalmıştı. Başvurduğu değişik yollardan gelir elde edemeyen Osmanlı Devleti, dış devletlerden borç para alarak, ekonomisine olumlu anlamda yön verme yolunu tercih etmişti. Batılı devletlerden alınan borç paranın olumlu yönlerde kullanılmaması ve üretime yönelik alanlarda değil de tüketim aracı olarak kullanılmasından dolayı, Osmanlı ekonomisi daha büyük sıkıntılara uğramış ve

³ Şirin, *a.g.e.*, 326-342.

⁴ Şirin, *a.g.e.*, 326-342.

⁵ Murat Belge, *Osmanlıda Kurumlar ve Kültür*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, 261-265; Şirin, *a.g.e.*, 254-257.

alınan borç paranın faizlerinin bile ödenmemesine yol açmıştı. Alacaklı devletlerin 1881 yılında kurduğu Düyunu-Umumiye İdaresi (Genel Borçlar Yönetimi) Osmanlı Devleti'nin önemli gelir kaynaklarına el koymuştu. Böylelikle özelde Osmanlı maliyesi, borçlu olduğu devletlerin denetimine girerek Osmanlı gelirlerinin pek çoğuna el konmasına yol açmış ve bu devletler Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını da ilgilendiren olumsuzluklara sebebiyet vermişlerdi. 19. yy. başlarında batılı tüccarlara ve üreticilere verilen ayrıcalıklardan dolayı Osmanlı'nın yerli üreticileri yabancı üreticilerle rekabet edecek güçten yoksun bırakıldıkları için, daha önceleri kendi ihtiyaçlarını karşılayabilirken gelişen olumsuz olaylardan dolayı bunlara cevap veremez hale gelmişti. Yine tarım alanında gelişen teknolojiyi takip edememe ve tarımsal teknolojik aletlerin ülkede olmamasından dolayı, Osmanlı topraklarında bulunan tarıma elverişli toprakların tamamından yararlanılamamıştı. Diğer alanlarda özellikle sanayi alanında da teknolojinin kullanılmaması, el işçiliğini ve bunun getirdiği yüksek ücretler, Osmanlı toplumunu mahkûm etmişti.⁶

Kısaca Osmanlı Devleti ve yeni kurulan devletin durumu ekonomik açıdan da iyi değildi.

1.4. Tasavvufi Durum

Osmanlı Devleti'nin son devirlerinde meydana gelen olumsuz gelişmeler tasavvufa ve onun kurumsal boyutuna yönelik eleştirilerin, gelişmesine neden olmuştur. Kendilerine yönelik yapılan olumsuz eleştirilerin önüne geçmek isteyen sûfi çevreler ortaya çıkan usulsüzlükleri ve buna bağlı olarak meydana gelen yozlaşmanın önüne geçmek adına, bazı tedbirleri alma yoluna gitmiştir. Kendilerine yönelik gelen bu düzenleme talepleri doğrultusunda, Meclis-i Meşâyih ve daha sonra Cemiyet-i Sûfiyye gibi sûfi faaliyetleri düzenlemeyi amaçlayan müesseseler kurulmuştur. Bununla beraber yetişmekte olan ilim erbabına yönelik Daru'l-Fünun'un Şer'î ilimler şubesinde İlm-i Ahlâk-ı Şer'î ve tasavvuf dersi müfredata konulmuştur. Aynı üniversite'nin İlahiyat Fakültesi'nde ise tasavvuf tarihi dersine müfredatta yer verilmiştir. Aynı şekilde kurulması için olumlu yönde gerçekleştirilen

⁶ Kalabak, *a.g.m.*, 307-321.

fakat olumsuz sonuçların alındığı Medresetü'l-Meşâyih ve Cemiyet-i İttihâdiyye-i Sûfîye gibi müesseseler de vardı.⁷

Osmanlı Devleti'nin son dönemi, tasavvufî bazı meselelerin tartışıldığı ve tasavvufun İslâmi bir ilim olup olmadığı meselesinin de tartışıldığı bir dönemdir. Diğer bazı konularda olduğu gibi bu konuda da ittifak sağlanmamıştır. Bazı âlimler tasavvufun İslâm'ın manevi boyutunu oluşturmasından dolayı tasavvufu İslâmi bir ilim olarak görürken, diğer bazı âlimler ise onu İslâmi bir ilim olarak görmemişlerdir. Yine tasavvufun uygulama boyutuyla ilgili olmayan kavramlar için klasik tanımlamalar yapılmıştı. Fakat tasavvufun uygulama boyutuyla ilgili olan kavramların tanımı için, bu kavramlar yeniden ele alınarak tanımlanmışlardır. Ayrıca tasavvuf, sûfî, vahdet-i vücud gibi İslâm tarihi boyunca en çok üzerinde durulan, konuşulan ve tartışılan kavramlar da tartışılmıştı. Özellikle vahdet-i vücud ile ilgili olumlu ve olumsuz yönde fikir beyan edenler, bu alanda belirttikleri fikirlerini açıklamış ve bu açıklamalarına delil getirme yoluna girmişlerdi.⁸

Osmanlı Devleti'nin son devrinde ıslah edilmesi gereken önemli konulardan biri de tasavvuf uygulamalarının icra edildiği ve tasavvuf geleneğinin sürdürüldüğü yerler olan tekke kurumlarıdır. Tekkelerin asıl amaçlarından farklı bir hale büründüğünü dile getirenlerin eleştirileri sonucu, tekkelerin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı doğmuştu. Şeyhlerin ehliyetli olmasını sağlamak için Medresetü'l-Meşâyih adıyla bir okul kurmak için bazı girişimler yapılmıştı. Bu bağlamda, tekkelerin iki kısma ayrılıp resmî tekkeler ve özel tekkeler ayrı düşünülerek her ikisinin kendi şartlarına göre düzenlemeleri için bazı uygulamalara gidilmişti.⁹

Osmanlı'nın son dönemlerinde görülen bu olumsuzluklar sonucu yeni kurulan Cumhuriyet ile beraber, tarikatların ve tasavvuf erbabının durumu da pek de iyi sayılmazdı. Nitekim Cumhuriyet dönemi, lâikliği ve modernleşmeyi ilke edinmiş bir dönemdi. Bu durum, Cumhuriyetin yöneticileri tarafından laik programların

⁷ Halil İbrahim Şimşek, *Türk Modernleşmesi Sürecinde Tasavvuf Alanında Ortaya Çıkan Bazı Yöntem Tartışmaları*, (Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi), C.5, 9. 2006, Çorum, 7-40; Mustafa Kara, *Makbul ve Maktul Tasavvuf Kültürü İle İlgili Tespitler, Problemler, Teklifler*, (Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), c.11, sayı.1, Bursa, 2002, 1-16.

⁸ Ünver Günay- A.Vehbi Ecer, *Toplumsal Değişme Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, (Erciyes Üniversitesi Yayınları) no:12, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1999, 201-217; Şimşek, *a.g.m.*, 7-40; Kara, *a.g.m.*, 1-16

⁹ Günay - Ecer, *a.g.e.*, 201-217; Şimşek, *a.g.m.*, 7-40; Kara, *a.g.m.*, 1-16.

uygulanmasına, tekke, zaviye ve tasavvuf erbabının rolünün düşürülmesine yol açmıştı. Cumhuriyet döneminde başlayan bu uygulamalar geleneksel yaşayışta da önemli değişikliklerin olmasına da yol açmıştı. Bu bağlamda ‘ *Hilafet ile Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak yerine din hizmetlerini düzenlemek ve yürütmek üzere Diyanet İşleri Reisliği ve Vakıflar Umum Müdürlüğü kuruldu. Bu arada Tekke ve Zaviyelerin yönetimi de Diyanet'e bırakıldı. Medreseler kapatılarak tarikatlar ve yeni dinî oluşumlar eğitim ve öğretimde, Tanzimat döneminden bu yana kendini gösteren Mektep-Medrese ikiliğini ortadan kaldırmak üzere Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim-öğretim işi Maarif Vekâletine verildi. Hukuk alanında özellikle Tanzimattan bu yana baş gösteren ikiliğin ortadan kaldırılması ise, Şeriat Mahkemelerinin yerine Medenî Kanun'a geçilmesi ile sonuçlandı*’¹⁰

Gelişen bütün bu olaylara rağmen, tasavvuf ehli kimseler varlıklarını camîler vasıtasıyla sürdürebilmişlerdi. 1925 yılından 1950 yılına kadar camiiler vasıtasıyla varlıklarını sürdüren tasavvuf ehli, özellikle 1950’li yıllarda çok partili hayata geçişin sağladığı avantaj ile birlikte daha rahat hareket etme imkânı bulmuştu. Fakat bu durum, tasavvuf ehlinin bütün uygulamalarını açık bir şekilde yapma veya onların hukukî anlamda tamamen serbest bırakıldıkları anlamını taşııyordu. Ancak 1980 yılı ve sonrası tarikat ve tasavvuf ehli için olumlu anlamda önemli bir dönem olmuştu. Nitekim bu dönemlerde tasavvuf ehli, yeniden bir canlanma içine girmiş ve artık faaliyetlerini daha açık bir şekilde yerine getirebilmişti.¹¹

¹⁰ Günay - Ecer, *a.g.e.* 201-217.

¹¹ Günay - Ecer, *a.g.e.* 219-247.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞEYH FAHREDDİN EL-ARNÂSÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TARİKATI

1.1. HAYATI

1.1.1. Doğumu

Şeyh Fahrettin, 1328/1910 yılında, ülkemizin güneydoğusunda bulunan Mardin'in Midyat ilçesine bağlı Arnâs köyünde dünyaya gelmiştir. Şeyh Fahreddin aslen Mardin'li olmasına rağmen, ömrünün büyük bir kısmını Batman'da geçirmesinden ve ilmî, dinî faaliyetlerinin büyük bir kısmını Batman'da ifa ettiğinden, Batmanlı lakabını almış ve Molla Fahreddin Batmanî ya da Şeyh Fahreddin Batmanî olarak tanınmıştır.¹²

1.1.2. Ailesi

Şeyh Fahreddin, bölgede tanınan ve seyyid olarak bilinen soylu bir ailede büyüyen bir şahsiyettir. Babası merhum Molla Abdullah Arnasî bey, annesi merhume Sevê hanımdır. Seyyid olması hasebiyle soyu Hz. Hüseyin vasıtasıyla Hz. Ali'ye dayanır. Şeyh Fahreddin gerek kendisi gerekse ailesi, bölgede ilimle tanınan değerli bir ailedir. Bu aile bölgede birçok ilim ve irşâd faaliyetinde bulunmuş, bölgenin değişik medreseleri'nin bünyesi altında farklı alanlarda tadrîsat yapmış ve onlarca talebe yetiştirmiştir. Örneğin Şeyh Fahreddin'in amcam olarak andığı Molla Abdulvahhab Derizbinî ve Molla Zübeyir Arnasî, bahsedilen şahsiyetlerden sadece ikisidir. Bu şahsiyetler, kendi yörelerinde üstâd olarak tanımlanan, fâkîhlik ve âlimlik yönleri ağır basan şahsiyetlerdir.¹³

¹² Molla Fahrettin'in hayatı ve kişiliği ile ilgili bilgiler, oğlu Abdurrahim Yıldız'ın bizzat kendisinden, onun tarafından kaleme alınıp Molla Fahrettin'in el-İ'tisam adlı eserinin başına eklenen kısa biyografisinden ve Abdülkerim Ünalın'ın, 7-9 Eylül 2007 tarihinde yapılan " Uluslararası İbrahim Hakkı Ve Siirt Uleması Sempozyumu " nda sunduğu "*Molla Fahrettin Batmanî ve İlmî Kişiliği*" adlı tebliğinden ve Abdülkerim Ünalın, Molla Fahreddin Batmaninin İlmî, Tasavvufî ve Sosyal Faaliyetleri, I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Batman, 357-360. yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹³ Ünalın, *a.g.s.*, 357-360.

Şeyh Fahreddin, daha çocukluk yıllarında iken babasını kaybetmiştir. Babasının yokluğuyla yetim kalan Şeyh Fahreddin'i, annesi yetiştirmiştir. Şeyh Fahreddin daha altılı yaşlarda Kur'an'ı-Kerimi hatmetmiş ve dini ilimleri öğrenmeye ve okumaya başlamıştır. Bu süreden sonra on dört yaşına giren Şeyh Fahreddin Batmanda bulunan medreselere validesi Sevê hanım tarafından gönderilmiştir.¹⁴

1.1.3. Çocukları

Şeyh Fahreddin, Fahrulleyl hanımla evlenmiş ve toplamda 13 çocuğa babalık yapmıştır. Bunlar 7 erkek 6 kız idi. Çocuklarının her biri, farklı alanda hayatlarını sürdürürken aralarından bazıları da hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Erkekler arasında evin en büyüğü olan Abdurrahman Yıldız; 2004 yılında geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir.

Molla Abdurrahim Yıldız; İlahiyat Fakültesi mezunu olup, halen İstanbul'da ikamet etmektedir.

Ahmet Yıldız, Tıp Fakültesi mezunu olup Antalya Alanya'da doktorluk yapmaktadır.

Molla Sabri Yıldız, Molla Muhyeddin Havêlî'den ilmî icâzet almıştır ve Mardin Kızıltepe'de irşâd faaliyetleri ile meşgul olmaktadır.

Seyyid Abdülhakim, ticaretle meşgul olup, halen İstanbul'da ikâmet etmektedir.

M. Salih Yıldız, İktisat Fakültesi mezunu olup, İslâmî faaliyetlerle meşgul olmakta ve halen Batman'da ikamet etmektedir.

M. Sadık Yıldız, askeri okuldan ayrılmış, daha sonra İngiliz Filolojisi mezunu olmuştur. Ticaret ve ilmî faaliyetlerle meşgul olan M. Sadık Yıldız, halen İstanbul'da ikamet etmektedir.

Mütedeyyin kişilerle evli olan Molla Fahreddin'in kız çocukları ise, değişik yerlerde ikamet etmektedirler.

¹⁴ Ünalın, a.g.s., 357-360.

Molla Fahreddin'in torunları ise, üniversitelerde öğretim görevlisi, imam hatip okullarında da öğretmenlik yapmaktadırlar.¹⁵

1.1.4. Medrese Tahsili ve Hocaları

On dört yaşında medrese tahsilini tamamlamak amacıyla Batman bölgesine gelen Molla Fahreddin, Batmana bağlı olan Beşiriye ilçesinin Tilmiz köyünde, medrese eğitimi veren müderris Molla Hasan Tilmizi'nin yanına gelerek, bu eğitimini devam ettirmiştir. Molla Hasan Tilmizî yörede herkes tarafından otorite olarak tanınan ve Diyarbakır'a bağlı Silvan ilçesinde yaşayan âlim, fâkih ve mutasavvıf molla Hüseyin Kîçik'in talebelerinden olup, ondan icâzet alanlardan biri idi. Molla Hüseyin Kîçik'in talebesi olmak ve özellikle ondan icâzet almak, bölgede bulunan her âlim için bir iftihar vesilesiydi. Bunun içindir ki molla Hasan Tilmizî'nin Mola Hüseyin Kîçik'ten icâzet alması ve talebesi olmasının da verdiği tecrübeyle bölgede diğer âlimler tarafından tanınmış ve saygı görmüştür.¹⁶

Şeyh Fahreddin, Molla Hasanın yanında ilmi icâzetini alıp hocasının köyüne yakın olan Bileyder köyüne imam olarak atanarak bu görevi ifâ etmeye başladı. Bileyder köyünde imamlık ve müderrislik yapmanın yanında, kendisinde eksik bulunduğu ilimlerin eğitimi için de hocasıyla bağını koparmayarak bu ilimlerin tahsilini tamamlıyordu. Daha sonra, burada bulunan görevinden ayrılarak, Basork denilen köyde yine imam olarak görevine devam etti. Köyün ileri gelenlerinden olan Hacı Osman Ağa, Şeyh Fahreddin'in isteği üzerine, köy camisinin yanına bir medrese inşa ederek kurulan bu medresede ders vermiş ve birçok talebenin yetişmesine vesile olmuştu. Ancak buradaki görevinden daha sonra ayrılarak, o zamanlar Siirt ili'nin bir ilçesi olan Batman merkezde bulunan Ulu Camii'nde imam-hatiplik görevinin yanında, vâizlik görevini de yerine getirmeye başladı. Yaptığı dini sohbet ve vaazlar halkın üzerinde büyük bir etki oluşturuyordu. Denilebilir ki Şeyh Fahredin'in vaazları Batman halkının günümüze kadar muhafâzakâr bir yapıda kalmasına etki etmiştir.¹⁷

¹⁵ Ünalın, *a.g.s.*, 357-360.

¹⁶ Ünalın, *a.g.s.*, 357-360.

¹⁷ Ünalın, *a.g.s.*, 357-360.

Şeyh Fahreddin, ilmî eğitimini tamamlamış bu konuda farklı icâzetler almış ve farklı sayıda talebe yetiştirmiş bir bilgeydi. Yaşının ilerlemesiyle birlikte seyr-û sülûka yönelmek isteyen Şeyh Fahreddin ülkemizin güneydoğusunda bulunan Ceziretü ibn Ömer olarak anılan Cizre ilçesine gitmiştir. Bu ilçede ikamet eden ve güneydoğuda bulunan pek çok mutasavvıfın yetişmesinde büyük bir paya sahip olan, ilim ve takva sahibi olan Şeyh Muhammed Said Seyda el –Cezerî'nin yanına giderek seyr-û sülûkta ona intisab etti. İntisab ettiği Şeyh Seyda, Molla Fahreddin'in tasavvuf yolunda artık ehliyet sahibi olduğunu görünce, 1955 yılında ona halifelik ünvanını verdi. O güne kadar Molla olarak bilinen müellifimiz, o günden sonra artık şeyh lakabına da erişmişti. Şeyh Fahreddin halifelik ünvanını aldıktan sonra ilmî faaliyetleri'nin yanında artık irşâd faaliyetlerine de girişmişti. O yıllarda, imam hatip lisesini de açık öğretimden girdiği sınavlarda başarı göstererek Diyarbakır imam hatip lisesinden mezun olmuştur.¹⁸

Şeyh Fahreddin, uzun bir süre vâizlik, imâmlık, eğitim ve sosyal faaliyetleri bir arada yürüttükten sonra işlerin zorluğu ve kendisinin bu işlerden dolayı rahat hareket edemeyeceğini anlayınca resmi görevlerinden istifasını vererek ayrıldı. Ayrıldığı bu işlerden sonra Şeyh Fahreddin kendisini tamamen ilmî ve irşâd faaliyetlerine verdi. O dönemde Hacı Şirin isimli bir hayırseverin kendi adında kurduğu cami'de görev yapmaya başlayan Şeyh Fahreddin, burada öğrenci yetiştirmeye ve eğitim vermeye başladı. İrşâd ve tedrîsat faaliyetlerindeki ekonomik giderlerin büyük çoğunluğu da cami'i kendi adına kuran hayırsever Hacı Şirin tarafından karşılanıyordu.¹⁹

Hayatını bu şekilde devam ettiren Şeyh Fahreddin, bir yandan da Bediuzzaman'ın eserlerini, risâlelerini okumaya başladı. Bediuzzaman'ın risâlelerinden oldukça feyiz alan ve etkilenen müellifimiz, Said Nursiye bir mektup yazarak, kendisinin de talebeleri arasında kabul edilmesi yönünde bir talepte bulundu. Mektubuna mektupla karşılık veren Said Nursi, Şeyh Fahreddin hakkında muvaffakiyetleri için duada bulundu. Bediuzzaman'ın ideallerini çok makul gören ve

¹⁸ Ünalın, *a.g.s.*, 357-360.

¹⁹ Ünalın, *a.g.s.*, 357-360.

onun bu idealler için eser yazma yoluna gittiğini düşünen müellifimiz kanaatimizce Bediuzzaman'ın eser yazma yolundan etkilendiği için pek çok eser kaleme almıştır.²⁰

1.1.5. Talebeleri

Âlim bir şahsiyet olan müellifimiz, önemli talebeler de yetiştirmiştir. Bunlardan bilinenler şunlardır;

1. Şeyh Nurullah Seyda (Şeyh Seyda'nın Oğlu), Cizre, Merhum (ö. H. 1985)
2. Şeyh Ömer Faruk Seyda, İstanbul (sağ)
3. Şeyh Baki Seyda, Bursa İnegöl (sağ)
4. Şeyh Kutbeddin Yıldız, Batman, Merhum
5. Şeyh Kutbeddin Hamidi, Eski Siirt Milletvekili, Batman (sağ)
6. A.Kerim Ünalın, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Ün. İstanbul (sağ)
7. Mehmet Halil Çiçek, Bingöl Ün. İlahiyat Fak, Bingöl (sağ)
8. Abdulaziz Beki, Bingöl Ün. İlahiyat Fak, Bingöl (sağ)
9. Nusrettin Bolelli, Bingöl Ün. İlahiyat Fak, Bingöl (sağ)
10. Celal Yıldız, Emekli Eski Mardin İl Müftüsü (sağ)
11. Hacı Kemal Özkan, Emekli Bölge Müdürü, İskenderun (sağ)
12. Cüneyd Kavşut, Emekli Kilis İl Müftüsü (sağ)
13. Molla Sabri Palulu, Urfa Dergah Camii İmamı (Emekli) (sağ)
14. Molla Yusuf, Batman, (sağ)
15. Seyit Ali, Müderris, Kızıltepe / Mardin (sağ)
15. Molla Zübeyir Güneş, Müderris, Midyat / Mardin (sağ)
16. Molla Süleyman Yıldız, İmam, Merhum

²⁰ Ünalın, *a.g.s.*, 357-360.

17. Hafız M. Ali Keskin, Kur'an Mualimi, Batman (sağ)
18. Molla Osman Edebal, Müderris, Batman (sağ)
19. Molla Muhyiddin, Müderris, Adıyaman (sağ)
20. Molla Beşir Aksoy, İmam - Müderris, Midyat (sağ)
21. Molla Şefik Aksoy, İmam - Müderris, Midyat (sağ)
22. Molla Ahmet, İmam - Müderris, D.Bakır (sağ)
23. Molla Hasan Ekici, Batman (sağ)
24. Molla Tahir Elgin, İmam, Batman (sağ)
25. Molla Selim Beki, Bingöl (sağ)
26. Seyyid Hüseyin Becirmani, Kur'an Hafızı - Müderris, Batman (sağ)
27. Seyyid Mustafa Yıldız, Emekli İmam, Batman (sağ)
28. Selahaddin Yıldız, Emekli İmam, Batman (sağ)
29. Mehmet Mehdi Yıldız, Emekli İmam, Batman (sağ)
30. Molla Mehmet Yıldız, Emekli İmam, Batman, Merhum
31. Molla Mahsum Yıldız, Emekli İmam, Diyarbakır, Merhum
32. Molla Mazhar el-Halanzi, Emekli İmam, Siirt – İstanbul (sağ)
33. Molla İsmet el-Halanzi, Emekli İmam, Siirt (sağ)
34. Molla Cafer Barisli, İmam, Batman, Merhum (sağ)
35. İbrahim Doğu, Emekli Bürokrat, Batman (sağ)
36. Seyit Tahir El-Eri, Müderris, İstanbul Fatih (sağ)
37. Molla İbrahim Kelhoki, Müderris, Merhum, Mardin, (sağ)
38. Molla Hüsni Bazbuti, Batman (sağ)

39. Molla Halil Hizuvi (Yüce), Batman (sağ)
40. Molla Abdurrahman Cımelini, Batman (sağ)
41. Molla Mehmet Emin Gür, Batman (sağ)
42. Molla Abdulkerim Sevim, Batman (sağ)
43. Molla Heybet İnanç, Batman (sağ)
44. Molla Ahmet Doğubeyazidi (Karakaş) (sağ)
45. Molla Salih Halili, Batman (sağ)
46. Molla Abdullah Derşevi (Yardak), Cizre (sağ)
47. Molla Abdullah Tori el-Botiki, Batman (sağ)
48. Molla Süleyman Mozgelani, Batman (sağ)
49. Molla Ahmet Halili (?)
50. Molla Ali Heni (sağ)
51. Molla Mahmud Derizbini (sağ)
52. Molla Nizameddin Bingöli (sağ)
53. Molla Tayyip Lici (sağ)
54. Molla İhsan el-Bafa (sağ)
55. Molla Sabri ed-Derişi, Batman (sağ)
56. Seyyid Molla Muhammed Tilminari (sağ)
57. Molla Abdulkerim Nizipi (sağ)
58. Molla Muhammed Kofeşi, İmam, Batman (sağ)
59. Molla Muhammed Derizbini, Batman (sağ)
60. Molla Abdalbaki Zerceli, Batman (sağ)

61. Molla Sirac Zerceli, İmam, Batman (sağ)

62. Molla Abdullah Boğuş Bleyderi (sağ)

63. Molla Abdullah Gundiki, Batman (sağ)

64. Molla Osman Yıldırım Bleyderi, Batman (sağ)

65. Molla İzzeddin Bleyderi, Batman (sağ)²¹

1.1.6. Sosyal Faaliyetleri

Şeyh Fahreddin, yukarıda belirttiğimiz faziletlerinden dolayı, hem ilim çevreleri hem de halk tarafından son derece sevilip sayılıyordu. Kendisi de bu saygın kişiliğini, halkın huzur ve sükûnunu, birlik ve beraberliğini temin için kullanıyordu. Resmi bir görevi olmamakla birlikte bulunduğu camide imamlık yapıyor, hutbe okuyor, vaaz ediyor ve tasavvufî faaliyetlerde bulunuyordu. Böylece halkı dinî ve manevî yönden aydınlatıp her türlü kötülüğün, fitne ve fesadın kaynağı olan cehaletten kurtarmaya gayret ediyor ve böylece toplumsal barışa ciddi anlamda katkıda bulunuyordu. Ayrıca bölgede, aileler ve aşiretler arasındaki anlaşmazlıklara müdâhele ederek onları barıştırıyor, böylece cinayetlerin, fitne ve fesâdın meydana gelmesini ve yayılmasını önleyordu. Örneğin tasavvuf üstâdı, Şeyh Seyda Hazretlerinin de tavsiyesi üzerine Siirt'in Pervari ilçesi'nin yaylasına giderek orada kalan Davudi aşireti ile göçerleri barıştırmış, böylece bu aşiretler arasında yıllardan beri devam eden düşmanlık ve ihtilaflar, onun çabasıyla bertaraf edilmişti. Ayrıca Batman yöresinde, tanınmış Raman ve Alıkan aşiretleri arasında gerçekleştirdiği barışı zikredebiliriz. Bu iki büyük aşiret arasında barışı gerçekleştirmek suretiyle birçok muhtemel cinayet ve ölümlerin önüne geçmişti. Bu hadiseden dolayı halk arasındaki itibarı ve saygınlığı bir kat daha artmıştı. Nitekim Şeyh Fahreddin, ilmî, tasavvufî ve sosyal faaliyetleri ile Türkiye'nin her tarafında tanınınca, dindarlıkla tanınan Konya halkı, bu büyük zatı Konya'ya götürmek için harekete geçmiş ve eşyalarını götürmek için bir kamyon tutup Batman'a gelmişlerdi. Ancak bunu duyan

²¹ Ünalın, *a.g.s.*, 357-360.

Batman halkı kamyonun etrafını sararak evin taşınmasına ve kamyonun hareket etmesine engel olmuşlardı.²²

1.1.7. Vefâtı

İslâmî anlamda büyük hayalleri ve idealleri olan Şeyh Fahreddin, kendi yaşadığı döneme, gerek ilmî açıdan gerekse halkın sevgisini kazanma açısından damga vurmuş bir âlim ve şeyh idi. Ancak her nefiste olduğu gibi, onun da nefsi ölüme yenik düşmüştü. Şeyh Fahreddin Arnasî İslâm'a verdiği hizmeti devam ettirmek istese de 1 Şubat 1972 yılında Batman'da 62 yaşında vefat etmiştir. Yine Batman yakınlarında bulunan Korik köyünde validesinin yanında defnedilmiştir. Allah ona ve tüm âlimlere rahmetiyle muamele etsin.²³

1.2. ESERLERİ

Şeyh Fahreddin, birçok İslâmî ilim dalında eser yazmıştır. Çoğu basılmış olan bu eserlerden 11 tanesine vakıf olabildik. Cuma günü ve namazı ile ilgili olanı dışında tamamı Arapça olan bu eserler şunlardır:

1. *Cuma Günü ve Cuma Namazı Risâlesi*
2. *Keşfu'l-Ğıta Haşiyetu İmtihani'l-Ezkiya.*
3. *Durretu's-Sadev fi Beyani Asnafi'l-Harf.*
4. *Et-Tarsîf fi İlmi't-Tasrîf.*
5. *El-İstinare fi İlmi'l-İstiare.*
6. *İsâğûcî fi'l-Mantık.*
7. *Risaletu'l-vad'.*
8. *El-İ'tisam Haşiyetu Şerhi'l-İsam Ale'l-Ferideti fi'l-Beyan.*
9. *Miftahu'l-Cenne fi Ezkari'l-Kitabi ve's-Sunne.*

²² Ünalın, a.g.s., 357-360.

²³ Ünalın, a.g.s., 357-360.

10. *El-Kavlu's-Sedîd fi Beyani Hukmi's-Saydi Bi'l-Bundukati'l- Muttehzeti Mine'l-Hadîd.*

11. *Zu'l-Fikaru'l-Hayderî fi'd-difai Ani's-Şeyh Seyda el-Cezerî.*

1.2.1. Cuma Günü ve Cuma Namazı Risâlesi

Şeyh Fahreddin, bu eserin başında Cuma namazı ve Cuma günü ile alakalı âyeti kerimeyi zikrettikten sonra, bu namazın önemli amaçlarından biri olan birlik ve beraberliğe değinmiştir. Daha sonra cuma gününün arefe gününden sonra en faziletli gün olduğunu fıkıh kitaplarına dayandırarak ifade etmiştir. Şeyh Fahreddin, Cuma günü meydana gelen önemli olayları anlattıktan sonra, bu günün fakirlerin haccı olduğunu hadisi şerifle teyit etmiştir. Şeyh Fahreddin, daha sonra bu risâlede kısaca şu konulara değinmiştir: Cuma namazıyla bayram namazının karşılaştırılması, Cuma gününün bazı özellikleri, Cuma günü ve Cuma gecesinde yapılması sünnet olan şeyler, Cuma namazının terkini mubah kılan özürler ve Cuma günü nazil olan “*Bu gün sizin için dininizi tamamladım*”²⁴ âyeti kerimesine yer vermiştir. Risâlenin sonunda ilmihallerde yer alan Cuma namazının şartları, hutbenin erkânları, hutbenin şartları, hutbenin sünnetleri ve son olarak Hanefî mezhebine göre cumanın şartları, sünnet ve mekruhları zikredilmiştir. Otuz beş sayfadan oluşan bu risâle, Batman’da 1972’de İzgi matbaası tarafından basılmıştır.²⁵

1.2.2. Keşfu'l-Ğitâ Hâşiyetu İmtihâni'l-Ezkiyâ

İsminden de anlaşıldığı gibi bu eser, *İmtihâni'l-Ezkiyâ* adlı eserin haşiyesidir. “Zekilerin İmtihan Edildiği Kitab” anlamındaki “*İmtihâni'l-Ezkiyâ*”, Nahiv ilmi ile ilgili olup meşhur Osmanlı ulemasından olan ve Birgivî lakabı ile tanınan Muhammed b. Pîr Ali (v. 981/1573) nin, Kâdı Beyzâvî'ye ait *Lubâbu'l-Elbâb* adlı eser üzerine yazdığı bir şerhtir. *Lubabu'l-Elbâb* ise, İbn Hacib (v. 646/1248) tarafından telif edilen meşhur nahiv kitabı *el-Kâfiye* ’nin özetidir.

Molla Fahreddin “*Keşfu'l-Ğitâ*” yani perdeyi kaldıran adını verdiği eserini yazarak “*İmtihâni'l-Ezkiyâ* ’nın zor yerlerini açıklamış, böylece eserden yararlanılmayı kolay hale getirmiştir.

²⁴ Maide, 5/3.

²⁵ Fahreddin Arnasî, *Cuma Günü ve Cuma Namazı Risalesi*, İzgi Matbaası, Batman, 1972.

Kelimenin tanımı ile başlayan eser, fiil ve ismin özelliklerini, i'rab çeşitlerini, marfuât ve mansubât kısımlarını ihtiva etmekte “nida” konusunu açıklamakla son bulmaktadır.

Eserin başında, Prof. Dr. Ahmed Turan Arslan'ın *İmtihânu'l-Ezkiyâ* ve haşiyeleri ile ilgili bir değerlendirmesi ile Yahya Abdurrahman el-Abbasi'nin “*Keşfu'l-Ğitâ*” ile ilgili bir takrizi bulunmaktadır. Eser, büyük boy 436 sayfadan ibaret olup 2006 yılında Hanefiyye Matbaası-İstanbul'da basılmıştır.²⁶

1.2.3. Dürretu's-Sadef fî Beyâni Asnâfi'l-Harf

Eserin adının anlamı, "Harf Çeşitlerine Dair İnciyi Saran Sedef" şeklindedir. Adından da anlaşıldığı gibi eser, harfin çeşitlerini, manalarını ve görevlerini açıklamaktadır.

"İzafe Harfleri/cerr harfleri" ni açıklayarak başlayan eserde, sırasıyla Muşebbehun bil'l-fi'l, nefiy, tenbih, nidâ, tastik ve îcab, istisnâ, hitâp, sılâ, tefsîr, masdâr, tahdîd, takrîb, istikbâl, istifhâm, şart, vasliyye, ta'lîl, red', te'nîs, te'kîd, sekt harfleri yer almakta ve eser, tenvini açıklamakla son bulmaktadır.

Şeyh Fahreddin tarafından kısa ve öz bir şekilde kaleme alınan ve haşiyelerle açıklanan bu değerli eserin birinci baskısı Şam'da, ikinci baskısı da 2007'de Dârü'l-Hanefiyye-İstanbul'da basılmıştır²⁷

1.2.4. et-Tarsîf fî İlmi't-Tasrîf

Eser isminin Türkçe anlamı "Sarf ilmi ile İlgili Düzenleme"dir. Şeyh Fahreddin'in bu eseri Sarf ilmi ile ilgilidir. Ancak şunu belirtelim ki müellif bu eserini, eski medrese sistemi ile yazmış, yeni bir metot geliştirmemiştir. Fakat müellifin, değişik kitaplarda dağınık bir şekilde yer alan bilgileri, büyük ölçüde derleyerek bu eserde bir araya getirmiş olması açısından eser, büyük önem taşımakta ve okuyucular için ciddi kolaylıklar sağlayarak zaman tasarrufu kazandırmaktadır.

²⁶ Arnasî, *Keşfu'l-Ğitâ Hâşiyetu İmtihâni'l-Ezkiyâ*, Hanefiyye Matbaası, İstanbul, 2006.

²⁷ Arnasî, *Dürretu's-Sadef fî Beyâni Asnâfi'l-Harf*, Hanefiyye Matbaası, İstanbul, 2007.

Müellifin haşiyelerle donattığı eser, büyük boy 44 sayfa olarak basılmıştır. Ancak bu kitabın nerede, ne zaman ve kim tarafından basıldığı belirtilmemiştir.²⁸

1.2.5. el-İstinâre fi'l-İsti'âre

İstinâre, Arapça bir kelime olup aydınlık, aydınlanmak demektir. İstiare ise, sözlükte ödünç almak, terim olarak ise, bir kelimeyi, aralarındaki benzerlik (müşabehet) alakasından dolayı kendi anlamının dışında başka bir anlamda kullanmaktır.²⁹

Kitap teşbih, mecaz, mecazın çeşitleri, istiare ve kinaye hakkında temel bilgileri özet bir şekilde sunmaktadır.

"*el-İstinare fi'l-İstiare*" adlı eser, küçük boy 28 sayfadan ibaret bir risâledir. Eser, Muhammed Nezir el-Halili et-Tûrî tarafından tashih edilerek birinci baskısı 1385/1965 yılında Dimaşk'ta (Şam) basılmıştır. İkinci baskısı ise, 2007 Dârü'l-Hanîfiyye-İstanbul'da basılmıştır.³⁰

1.2.6. İsâğûcî fi'l-Mantık

İsminden de anlaşıldığı üzere Şeyh Fahreddin'in İsâğûcî adlı eseri mantık ilmi ile ilgilidir.

Mantık ilmini ana hatlarıyla, ilim erbabının istifadesine sunan ve son derece faydalı olan İsâğûcî risalesi, küçük boy 60 sayfadan ibarettir. Abdurrahman Erzen el-Findikî ve Muhammed Nezîr et-Tûrî el-Halîlî, eserle ilgili birer takriz yazmışlardır. Ayrıca Muhammed Nezîr el-Halîlî et-Tûrî, eseri tashîh etmiştir. Müellif tarafından haşiyelerle açıklanan eserin birinci baskısı, 1963 yılında Tarakki matbaasında basılmıştır. İkinci baskısı ise tarihsiz olarak, Hanefiyye Matbaası-İstanbul'da basılmıştır.³¹

²⁸ Arnasî, *et-Tarsîf fi İlmi't-Tasrîf*.

²⁹ İsmail Durmuş, İskender Pala, *İSTİARE, DİA*, c. 23, 2001, İstanbul, 315-318.

³⁰ Arnasî, *el-İstinâre fi'l-İsti'âre*, Hanefiyye Matbaası, İstanbul, 2007.

³¹ Arnasî, *İsâğûcî fi'l-Mantık*, Hanefiyye Matbaası, İstanbul. 1963.

1.2.7. Risâletu'l-Vad'

Vad' ilminin özetlendiği bu küçük risale, müellifin diğer kitap ve risaleleri gibi son derece önemli ve faydalı bir eserdir. Eser her ne kadar küçük bir risale ise de, bir bilim dalını ana hatları ile anlattığı için büyük önem taşımaktadır

Müellif, eserin başında “vad'ın” sözlük ve terim anlamlarını belirttikten sonra vad'ın kısımlarını açıklamaya geçmekte ve burada vad'ın dört çeşidini zikretmektedir. Buna göre mevdu' olan şey, özel olarak tasavvur edilebilecek türden ise, bu vad' şahsidir, külli bir mefhum ile tasavvur edilebilecek birçok lafızlardan oluşuyorsa, vad' nev'îdir. Mevzuun leh olan mana da, özel olarak tasavvur edilebilecek türden ise vad' has (özel), külli bir mefhum ile tasavvur edilebilecek cinsten ise, vad' amm (genel)'dir. Müellif bu dört kısmı belirttikten sonra, şahsî ve nev'î vad'ları da dörder kısma ayırıp, bunları örneklerle açıklamaktadır. Bundan sonra da altı faydalı hususu maddeler halinde belirterek risaleye son vermektedir.

Bu risalenin birinci nüshası 8, ikinci nüshası ise 7 sayfadan ibaret olup, yukarıda zikrettiğimiz Îsâğûcî'nin sonuna eklenerek birlikte basılmıştır.³²

1.2.8. el-İ'tisâm Hâşiyetu Şerhi'l-Îsâm Ale'l-Ferîdeti fi'l-Beyân

Şeyh Fahreddin'in *el-İ'tisam* adlı eseri, müstakil olmayıp Îsâmuddin'e ait şerhin haşiyesi, bu eser de el-Feride'nin şerhidir.

Eser, Beyan ilmini öğrenmek ve incelemek isteyenler için son derece faydalı bir kaynaktır. Molla Fahreddin'in "el-İ'tisam" adlı bu değerli eseri, müellifin oğlu Abdurrahim ile müellifin öğrencilerinden Muhammed Tahir es-Sadık tarafından tahkik edilmiştir. Tanınmış ilim adamlarından Halil Gönenç de, eserle ilgili bir takriz yazmıştır. Eser büyük boy 254 sayfadan ibaret olup, son baskısı (1423/2006) tarihinde İstanbul'da Hanefiyye Matbaası tarafından basılarak, ilim erbabının istifadesine sunulmuştur.³³

³²Arnasî, *Îsâğûcî fi'l-Mantık*, Hanefiyye Matbaası, İstanbul. 1963.

³³Arnasî, *el-İ'tisâm Hâşiyetu Şerhi'l-Îsâm Ale'l-Ferîdeti fi'l-Beyân*, Hanefiyye Matbaası, İstanbul, 2006.

1.2.9. Miftâhu'l-Cenne fi-Ezkâri'l-Kitâbi ve's-Sünne

Küçük bir risâle şeklinde yazılmış olan bu eser, adından da anlaşıldığı gibi Kur'ân ve Hadîslerde bulunan birçok duâ'yı içine almaktadır. İki kısımdan oluşan bu eser, birinci kısımda, günlük hayatta yaptığımız birçok fiil ve işler için okunabilen duâları içine almaktadır. İkinci kısmı ise, genelde zikir ve âyetlerden oluşturmaktadır. Bu bölümde sekiz bâb vardır. Bu bâb'larda birçok ayet ve hadis-î şerif zikredilmiştir.

Niyazi BEKÎ tarafından tercüme edilen bu eser, büyük ve küçük boy olmak üzere 196 sayfa olup, 2011'de İstanbul'da basılmıştır.³⁴

1.2.10. El-Kavlü's-Sedid Fi Beyani Hükmi's-Saydi Bi'l-Bundukati'l-Muttahazeti Mine'l-Hadid

Eser kurşun ile yakalanılan avın şer'i hükmünü ele almaktadır. Müellifimiz bu risâlesini üç fasıl ve bir hatime şeklinde tertip etmiştir.

Birinci Fasılda: Merminin çeşitlerine,

İkinci Fasılda: Bu mermilerin çeşitleri hakkında âlimlerin görüşlerine,

Üçüncü Fasılda: Şafî mezhebi âlimlerinin, bu konudaki güvenilir (mu'temed) hüküm ve fetvalarına, Sonuç bölümünde ise, taklit hakkında bilgiler verdiğini eserinde anlatmıştır.³⁵

1.2.11. Zü'lfikâri'l-Hayderî fi'd-Difâi ani's-Seyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî

Yukarıda işaret edildiği gibi Şeyh Fahrettin 11 civarında eser kaleme almıştır. Bunlardan birisi de,

“Zü'lfikaru'l-Hayderi fi Nusreti eş-Şeyh Muhammed Said Seyda el-Cezerî” (Kısaca, Şeyh Seyda'yı Savunmada Hz. Ali'nin Kılıcı) adını taşımaktadır. Mahtut olan bu eser, daha önce hiçbir yerde yayınlanmamıştır. Adından da anlaşılacağı gibi bu eserini, mürşidi olan Şeyh Seyda'nın düşünce ve uygulamalarını savunmak üzere kaleme almıştır. Kitabın girişinde verilen bilgilerden anlıyoruz ki, bu eser Şeyh Seyda'nın kaleme aldığı ve özellikle tasavvufî düşüncelerini dile getirdiği kitaplarına tenkit yazan Vehhabî düşünceye sahip bir kişinin tenkitlerine cevap ve reddiyedir.

³⁴Arnasî, *Miftâhu'l-Cenne fi'l-Ezkâri'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Ter: Niyazi Beki, İstanbul, 2011.

³⁵Arnasî, *El-Kavlü's-Sedid Fi Beyani Hükmi's-Saydi Bi'l-Bundukati'l-Muttahazeti Mine'l-Hadid*.

Kitapta ne tenkit eden yazarın ne de eserinin adı geçer. *Zülfikaru'l-Hayderî* üç ana esas üzerine oturmaktadır:

1. Şeyh Seyda'nın kısa da olsa tanıtımı,
2. Vehhâbi düşüncesinin reddi,
3. Bazı tasavvuf konularının savunması.

Kitaba beş fasıl ile devam eden Şeyh Fahreddin, birinci fasılda, Şeyh Hazretlerinin bazı özelliklerini sıralamıştır. Bir sonraki fasılı beş makale sürdüren Şeyh Fahreddin, üçüncü fasılda da Vehhâbî düşüncesinin meydana gelmesi, dördüncü fasılda, İslâm hukukunun da bir konusu olan icthadın devam edip etmediği konusunu ele almıştır. Şeyh Fahreddin, beşinci ve son fasılda ise, peygamber ve salih kullardan tevessül dilenir mi? sorusunu cevaplamakta ve bu fasılda da altı makale zikretmektedir. Fasıl ve makalelerden sonra, yaklaşık yüz sayfayı farklı konulara ayıran Şeyh Fahreddin, kitabın sonunda veli, kutub, evtâd ve âbdallar hakkında bilgiler vermektedir.

Kitap, 420 sayfa olup, aslı müellifin oğlu Abdurrahim Arnasîde bulunmaktadır. Tasavvufa ilgi duyanların yanlarında bulundurması gereken kitaplardan olduğunu düşünüyoruz.³⁶

1.3. TARİKATI

1.3.1. İlmî ve Tasavvufî İcazetini Alması

Müellifimiz ilmî tahsilini tamamladıktan sonra, kendinden önceki birçok selefi gibi tasavvufa yönelmiştir.³⁷

Şeyh Fahreddin bu amaçla efendi, Güneydoğu'nun güneybatısındaki Cizre (Ceziratu İbn Ömer) ilçesinde ikamet eden ilim ve takva sahibi meşhur Nakşibendî şeyhi Şeyh Muhammed Said Seyda'nın yanına giderek intisap etti. Liyakatini gören Şeyh Seyda Efendi 1955 yılında kendisine halifelik ünvanını verdi. Bundan sonra

³⁶ Fahreddin Arnasi, *Zü'lfikâri'l-Hayderî fi'd-Difâ.i ani's-Seyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî*.

³⁷ Ünalın, a.g.s., 357-360.

"Şeyh Fahreddin" olarak da tanımlanan Molla Fahreddin, bölgede artık ilim tedrisatı yanında irşâd faaliyetlerini de yürütmeye başladı.³⁸

Bu bilgilerden sonra Şeyh Fahreddin'in halifelik silsilesini vermeden önce önce kendisinden halifelik icâzeti aldığı müşidi Şeyh Seyda el-Cezerî hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk.

1.3.2. Muhammed Said Seyda el-Cezeri

Şeyh Seydâ 1889 senesinde Cizre'de doğdu. Muhammed Saîd, henüz bir yaşındayken, babası Şeyh Ömer ez-Zengânî hac yolculuğu sırasında 1890 senesinde Cidde'de vefât etti. Küçük yaşta yetim kalan Muhammed Saîd, yedi yaşına kadar konuşmadı ve yürümedi. Yedi yaşından sonra yavaş yavaş konuşan Muhammed Saîd, ilim öğrenmeye başladı. 17 yaşına geldiği zaman ilim tahsilini tamamlayarak ağabeyi Şeyh Sirâcüddîn'den icâzet aldı ve müderrisliğe başladı.³⁹

Dayısı Şeyh Muhammed Nûrî el-Dêrşevî'nin sohbetlerinde bulundu. Bir süre sonra dayısı onu irşâd için gittiği yerlere beraberinde götürdü. 30 yaşına gelince dayısının kızıyla evlendi. Dayısı Şeyh Muhammed Nûrî ölüm döşğinde yatarken oğullarını ve halifelerini yanına çağırarak; "artık bundan sonra şeyhiniz Seydâ'dır" dedi ve Muhammed Said Efendiyi yerine vazifelendirdi. Şeyh Seydâ bu sırada 40 yaşında bulunuyordu.⁴⁰

Kendisinden icazet almış, 150'ye yakın talebesi ve 100 kadar halîfesi vardı. Talebeleri ve halifelerinin çoğunu Sûriye, Irak, Arabistan gibi memleketlere gönderdi. Yetiştirdiği bölgede şeyhlerin yaygın bir geleneği olmamasına rağmen, yedi tane kitap kaleme aldı. (Kitabü Ahkâmü'l-Emvât, ed-Dâbıta fir- Râbıta, et-Te'lif fit-Te'lif, et-Tasavvuf, Manzumeler, Tenbîhü'l-Müstersîdîn, el-Mecmeu's-Sağîr).⁴¹

³⁸ Ünalın, a.g.s. 357-360.

³⁹ Abdurrahman Adak, "Seyda Muhammed Said", *DİA*, c.27, İstanbul, 2009, 20-21.

⁴⁰ Adak, "Seyda Muhammed Said", c. 27, 20-21.

⁴¹ Adak, "Seyda Muhammed Said", c. 27, 20-21.

1.3.3. Tarikatı ve Tarikat Silsilesi

Molla Fahreddin hocası Şeyh Seyda el-Cezeri den tasavvufi icazetini aldığı için hocası gibi Nakşibendiyye tarikatına mensuptur. Şah-ı Nakşibend vasıtasıyla Peygamber Efendimize ulaşan tarikat silsilesi şöyledir;

1. Hz. Muhammed (s.a.v) ö.632
2. Ebû Bekir-i Sıddık (r.a.) ö.634
3. Selmân-ı Fârisî (r.a) ö.655
4. Kâsım ibn Muhammed ibn Ebû Bekir-i Sıddık. (ö.725)
5. Câfer ibn Muhammed Sâdik. (ö.765.)
6. Ebû Yezîd-i Bestâmî. (ö.877.)
7. Ebül Hasan-i Harkânî. (ö.1034)
8. Ebû Alî Fârmedî. (ö.1042)
9. Yûsuf-i Hemedânî. (ö.1140)
10. Abdülhâlık Gucdüvanî. (ö.1220)
11. Ârif-i Rivegerî. (ö.1251)
12. Mahmûd-i İncirfagnevî. (ö.1271)
13. Azîzân Alî-i Râmitenî. (ö.1315)
14. Muhammed Bâbâ-i Semmâsî. (ö.1339)
15. Seyyid Emir Gülâl. (ö.1375)
16. Muhammed Bahauddin Şâh-ı Nakşibend. (ö.1389)
17. Alâuddin-i Attâr. (ö.1399)
18. Yâkûb-i Kerhî. (ö.1443)
19. Ubeydullâh-ı Ahrâr. (ö.1490)

20. Muhammed Zâhid-i Bedahşî. (ö.1516)
21. Derviş Muhammed. (ö.1562)
22. Hâcegi Muhammed Semerkandî-i Emkenegî. (ö.1599)
23. Hâce Muhammed Bakıbillâh. (ö.1605)
24. İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî-i Serhendî. (ö.1625)
25. Urvetü'l-Vüskâ Muhammed Mâsûm-î Serhendî. (ö.1687)
26. Seyfüddin Ebül Berekât. (ö.1689)
27. Seyyid Muhammed Nûr Bedvânî. (ö.1723)
28. Şemsüddin Habîbullâh Mazhâr-ı Cân-ı Cânân. (ö.1781)
29. Abdullâh-ı Dehlevî. (ö.1824)
30. Şeyh Hâlid-i Zülcenaheyn. (ö.1826)
31. Şeyh Hâlid-i Cezerî. (ö.1839)
32. Şeyh Sâlih-i Sipkî. (ö.1852)
33. Şeyh Muhammed-i Aynî. (ö.1859)
34. Şeyh Hâlid-i Zîbârî. (ö.1863)
35. Şeyh Ömerî Zengânî. (ö.1889.)
36. Şeyh Abdülhakîm-i Dirşevî. (ö.1905)
37. Şeyh Muhiddin-i Cezerî. (ö.1914)
38. Şeyh Muhammed Nûrî-i Dirşevî. (ö.1914)
39. Şeyh Muhammed Saîd Seydâ-i Cezerî. (ö.1968)
40. Şeyh Fahreddim el-Arnasî el-Batmanî. (ö.1972)

İKİNCİ BÖLÜM

1. TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Müellifimizin tasavvufa dair bilinen tek eseri Zü'lfikâri'l-Hayderi Fi'd-Difâ'i ani'-Ş-Şeyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî adlı kitabıdır. Biz de tasavvufî görüşlerini genel anlamda bu eserinden istifade ederek tespit yoluna gittik

1.1. ŞERÎAT, HAKÎKAT, TARÎKAT

Şeriat, ‘ ‘Arapça, yol, su kanalı demektir. Dinin zâhirî (dış şekil) yönüne ait kaideleri veya dinin hukuk kuralları. Tasavvufa da, batinî hukuk veya batinî fıkıh denir.’’⁴²

Hakikat ise, ‘ ‘gerçek manasına gelen Arapça bir kelimedir. Sûfîler şeriat, tarikat, hakikat ve ma'rifet şeklinde, Allah'a ulaşma yolunda dört mertebe kabul ederler. Görüldüğü gibi bunlardan üçüncüsü, "hakikat" olmaktadır. Sufiyye bunlardan ilkinin avam (genel olarak halk), ikincisinin havas (seçkinler), üçüncüsünün havassu'l-havâss ve dördüncüsünün de ehass-ı havassü'l-havass'a ait olduğunu söylerler’’⁴³

Davud-i Kayserî şeriatı ‘ ‘kulluğu gerekli kılan bir iştir’’⁴⁴ diye tanımlamıştır. Bu anlamda peygamberi tam anlamıyla idrak etmiş onun tebliğinin ruhuna erişmiş olan, yani peygamber şeriatının zâhiri ve batinî yönünü hakkıyla idrâk etmiş âlimin bilgisi, diğer âlimlerin bilgisine oranla daha fazladır ki bu âlim, Davudi Kayserî'ye göre şeratte ve diğer esaslarda tabi olunması gereken âlimdir. Çünkü peygamberi hakkıyla idrak etmiş, marifetullahı diğerlerinden daha çok ulaştırmış olan âlim kendisine tabi olunma açısından da diğerlerinden önceliklidir.⁴⁵

⁴² Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2009, 262.

⁴³ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 99.

⁴⁴ Davud el-Kayserî, *Tasavvuf İlmine Giriş*, (Çev: Muhammed Bedirhan), Nefes Yayınları, İstanbul, 2013, 138.

⁴⁵ el-Kayserî, *a.g.e.*, 138.

Hâkikat ile ilgili tanım yapan Kuşeyriye göre ‘*Hakikat; Allah’ın besleyiciliğini ve her şeye malik (rububiyet) olduğunu görmektir*’⁴⁶ Bu tanımdan hareketle Kuşeyri, hakikat ile güçlendirilmemiş şeriatın kabul edilebilir olmadığını söylemiştir. Aynı şekilde şeriatle elde edilmeyen hakikati de geçersiz saymıştır. Kuşeyriye göre; ‘*Şeriat Allah tarafından halka külfet için geldi hakikat ise hakkın tasarrufundan bir haber vermedir. şeriat ona ibadet etmen, hakikat ise o’nu görmendir. Şeriat onun emrettiği ile kalkıp oturmak, hakikat ise takdir ettiğini, gizlediğini ve açıkladığını görmektir*’⁴⁷.

Şeriat, ibadette sarılmakla alakalıyken, hakikat rububiyeti müşahede etmektir. Şeriatın geçerli sayılması için hakikatin onayından geçmesi gerekir. Aynı şekilde şeriatın onayından geçmeyen hakikatin kabul edilebilirliği yoktur. Nitekim şeriat yaratılanların mükellef olduklarını getirirken, hakikat da hakkın evrendeki kudretinin tecellilerine ait bilgilerdir. Yani şeriat kulluğu gerektirirken, hakikat hakkın farklı alanlardaki kudretinin müşahadesidir.⁴⁸

Şeriat ve hakikat ruh ve beden gibi ayrılmaz bir bütündür. Şeriatlı hakikat, hakikatsiz şeriat anlamsızdır. Nasıl ki ruhun olmadığı beden leşe dönüşüp, ruhun gelmesiyle beden diri oluyor ve her ikisinin bir araya gelmesiyle ancak insan anlam buluyorsa, şeriat ve hakikat de bunun gibi ancak anlam bulabilir. Şeriat kulun gerçekleştirdikleridir. Hakikat ise hakkın gözetimi ve korumasıdır.⁴⁹

Aynı şekilde tasavvuf, İslâm’ın batınîdir. İslâm’ın batınî olması açısından da şeriat, hakikat ve tarikatla şekillenmiştir. Bu dinin görünen kısmı yani dış yüzü şeriatıdır. Fakat bütünlük açısından dış ve iç, görünen ve görünmeyen kısım birbirinden ayrılamayacağı için tasavvuf, şeriatın ve tarikatın birleşiminden oluşan bir hakikat’tır. Bunun içindir ki âlimler tasavvufa hakikat ilmi demiştir. Dinin dış ve iç mertebeleri de şunlardır; şeriat, Allah, tarafından melek vasıtasıyla peygambere onun da insanlara tebliğ ettiği ilahi kurallar bütünüdür. Hakikat, ise İslâm’da bulunan hakikatleri kendi bünyesinde toplayan bir mertebedir. Bu mertebede kişi sırrın sırrına

⁴⁶ Abdülkerim Kuşeyri, *Tasavvufun İlkeleri Risale-i Kuşeyri*, (Çev.Tahsin Yazıcı), Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1978, 162-163.

⁴⁷ Kuşeyri, *a.g.e.*, 162-163.

⁴⁸ Zafer Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul, 2006, 963-966.

⁴⁹ Erginli, *a.g.e.*, 963-966.

hakîkatin hakîkatine erişerek Allah ile birleşir. Denilebilir ki “Şerîat: Peygamberin sözüdür. Hakîkat; Peygamberin sırrıdır”⁵⁰

Tarîkat Arapça, ‘yol demektir. Bu kelime bir bakıma metot, usûl anlamına gelir’⁵¹ Öğretmen de diyebileceğimiz şeyhin gözetimi altında mürîd veya tâlibin hakka ermek için hakkı düşünme yetisini kazanmak için ilerlediği yola ve usule tarîkat ismi verilmiştir. Bu yolu yani hakka erme yolunun gerçekleşmesi adına tarîkatta bulunan kimseye nafil ibadetler yapma ve peygamberin yoluna bağlı kalma öğütlenir. İslâm’ın önceki dönemlerinde sufiler kendilerine oranla daha tecrübeli olanlardan yararlanarak tarîkatı kurumsal bir şekilde kullanmamışlardır. Sonraki dönemlerde ve günümüzde ise bunu gerçekleştirmek adına tarîkat kurumlarını kurmuşlardır.⁵²

“Tarîkat, menzilleri aşarak ve makamlarda ilerleyerek Allah'a ulaşma yoluyla salıklere has olan yolculuktur.”⁵³ Bunun gerçekleşmesi için kalbi kötülüklerden arındırmak gerekir ki bunun da gerçekleşmesi ancak hakkı zikirden geçer. Seyredilen bu yolda varılacak son nokta ise hakta fanî olmaktır. Bu yolda ilerlemiş bu seyri tamamlamış kimseler için "kuddise sırruhu (sırrı Allah tarafından takdis edilsin)" sözü kullanılır.⁵⁴

Müellifimiz eserinde şerîat, tarîkat ve hakîkat kavramlarına değinirken bu kavramlar hakkında yukarıda değişik kaynaklardan aldığımız tanımlamalardan çok farklı olmasa da kendine has bir üslupla bu üç konuyu açıklama ve tanımlama yoluna girmiştir. Müellifimiz bu konuları ele alırken şeriatın açıklamasıyla başlayıp bu üç konuyu bir bütün olarak bir makale başlığı altında şöyle ele almıştır.⁵⁵

Şerîat, peygambere Allah tarafından gönderilen hükümlerdir. Âlimler de şerîatı nas ve istimbat yoluyla kitap ve sünnetten anladılar ve uygulamaya çalıştılar.

⁵⁰ Cavit Sunar, *Ana hatlarıyla İslam Tasavvufu Tarihi*, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları:143), Ankara, 1978, 109-110.

⁵¹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 260.

⁵² Cebecioğlu, *a.g.e.*, 260.

⁵³ Zafer Erginli, *a.g.e.*, 1005.

⁵⁴ Zafer Erginli, *a.g.e.*, 1005.

⁵⁵ Fahredin Arnasi, *Zü'lfikâri'l-Hayderî fi'd-Difâ.i ani's-Seyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî*, 58-61.

Şerîat'ın kaynağı kitap ve sünnettir. Şerîat başta tevhid olmak üzere, fıkıh ve tasavvuf üzerine kurulan hükümlerdir.

Müellifimize göre tarîkat, şerîatın uygulamasıdır. Yani şerîatın gerektirdiğini yapmaktır. Kolaylıktan kaçınmaktır. Onun hafife alınmaması gerekir. Kişinin beşeri gücü dâhilinde zâhiren ve batfînen yasaklanan şeylerden uzak durması, ilâhî emirlere uyması ve bu emirlere imtisal etmesidir''. Müellifimiz tarîkat yoluna giren kimsenin uygulamalarını bir ârifin gözetimi altında yapması gerektiğini şu ifadelerle açıklamaktadır; ‘‘Tarîkat, nihayet ehli olan ârifin gözetimi altında, mekruh ve haramlardan sakınması, mübah olana uyması, farzları yerine getirmesi ve yapabileceği kadar nafiye yerine getirmesidir’’.⁵⁶

Müellifimiz eserinde hakîkate genişçe yer vererek üç kısma ayırmıştır.⁵⁷

Hakîkatın ilk kısmında hakîkat ehli ile inandığı varlığın zatı, cemali, sıfatı ve celali arasındaki örtü incedir. Hakîkatın bu kısmına dünyaya karşı zâhid olan, sekr haline giren ve şiddetli şevk ehli olan kimseler girer. Allah bunlara dünya ve yukarıdaki âlemin öncesi ve sonrası ile ilgili bazı durumları gösterebilir. Hakîkatın bu kısmı kısımların en üstünü olup, diğer kısımlarında aslını oluşturur.⁵⁸

Hakîkatın ikinci kısmı ise; nefsin kötü (rezilet) huylardan arınarak, iyi (razı olunan) sıfatlarla donandığı kısımdır. Aynı şekilde bu kısım kişinin iyi sıfatlarda derinleşerek diğer sıfatları elde ettiği kısımdır.⁵⁹

Üçüncü kısımda yer alan hakîkat ehli, salih amelleri ve iyi amelleri hiç zorlanmadan meşakâtsiz bir şekilde yerine getirir. Hakîkat ehli bu kısımda salih ameli bıraksa bile nefsi ona uymaz. Bütün huzur, onun nefsini kaplar haramdan uzak durur. Allahın emirlerini yerine getirir. Kendisi dıştan insan olarak görünse bile sanki nefsi melek gibi olur. Hakîkat tarîkatın meyvesidir.⁶⁰

Müellifimize göre hakîkate giden yol bu üç kısmın(şerîat, tarîkat, hakîkat) birleşiminden geçer. Ahiret yolunu seçen birinin bu üç yolu birleştirmesi gerekir.

⁵⁶ Arnasi, *Zülfikar*, 58-61.

⁵⁷ Arnasi, *Zülfikar*, 58-61.

⁵⁸ Arnasi, *Zülfikar*, 58-61.

⁵⁹ Arnasi, *Zülfikar*, 58-61.

⁶⁰ Arnasi *Zülfikar*, 58-61.

Müellifimiz bu üç yolun münasebetini şöyle özetlemektedir; ‘‘ Hakîkatsız şerîat şerîatsız hakîkat olmaz, şerîat ve hakîkat suyun organlar ile olan ilişkisi gibi, ruhun ceset ile olan münasebeti gibidir.’’⁶¹

Müellifimiz bu üç yol hakkında, aslında biri olmadan diğerinin gerçekleşmesinin söz konusu olamayacağını anlatmak için konuyu şöyle özetlemiştir; ‘‘Şerîat, Allah’a giden yolu bildiren yoldur, hakîkat sürekli bu yolda olmaktır, tarîkat ise şerîatın prensiplerine uymaktır. Şerîat hakîkatin zâhiri, hakîkate şerîatın batınîdir’’.⁶²

1.2. ŞEYH-MÜRŞİD

*Şeyh, ‘‘Arapça önder, kabile başkanı, yaşlı adam anlamına gelen bir kelime olup Tasavvuf okulu liderlerine şeyh denir’’.*⁶³ Aynı zamanda kulun kulluk bilincine varmasını sağlayan ve onun Allah’a karşı daha derin bir saygıya geçmesini ve Allah’ı ona daha çok sevdirmesi için uğraş veren manevî bir hocadır. Kulu Allah'a Allah'ı kula sevdirmek isteyen kişidir. Şeyh’in, şer’î ilimlere vakıf olan, şerîatın gereklerini hakkıyla yerine getiren ve belirli makamları geçmiş, insanlar tarafından övülen bir ahlaka sahip olması gerekir. Şeyhler müridin geçeceği yolları bildikleri için müridin ya da sâlikin yol göstericisi konumundadır. Yani müridin ulaşmak istediği yolda ona rehberlik edip onu kemale erdirmeye çalışır.⁶⁴

*Şeyh; ‘‘şerîat, tarîkat, hakîkat ilimlerinde derin bilgiye sahip olan, nefsin hastalıklarını, afetlerini, bela ve sıkıntılarını bilen, bunların deva ve şifalarından haberdar olan ve bu hastalıklara yakalananları tedavi edip şifaya kavuşturabilecek gücü olan insan-ı kâmindir’’.*⁶⁵

*Arapça, ‘‘doğru yolu gösteren, uyaran, irşâd eden demektir. Tasavvufi terim olarak, tarîkat lideri anlamına da gelir. Aynı anlamda olmak üzere postnişin, şeyh, seccâdenişin, ifadeleri de kullanılır’’.*⁶⁶ Kabul edilen ilk yol gösterici ve ilk mürşid Hz Muhammed’dır. Fakat bu bir daha mürşid çıkmayacağı anlamına gelmez. Hz.

⁶¹ Arnasi, *Zülfikar*, 58-61.

⁶² Arnasi, *Zülfikar*, 58-61.

⁶³ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 253.

⁶⁴ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 253.

⁶⁵ Erginli, *a.g.e.*, 978.

⁶⁶ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 191.

Muhammed'in manevî mirasını sahiplenen onun ahlâkıyla ahlâklanan ve tasavvufi anlamda fenâ makamına ulaşabilen herkesin mürşîd olabileceği ittifak edilen konulardandır.⁶⁷

Şeyhlik makamı sûfî çevrelerce tebliğ ve irşâd yolunda Peygamber'in en üst mirasçısı olarak kabul görmüş bir makamdır. Bundan dolayıdır ki şeyhin en üst mirasçı olabilmesi için de bazı özelliklere sahip olması gerektiği de söylenmiştir. Şeyh, Ehli sünnetin yolunu takip eden, halk üzerinde manevî anlamda tesir edebilen, kat ettiği yolda tecrübesiyle tanınan, yapılmasını istediği davranışları kendisi de yapan, ahlâklı olma açısından diğer insanlara nazaran daha üstte bulunan, şerîatın bilgisine sahip, ilâhî emir ve nehiyleri gücü ölçüsünde uygulayan, müridi üzerinde tam bir hâkimiyet sağlayabilecek özelliklerle donanmış olan biri olmalıdır.⁶⁸

Sûfî çevreler, insanların iyilikleri açısından kendilerini doğru olana yönlendirecek ve dinin yanlış olarak gördüklerinden alıkoyacak bir mürşîde ihtiyaç duydukları konusunda uzlaşma içinde olmuşlardır. İhtiyaç duyulan bu mürşîd onlarda bulunan kötü dediğimiz, Allah'tan uzaklaştıran ve kalplerini kirleten kötü sıfatların izale edilmesi için yardımcı olacak ve Allah'a yaklaşmalarını sağlayacak yollar edinmesinde yardımcı olacaktır. Bunu yapmayı başaran mürid veya sâlik böylelikle yaptıkları ibadetin sahih olup tatlanmasına engel olan durumlardan sıyrılmış olur.⁶⁹

Peygamberlik makamından sonra varılabilecek en hayırlı nokta peygamberlik makamına tabi olma ve yaratılanları Allah'a yaklaştırma yoludur. Şeyhlikten kastedilen husus da aslında budur. Bundan dolayıdır ki mutasavvıflar şeyhliği ve terbiye derecesini en üst derece olarak tanımlamışlardır. Şu sahîh hadis şeyhliğin mertebesinin yüceliğine işaret etmektedir: *"Muhammed'in nefsinin elinde tutana andolsun, eğer isteseydiniz yemin ederdim ki Allah'ın indinde kulların en sevgilisi, Allah'ı kullarına sevdiren ve kulları Allah'a sevdiren ve yeryüzünde nasihat vererek*

⁶⁷ Cebecioğlu, a.g.e., 191.

⁶⁸ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bursa Akademi, Bursa, 2016, 208-209.

⁶⁹ Erginli, a.g.e., 979.

*yüreyen kimsedir*⁷⁰ yukarıda geçen hadis-i şerif aslında mürşîdi tanımlar niteliktedir. Nitekim şeyh kendisine tabi olanın kalbindeki pislikleri gideren onun daha efdâl bir şahsiyete bürünmesini sağlayan ve ona Allah'ı sevdiren kimsedir ki bu sevgi öyle bir noktaya ulaşır ve müridin kalbini temizleyerek orada hakkın nurunun tecelli etmesini sağlar ve böylelikle mürîdin kalbi ilâhi muhabbetle dolar. Bundan dolayı halkın hakk ile muhabbet etmesini sağlamak mürşîdin işidir. Yine hakkın gönderdiği nebiyi sevmenin yolları da şeyhin gösterdiği yol sayesinde görülür.⁷¹

Mürîdin, tabi olacağı şeyhin bir yandan sağlam bir ilimle donanmış olması, razı olunacak hallere sahip olması, derin bir basirete sahip olması gerekirken öte yandan din adına cahillik içinde bulunmaması, dinin haramını helal, helalini haram saymaması, verilen hükümlerde veya dini hükümlerde kendi nefsinin arzuladıklarını değil, Rabbi'nin isteklerini ön planda tutması gerekir. Yine İslâm ahlâkının uygun görmediği iş ve davranışlarla hemhal olması da mürşîdin kaçınması gereken konulardandır.⁷²

Şeyh, mürşîd ve mürşîd-i kâmil tasavvufî istilahta genel anlamda aynı şeyler olarak görülmüştür. Doktor'un kendisine gelen hastalara verdiği ilaçların etkisiyle iyileşen hastalar gibi şeyhe intisâb eden mürîde de şeyh manevî ilaçlar vererek onun manevî anlamda ve âlemde kendisine gelmesini sağlar. Bunun içindir ki şeyh, mürşîd veya mürşîdi kâmil, hekime benzetilir.⁷³

Kendisine başvuran mürîdin manevî eğitiminden sorumlu olan şeyh, mürîdine yaptığı iyilikler karşısında herhangi bir karşılık beklememelidir. Yapacağı iş mürîdi insan-ı kâmil olacak şekilde yetiştirmektir. Nitekim kendisine başvuran mürîd onun çabalarıyla kendisine gelmemiştir. Ancak ve ancak Allah'ın hidayetiyle kendisine verilmiş bir armağandır. Bundan dolayı şeyh bir karşılık ve beklentiye girmeden işini layıkıyla yerine getirmelidir.⁷⁴

⁷⁰ İzzettin Kaşani, *Tasavvufun Ana Esasları*, (Çev: Hakkı Uğur), Kurtuba Kitap, İstanbul, 2010, 224.

⁷¹ Kaşani, *a.g.e.*, 224.

⁷² Erginli, *a.g.e.*, 979.

⁷³ H. Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2015, 184-185.

⁷⁴ Erginli, *a.g.e.*, 718.

Mürşid mürîdi'nin yanında iken beşerî suret ile görünür. Ancak mürşîdin ruhanî dediğimiz görünmeyen sureti ise sürekli mürîd ile birliktedir. Bundan dolayıdır ki mürîdin vefatı durumunda karşılaşacağı kabir sorularına mürşidi ruhâniyeti ile inerek cevap verir. Eğer kişinin bağlı bulunduğu bir mürşidi yoksa onun yerine de peygamberin ruhâniyeti kabirde bulunup aciz kaldığı durumlara cevap verir.⁷⁵

Bütün bu şeyh tanımlamalarından sonra müellifimizin şeyh-mürşid tanımına gelecek olursak; o da yukarıda verilen tanımlamaları tasdik eder nitelikte şeyh – mürşid tanımını şöyle yapmıştır:

“Şeyh, şer’î ilimlerde donanımlı olan, şerîat, hakîkat ve tarîkat ilimlerinde kâmil olan insandır. O, ilmiyle bu ilimleri tamamlayan nefsin hastalıklarını (afat) bilen bu hastalıkların dermanını bilen ve şifasının yolunu çözen kimsedir”.⁷⁶

Müellifimiz, şeyhi böyle tanımladıktan sonra mürşidin niçin gerekli olduğunu da şöyle özetliyor; “ Her salike bir mürşid gerekir ki salikteki kötülükleri gidermek o kötülüklerin yerine iyi huy ve iyi ahlâk yerleştirmek ancak bununla mümkündür. Çünkü Allah kendi yoluna şahısları irşâd etmek için peygamber göndermiştir. Bundan dolayı her sâlikin bir şeyhe ihtiyacı vardır. Zaten şeyhin sâlikten istediği Allah’ın sâlikten istediği şeydir. Yolda şeyhin yoksa şeytan şeyhin olacaktır. Maksat şeyh değil Allah’tır. Nitekim Kâbe için değil Allah için secde ediyorsun. Senin şeyh sayesinde edindiğin muhabbetle, aşkla, ezeli inayet sende hâsıl olur. Her şeyi ehlinden al. Şeyhsiz sâlik çöldeki ağaç gibidir. Mürşidin işi dünya sevgisi, kibir, hâsed, riyâ, kin, fesad, gibi kötü duyguları senden almaktır. Şeyhinde, mürşidinde, müridinde, sâlikinde maksadı Allah’a ulaşmaktır.”⁷⁷

1.3. ÂRİF

Arapça, ‘*irfan sahibi anlamındadır. Allah’ı gerçek yönüyle bilen kişi. Âlim gibi bilen manasına gelirse de ondan farklıdır.*’⁷⁸ Âlim, elde ettiği bilgiyi kişisel bir çaba sonucu elde eder. Ârif ise bilgiye ve ilme yaşadığı manevî hal ile ulaşmıştır.

⁷⁵ Erginli, *a.g.e.*, 732.

⁷⁶ Arnasi, *Zülfikar*, 351.

⁷⁷ Arnasi, *Zülfikar*, 351.

⁷⁸ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 191.

Bundan dolayı ârife Allah'ı keşf ve müşahade ile bilen kimse denir. Nitekim keşf ve müşahade ile Allah hakkında bilgiye ulaşılabilirdi için ümmi olan bir kimseye de ârif denilmiştir. Fakat ümmi olana âlim demek doğru değildir. Çünkü âlim, ilmini bireysel çabayla elde etmiştir. Ârifler için, *“ehl-i yakın, ehl-i din, veli, kutb ve genel olarak "arif-i billah" tabiri de kullanılır”*.⁷⁹

Maddiyatın ötesinde bir gayeye hizmet etmesi sonucu marifet ve hakîkatin bilgisine ulaşan sûfiye ârif denir. İslâm'ın ilk dönemlerinde ki döneme zühd dönemi denilmiştir. Bu dönemde insanlar arasında takdire şayan iki grup vardır. Bunlar; zâhidler ve âbidler idi. Ancak sonraki dönemlerde tasavvufta marifete daha fazla önem verildiği için zühd ve ibadete düşkünlük marîfetin bir aracı olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayıdır ki sûfilerin ilkleri ârifi, zâhid ve âbiden üstün tutmuşlardır. Nitekim ârifin gayesi Allah olduğu için diğerlerine oranla dünyevi olan her uğraşı terk etmiştir.⁸⁰

*“Ârif kavramı yerine bazen “agâh” kelimesi de kullanılır.”*⁸¹ Ârif zaman ve mekân fark etmeksizin hakkın tecellilerini gören kimsedir. Onun en önemli özelliği istikamettir. Ancak insan olmasından ötürü marîfet erbabından olan ârif de yanılabilir. Nasıl ki müctehid imamlar bazen verdikleri içtihâta yanılabilir ve bu doğal karşılanıyorsa ârifin de keşfinde yanılması o kadar doğaldır. Zira ma'sûmiyet ancak peygambere verilmiştir.⁸²

Ârifin iki sureti vardır bunlardan ilki cem mertebesine bakar ki bu suret kemalat elde etmeyle uğraşır. Diğer yüzü ise kesret tarafına bakar ki bu yüzü ise halka feyz dağıtır. Bundan dolayıdır ki ârif'in beşerî suretinden yolda olan arkadaşları hidayet talep edebilirler.⁸³

Ârif, *“kendi hallerine şiddetle esen rüzgarın yetişemediği ve aniden düşen bir yıldırımın ulaşamadığı kişidir. Hiç kimse onu tarif edemez. Her vakitte Allah'ın iyilik, lütuf, kerâmet, azâmet ve rahmeti onun sırrı (gönlü) etrafında dönüp dolaşır.*

⁷⁹ Cebecioğlu, a.g.e., 23.

⁸⁰ Tek, a.g.e., 209-210.

⁸¹ Yılmaz, a.g.e., 200.

⁸² Yılmaz, a.g.e., 200.

⁸³ İsmail Rusuhi Ankaravi, *Osmnalı Tasavvuf Düşüncesi*, (Haz: Mehmet Demirci), Vefa Yayınları, İstanbul, 2007, 332.

*Göz açıp kapayınca kadar geçen en küçük bir an bile, Allah'ın üzerindeki lütfunu kesintiye uğratmaz. O Allah için ârifdir. Nefsi Allah katındadır. O, nefsinin kötü ahlak ve kusurlarını inkâr etmekle ârif değildir. Onun söz ve fiillerinde bir hikmet vardır. Bunların hepsi kendisine ancak O'nun (Hakk'ın) fazilet ve lütuf denizinden verilmiştir''.*⁸⁴

İmân, İslâm ve ihsân arasında tanım farklılığı olduğu gibi mü'min ile ârif arasında da tanım farklılığı vardır. Nitekim mü'min Allah'ın kendisine verdiği nur ile bakarken ârif Allah'la bakar. Kalbi Allah'ı anmakla huzur bulan mü'min de bir gönül varken, ârif'in herhangi bir gönlü varsa bile o ancak Allah'la mutmain olur.⁸⁵

Âriflerden bir kısmı vardır ki nefislerini çiğnemiş ve nefis sahibi olmamıştır. Bir kısmı da vardır ki geleneklerini bir tarafa bırakmış sırf Allah için bir şeyler yapma peşindedirler. Onların perspektifinde konuşmak ve susmak eşit derecede değerlidir. Çünkü onların konuşması ancak Allah hakkındadır ve onların susması da Allah rızası içindir.⁸⁶

Ârifin özelliği işinden kaynaklanır. Onları görmek için sabırsızlanırsın. Onların makamlarının yüksekliği nedeniyle gördüğünde ona saygıda kusur etmemeye çalışırsın. Onların ilmi ve marifetiyle karşılaştığında ise onun için sayılmış sıfatları az bulursun.⁸⁷

Âlimler, dünyalık menfaat gözetmeksizin öğrenen, öğreten ve öğrendikleriyle amel eden kimselerdir. Aynı zamanda Resulullah'ın dediklerini asırdan asıra aktaranlardır. Âbidlere gelince onlar Resulullah'ın fiillerinin sürekli uygulayıcılarıdır. Fakat ârif kimseler hepsinin toplamıdır. Zira onlar hem âbid, hem de âlim'dirler. Elbette ki bu, ârifin tamamen peygamberin ahlâkıyla ahlaklandığı anlamını taşıyor. Nitekim fikir birliğine varılan konulardan biri de ârifler'in, âbidler'in ve âlimler'in ancak peygamberin ahlâkının az bir kısmına nail olabileceğidir. Ancak bu sahip olunan ahlak da, onların selameti için yeterli

⁸⁴ Erginli, *a.g.e.*, 114.

⁸⁵ Erginli, *a.g.e.*, 115.

⁸⁶ Erginli, *a.g.e.*, 115.

⁸⁷ Erginli, *a.g.e.*, 123.

görülmüştür. Bilakis Resulullah'ın hiç kimsede olmayan ve hiç kimse tarafından idrak edilemeyen vasıfları ve makamları vardır.⁸⁸

Müellifimiz de ârifin tanımını ve özelliklerini eserinde şöyle açıklamıştır; “Onlar (Ârifler) aldıkları ile faydalananlar faydalandıklarını başkalarına aktaranlardır. Onlar faydalandıkları şeylerle kalplerini Allah dışındaki her şeyden arındıranlardır. Kalplerini Allah sevgisiyle marifetullah ile dolduranlardır. Onların bakmaları Allah ile birlikte olur. Onların durum ve hallerini idrak etmek ancak ilim ehlinin anlayabileceği durumdadır. Onlar öğrenenlerdir ve öğrendikleriyle amel edenlerdir. Onların sözlerinin hikmetini ancak hikmetli kimseler anlayabilir. Ârifler hakka hiçbir şekilde fayda veya zarar veremezler. Fakat halk için bir takım faydaları vardır. Nitekim onların bereketi ile halk arasındaki fesadlar defedilebilir. Onlar varlıklarıyla yeryüzünün düzenine etki ederler, onlar olmasaydı yeryüzü bozulurdu. Onların halk için faydaları, bereketiyle fesadları defedebilmeleridir. Onlarla din dirilişe sahip olur”⁸⁹.

Müellifimiz ârifler hakkında devamla şunları söyler: “Ârifler varlıklarıyla ve öğrettikleriyle mürşidleri ve mürîdleri irşâd eden kimselerdir. Onların öğrettikleriyle irşâd edilenler dünyevi her şeyden arınır ve yükselirler. Onlar öğreterek kişilerin makamlarla donanmalarını sağlarlar. Onlar sayesinde mürîdler üstün vasıflar elde ederler. Onlarla mürşidler irşâd edilir ve onlarla mürîdler dünyevi her şeyden arınır ve yükselirler.”⁹⁰

1.4. MÜRÎD-SÂLİK

Mürîd, ‘R,v,d’den ‘ر و د’ türemiştir. *Seven, önem veren, ehemmiyet veren, rağbet gösteren, isteyen, arzu eden, otlatan gibi manaları ihtiva eder*”⁹¹.

Arapçada, isteyen demektir.

“Mürîd arzu edendir ve arzu edilen (Murad) Allah'tır”⁹².

⁸⁸ Erginli, *a.g.e.*, 123.

⁸⁹ Arnasi, *Zülfikar*, 317, 318, 319, 329.

⁹⁰ Arnasi, *Zülfikar*, 317, 318, 319, 329.

⁹¹ Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, no:171, Ankara, 1986, 131.

⁹² Peyami Safa, *Mistisizm*, Babıali Yayınevi, İstanbul, 1961, 88.

Allah'a ulaşmayı arzu eden onun ahlakıyla ahlaklanmaya çalışan bu yolda ilerlemek için gayret sarfeden bu gayretini da ancak bir mürşîd ile gerçekleştirebilecek kimseye mürîd denir. Sufî gelenekte olgunlaşmak için; tâlîplik, mürîdlik, mutasavvıf ve sûfilik merhalelerini katetmek gerekir. Mürîdliğin tanımı yapılıncı onların farklı kısımlara ayrıldığını görmekteyiz. Nitekim şeyhine tam bir bağlılıkla bağlanan, onun emirlerine itiraz etmeden ve buna kalbiyle itaat eden mürîde mutlak mürîd, nefsânî ve fizîki durumlarda mürşîdinin görüşüne önem veren ve kabul eden mürîde mücaz mürîd, mürşîdinin emirlerini veya nehiyelerini yerine getirmekte aciz kalan ve bu durumlarda dediklerini yapmayan mürîde de mürted mürîd denir. Günümüzdeki uygulamalar açısından en çok mürted mürîd çeşidiyle karşılaşmaktadır. Allah'a ulaşma açısından şerîate sınımsız bağlı kalmak ve güzel bir ahlâk sahibi olmak önemli olduğu için mürîdin her şeyden önce bunlara sahip olması gerekir. Bu gibi durumları yerine getirme açısından da mürîd için şeyhinin sözleri pekâlâ değerli olmalıdır.⁹³

İrade eden anlamında mürîd, nefisle mücadelede kesinlikle iradeli olmalıdır. Aksi takdirde mutlak bir iradeye sahip olunmama durumu beraberinde mürîdin seyrine zararlar verir. Mürîdler bu durumu ancak fiili dediğimiz ibadetleri ve batını dediğimiz sevgi, merhamet gibi duyguları da alışkanlık haline getirmelidir. Mürîdin kazandığı sevgi kullara karşı olduğu gibi en çok da kendi mabuduna olmalıdır. Nitekim mürîdin irade eden ve arzulayan olma açısından, kazanması gereken en temel niteliği de Allah'ın sevgisine ulaşmasıdır.

Tasavvufta mürîd, ibadet ve taatlerde bir derinlik kazanmakla yetinmemelidir. Tabii olduğu mürşîde bağlılıkla beraber onun ilminden bilgisinden ve makamlara ulaşılma açısından takip ettiği yolları öğrenerek daha sonraki gayelerine ulaşmalıdır. Nitekim mürîdin ibadet ve itaaten sanraki gayesi âriflerin sahip olduğu makamları elde etmektir. Bu makamların elde edilme yolu da şeyhine tam bir bağlılıkla gerçekleşebilir.⁹⁴

Mürîd, Allah'ı arzulayanların arasına kendi iradesiyle girmiştir. Onun girdiği bu durum ve irade ettiği bu seyr, doğrular tarafından tasdik edilen bir seyrdir. Mürîd

⁹³ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 190.

⁹⁴ Tek, *a.g.e.*, 206-207.

herhangi bir makama ulaşamadığından onun ancak seyr halinde olduğu bilinmelidir.⁹⁵

Mürîdin, şeyhi ve tarikat kardeşleriyle olan edebleri şunlardır; kendisine verilen emre aykırı bir durum ortaya çıksa bile o emre uymaktır. Kendisine emredilen yasaklardan sakınmalı, şeyhine gösterdiği hürmet sürekli olmalıdır. Şeyhi, ister hazır bulunsun ister başka bir yerde olsun, her zaman şeyhinin huzurundaymış gibi bir hürmetle, şeyhine hürmet etmelidir. En önemli hususta, içinde bulunduğu imkânlar nispetinde şeyhinin haklarını yerine getirmek ve aklını, ilmini ve riyasetini bir kenara bırakmaktır. ‘‘Ancak, bu konuda şeyhinden bir muvafakat olursa, o takdirde bunun karşılığında insafla ve nasihâtle yetinebilir. Bu, tarikat kardeşleriyle olan muamelesidir. Eğer irşâd eden şeyh yoksa ve bu şartlardan biri eksik olursa, bu şartlardan kâmil olana itimâd edilir ve diğerlerine de kardeşlikle muamele edilir.’’⁹⁶

Mürşide teslim olan kimseye mürîd dendiği gibi, bu yolda mesafe kat eden müride de ‘‘sâlik’’ denir. Tarikat ve tasavvufta sülûk, ilim ile değil hâl iledir. Tasavvufta mürîdin, mürşidsiz süluku mümkün görülmemiştir. Çünkü insan nefsi, ibadetlerini görerek kendini gösterme meyline tutkundur. İnsanın bu zaafı da ancak rehber bir mürşîd vasıtasıyla giderilebilir.⁹⁷

Mürîd için, şeyhin sohbet adabına uyması, uyulması gerekli olan en önemli noktadır. Nitekim şeyh dediğimiz kimse Allah’ın rızasına ulaşmış ve Allah’ın feyzinden feyizlenmiş kimsedir. Çünkü Allah kendi dostlarını her zaman rahmetiyle bereketiyle kuşatır durumdadır. Bundan dolayı mürîd şeyhin kalbinde yer edindiği zaman Allah’ın, kendi şeyhine verdiği rahmet ve bereketle feyizlenmesi de kaçınılmaz olur. Nitekim bunun sonucunda şeyh mürîdini kabul ederse bu aynı zamanda Allah’ın, Resulü’nün ve Resulü ile kendi şeyhi arasında bağlantı kuran diğer şeyhlerin de onu kabul ettiğinin bir delilidir. Bundan dolayıdır ki şeyhine intisâb sadece sözle değil, hâl ile de gereğini bulmalıdır. Manevî babalık görevini üstlenen mürşîde ihtirâm ve saygı şeyhin mürîd üzerinde bir hakkıdır ve bu hakkında edâ edilmesi gerekir. Nitekim şeyhin hakkını edâ etmeyen rabbinin hakkını da edâ edemez anlayışıyla hareket eden mürîd daha isabetli davranmış olur. Çünkü Allaha

⁹⁵ Erginli, *a.g.e.*, 714.

⁹⁶ Erginli, *a.g.e.*, 729.

⁹⁷ Yılmaz, *a.g.e.*, 185.

ve Resule uyma noktasında, mürîdin takip edeceği metot mürşîdi tarafından ta'rif edilen metot'tur.⁹⁸

Mürîdler şan ve şöhreti öldürücü bir zehir olarak görmeli ve olabildiğince hayat tarzlarında bu iki hususa ihtiram vermemelidir. Mürîdin bu iki noktadan sıyrılması da kendisine eğitmen olan şeyhe uymaktan geçer. Bu uyma eylemi de işin başından itibaren olmalıdır. Çünkü bir mürîdin sonunun nereye varacağı onun işe ilk nasıl başladığıyla ilgilidir. Bundan dolayı mürşîdine karşı kalbiyle tam bir teslimiyetle bağlanan bir mürîdin akıbetinin de olumlu yönde olacağına yorumlanır.⁹⁹

Mürîdler'in istekleri rablerini tanımak olduğundan amaçlarını dünyalık makamlarla donatmamalıdır ve şöhretten sıyrılmaları da kendileri için gereklidir. Şöhret onlar için öldürücü bir zehirdir. Şu halde mürîde Allah ile arasındaki akdi sıhhatli bir hale getirmesi ve işaret ettiği hiçbir şeyde şeyhine muhalefet etmemesi gerekir. Mürîdin (şeyhine) muhalefet etmesi çok zararlıdır. Çünkü mürîdin halinin başlangıcı, tüm hayatının nasıl olacağının delilidir. Bunun şartı ise kalbinde şeyhine karşı bir itiraz olmamasıdır. Eğer mürîdin kalbinden, kendisinin dünyada ya da ahirette kadir kıymet sahibi olduğunu veya dünyada kendisinden daha aşağıda olan biri bulunabileceğini geçirirse, iradesini sıhhatli hale getirmemiş demektir. Mürîdin yapması gereken, nefsinin kadrini tahlil etmek değil, Rabb'ini tanımaya çalışmaktır. Bu yolda mürşîde düşen görevde mürîdin yaptıklarını görmemezlikten gelme şeklinde olmamalıdır. Mürşîd Allah'ın yolunu gösteren bir eğitici olduğu için bu yolda mürîdin tembelliklerini görmezden gelme, Allah'ın hakkının çiğnenmesi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı mürşîd kalbini mürîdin azmiyle tatmin etmedikçe mürîdinin yapması gerekenlerden ferâgât etmemesi gerekir. Bu hususta mürîdin karşılaşılabileceği her türlü zorluk ve sıkıntı karşısında mürîdin kolaylığa ve tembelliğe kaçmaması adına mürîdinden söz almalıdır.¹⁰⁰

Müellifimiz de mürîdler için âlimler tarafından yapılan tanımlara bağlı kalmış genel mürîd tanımını kabul ederek eserinde mürîdin tanımına yer vererek mürîdi şöyle tanımlamıştır: “Mürîd şeyhe intisab eden onların yanında onların emri ve

⁹⁸ Kaşani, *a.g.e.*, 215-216.

⁹⁹ Erginli, *a.g.e.*, 716.

¹⁰⁰ Erginli, *a.g.e.*, 716.

rızasına bağlı kalarak sevgiye edebe tevazuya büyüklüğe yenileceğini itiraf eden ve onların ilimlerinden faydalanacağını kabul edip bilen kimsedir. Mürîd şeyhten edindiği bilgelik sayesinde muhabbetle tanışır ve kendisinde ezeli inayet hâsıl olur. Mürîd, şeyhi sayesinde kalbi kötülükle donatan dünyevî işlerden yüz çevirip Allah'a ulaşma yolunda ilerler''¹⁰¹

Her mürîdin mutlaka bağlanması gereken bir mürşîdinin olması gerekir. Çünkü mürşid mürîdi tecrübesiyle donatıp ona bilgeliğinden bilgelik vermeyi ona Allah'ın rızasını vermeyi düşünen kimsedir. Her mürîd amacı Allah'a ulaşmak olan bir mürşide intisâb etmeli ve onun rızası doğrultusunda hareket etmelidir. Çünkü mürşidin amacı her türlü kötülüğü mürîdden uzaklaştırıp mürîdi iyi huylarla donatmak ve nihayetinde Rızayı-ilahiye ulaştırmaktır. Mürîd şeyhin rızasını kazandığında kendisinde ezeli inayet hasıl olur. Mürîd mürşidinin verdikleriyle seyrine devam eder ve zamanla sâlik olma yolunda da ilerleme kateder. Mürşidine uymayan ve mürşidinin dediklerini uygulamayan mürîd bu yolda ilerleme kat edemez.¹⁰² Müellifimize göre şeyhinde mürîdin de Allah'a ulaşma amacı taşıması gerekir.¹⁰³

1.5. VELİ VE ÖZELLİKLERİ

Veli kelimesi; '*yakın olan, seven-aşık olan, dost, yardım eden, efendi, köle, arkadaş, komşu, ihsan eden, ihsandan faydalanan gibi manalara gelir.*¹⁰⁴ Arapça, '*dost*' anlamındadır. Velinin tanımı, Buharî (Rekaik/38) 'de şu kudsi hadisle verilmiştir: "*Allah, bir kulunu sevdiği zaman onun gören gözü, duyan kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olur. "Bu kul, Allah'tan bir şey istese, bu isteği kabul görür. Allah'a sığındığında, Allah onu korur. "Kim bir Velime düşmanlık yaparsa ona harp ilan ederim.*"¹⁰⁵

"el-Veli", Allah'ın güzel isimlerindedir. Allah'a cismani anlamda değil de manevi anlamda yakınlık gösteren kişilere veli denir. Veli kelimesi hem fail, hem de

¹⁰¹ Arnasi, a.g.e., 18.

¹⁰² Arnasi, Zülfikar, 18

¹⁰³ Arnasi, Zülfikar, 18.

¹⁰⁴ Ebu'l A'la Afifi, *Tasavvuf İslam'da Manevi Devrim*, (Çev: H.İbrahim Kaçar, Murat Sülün), Risale Basın Yayın, İstanbul, 1996, 323-324.

¹⁰⁵ Erginli, a.g.e., 1195-1196.

*mef'ûl anlamındadır. Fail olarak, taat halinde devamlı olan kişiyi; mef'ûl olarak da, Allah'ın nimetleri üzerinde devamlı olan kulu ifade eder. Kısaca, sürekli olarak taata devam eden, isyandan uzak duran şehvetlerden kaçınan ariflere, veli denir''.*¹⁰⁶

“Velinin iki manası vardır: Birincisi; veli "fe'il" vezninde ve mef'ul edilgen manasındadır. Veli, Allah Teala'nın işlerini görmeyi uhdesine aldığı kimsedir. Nitekim Cenab-ı Hak: " çünkü salih kişilerin işlerini O deruhte etmiştir (O, onların koruyucusudur)." Buyurmuştur”. O, kendisine veli olmuş kimseyi her an gözetler ve onu kendi başına bırakmayıp, onun işlerini gözetlemeyi üstlenir. Velisini bir an bile kendi haline bırakmaz. Aksine onun işlerini görmeyi ve gözetmeyi kendisi üstlenir. *İkincisi veli; "fe'il" vezninde ism-i failin mübalağa sigasıdır. Veli, yaratıcısına amel etme konusundaki işleri üstlenir. Onun itaati hiçbir aksiliğe mahal vermemek şartıyla sürekli bir devamlılık içinde olur. Gerek fe'il gerekse mef'ul manada yapılması gerekli olanları yapan kimse gerçek anlamda velîlik makamına sahip olmuştur. Bu durumda hakîkî manada veli olabilmıştır. Bundan dolayı velinin hakîkî anlamda veli olabilmesi için hakkın haklarına riâyet edip en güzel şekilde kendisini ibâdet ve itaatına verebilmesi ve kendisini isyana götüren her türlü şer'den uzaklaşması gerekir. Bütün bunları bir arada yürütebilen veliye Allah da kendi katında onu sürekli olarak koruma altına alır. Bundan dolayı veliye mahfuz (hata ve gûnahtan korunmuş) denilir. Nitekim peygamberler'in masum olmalarının şartiyyeti kadar velinin mahfuzluğu da şarttır.*¹⁰⁷

"Veli" ve çoğulu olan "evliya" kelimesi, Kur'an'da birçok ayette kullanılmıştır: Allah Teala kendisinin "iman edenlerin dostu (velisi)", "müminlerin dostu (velisi)", "müttakilerin dostu (velisi)", "gerçek veli ve ölüleri dirilten", "Veli ve Hamid/bütün övgülere layık"bir varlık olduğunu belirtmiş, müminlere hitaben de "Allah 'tan başka sizin için ne bir veli ne de bir yardımcı vardır" buyurmuştur. Çoğulu olan evliya kelimesini de, "yolunda cihad eden, kendisine yakın" kimseler hakkında kullanmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Erginli, a.g.e., 1195-1196.

¹⁰⁷ Erginli, a.g.e., 1195-1196.

¹⁰⁸ Bakara, 2/258; Ali İmran 3/69; Casiye, 45/19; Şura, 42/10, 42/28; Bakara, 2/108; Yunus, 10/63.

İslâmi anlamda veli denilince akla ilk gelen husus velinin Allah'a yakın olan kimse olmasıdır. Kur'an-ı Kerimde Allah'ın yarattığı bazı kullara diğer insanlarda olmayan özelliklerinden dolayı ayrı bir değer verdiğine dair ayetlere rastlarız. Bu ayetlerden hareketle peygamberler dâhil bu ayrıcalıklı konumda olanların tamamının evliya sınıfında olduğu anlaşılır. Nitekim Allah'a yakın olma hususu bu özellikte olan kimselerin ortak noktasıdır ki peygamberler dahil bütün evliyalar Allah'a yakın kimselerdir¹⁰⁹

Sûfilere göre velilik, ibadet ve itaatle elde edilebilecek bir husus değildir. Velilik ancak hakkın dilediği kimseye lütfu sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Kişinin bu durumdan nasibi az olabilir ancak velinin elde etmesi sahiplenmesi gereken en önemli husus sürekli kalbini Allah'la meşgul edip hayatını ona göre şekillendirmesidir. Suffilerinde aslında cezb kelimesiyle kastettikleri hususta budur. Veli kendini Allah'a adayan ve onun rızası ile meşgul olan sürekli onunla hemhal olan kimsedir. Cezb dediğimiz bu duruma girebilmeyi başaran kimsede kerâmet südür ettiği zaman ona yakın kimseler tarafından veliliğine kesin kain olma yolu açılır. Böylece insanlar onun veliliğini hem yaşarken hem de ölümünden sonra benimserler. Ama sûfi anlayışa göre bazı kimseler veli oldukları halde ne yaşamlarında ne de ölümlerinden sonra velilikleri bilinmez. Hatta o kimseler bile veli olduklarının farkına varamazlar.¹¹⁰

Veli kelimesi, *'velayetten alınmıştır ki o da yakınlık anlamına gelir. Bundan dolayı sevgili, kendisini sevene yakın olduğu için veli diye adlandırılır. Veliliğin tasavvuf ıstılahındaki anlamı ise Hakk'a yakınlık demektir. Bu da genel ve özel velilik olmak üzere iki kısımdır. Genel velilik, Allah'a inanıp sâlih amel işleyen herkese hâsıl olur. Nitekim Allah Teâlâ "Allah, inananların velisidir, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır" (Bakara, 257) buyurmaktadır. Özel velilik ise zat, sıfatlar ve fiiller bakımından Allahta fânî olmaktır. Şu durumda velî, Allahta fânî, Onunla kâim, Onun isimleri ve sıfatlarıyla zâhir olan kimsedir'*¹¹¹.

'Veliliğin kazanılması veya elde edilmesi durumu kişinin kendi çabasıyla olabileceği gibi hakkın lütuf etmesiyle de olabilir. İlâhî bağış yoluyla elde edilen

¹⁰⁹ Afifi, a.g.e., 325-326.

¹¹⁰ Afifi, a.g.e., 328.

¹¹¹ el-Kayseri, a.g.e., 143-144.

velilik mücâhededen önce Hazret-i Rahmâniyye ye cezbolunma ile hâsıl olan veliliktir. Çalışarak elde edilen velilik ise mücâhededen sonra Hazret-i Rahmâniyye ye cezbolunmakla elde edilen veliliktir. Cezbesi mücâhedesini önceleyen kimse meczup diye adlandırılır. Çünkü Hakk Teâlâ onu kendine çekmiştir. Mücâhedesi cezbesini önceleyen kimse ise evvelâ Hakk Teâlâ ya yakınlaşmaya çabaladığı ve daha sonra da kendisine cezbe hâsıl olduğu için muhib diye adlandırılır''.¹¹²

“Velî hakkında kaydedilmesi gereken ilk husus Velî'nin İlâhî isimler'den biri olduğudur. Velî'nin İlâhî isimler'den biri olması onun Hakk'ın vehelerinden bir veche olmasını gerektirmektedir. Bu yönüyle Velî hem Nebî'den ve hem de Resûl'den farklıdır, çünkü Nebî ve Resûl kelimeleri ilâhî isimlerden değildir; bunlar beşerî varlıklara has isimlerdir. İbn Arabî'nin dediği gibi: "Velî Allah Teâlâ'nın isimlerindedir ama Allah kendini ne Nebî ve ne de Resûl vasıflandırmıştır; ancak velî adıyla vasıflanmıştır". Velî, İlâhî isimler'den biridir. Ama bir kimse eğer Allah hakkında en yüce bilgiye erişirse o kimse de aynı şekilde isimlendirilmeye lâyık olur; o da bir Velî'dir. Bununla beraber kulluğunun kesin bilincine sâhip olan bu beşerî velî, herkesin önünde bu isme sâhip çıkmaktan hoşlanmaz. Çünkü Velî kelimesinin yalnızca Hakk Teâlâ'ya ait olduğunu, ve beşerî bir varlığın Velî mertebesine yükseldiğinde de kulluğu alıp Rubûbiyyet mertebesine ref edildiğini bilir. Ama, hoşuna ister gitsin ister gitmesin, bir Hakk yolu yolcusunun bâzen bu kulluk mertebesini altında bir vâkıdır. Bu, o Hakk yolu yolcusunun kulluk bilincini kaybederek bütün her şeyi ile birlikte Hakk'ın Zâtı'na gark olması sonucu zuhur eder''.¹¹³

Velînin nebiden üstün olup olmadığı konusunu haber veren sûfî anlayış velînin nebiden asla üstün olamayacağını dile getirmiştir. Ancak bu konudaki genel anlayışa göre peygamberlerde bulunan velilik yönlerinin nebilik yönlerinden daha üstün olduğu anlayışdır. Nitekim nebilik herhangi bir çaba gösterilmeden tamamen ilâhî bir lütuf olup Vehbî bir durumdur. Ancak velilik belli bir çaba ve mücâhâde sonucu kişinin cezb mertebesine ulaşmasıyla elde edilen bir durumdur. Bu iki husus karşılaştırıldığında zor elde edilenin kolay elde edilenden daha değerli bir konumda

¹¹² el-Kayseri, a.g.e., 143-144.

¹¹³ Toshihiko Izutsu, *İbn Arabî'nin Fususundaki Anhtar Kavramlar*, (Çev: Ahmet Yüksel Özemre), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1997, 204.

olmasından dolayı peygamberlerdeki velilik yönü nebilik yönlerinden daha üstündür.¹¹⁴

Müellifimiz velilik konusunu keramet başlığı altında açıklar. Kerâmeti velî gösterdiği için bu başlık altında ele aldığı söylenebilir. Kerâmet hakkında bazı tanımlamalara yer verdikten sonra velînin vasıfları hakkında bilgi veren müellifimiz velîlik ve velâyet hakkında yukarıda anlatılanların çoğunluğunu tasdik eder nitelikte bazı anlatımlarda bulunarak bu konuyu şöyle ele almaktadır;¹¹⁵

‘‘ Velî Allah ile meşgul olan O’nu arzu edip O’na ulaşmaya çalışandır. Velî masum değildir. Çünkü ismet velîliğin değil nebilîğin bir sıfatıdır. Ancak velî korunmuştur. Velînin korunmuşluğunun anlamı ise o mâsîyet işlemez. Bu mâsîyeti yapsa bile hemen pişman olur ve tam bir tevbeyle tevbe eder. Nefsinin saptığını bilendir. Eğer mâsîyete devam ederse ve buna mağlub olursa o velîlerden ve onların tabilerinden değil, fasıklardandır.¹¹⁶

Müellifimiz velîyi ‘‘ mâsîyetten uzak duran şeraite tam bir bağlılıkla bağlı kalan nefsi saptığında nefsinin saptığını bilen ve Allah’ın hukukuyla ikame eden kendisinde kerâmetin ortaya çıkabileceği kimsedir’’ şeklinde tanımlamıştır.¹¹⁷

Müellifimiz velîliğin korunmuşluğu konusunda farklı bir bakış açısı geliştirerek onların masum olmadığını ve kolay kolay mâsîyette düşmeyeceğini belirterek bu mâsîyete düştüğü anda hatasını görür, kabul eder ve o mâsîyetten çıkmak için hemen tövbe kapısı aralar.¹¹⁸

Aynı şekilde müellifimiz velînin özelliklerinden bahsederken; onun davranışlarında diğer bir takım insanlardan farklı olduğunu, ibadet ve itâatkâr olma hususunda da farklı bir durumda olduğunu belirterek velîlik iddiasında bulunan kimsenin her açıdan farklı bir tavır içerisinde bulunması gerektiğini ifade ederek velînin özellikleri konusunu da bu şekilde özetlemiştir.¹¹⁹

¹¹⁴ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 287-288; Yılmaz, *a.g.e.*, 201-202.

¹¹⁵ Arnasi, *Zülfikar*, 317-318, 407-409.

¹¹⁶ Arnasi, *Zülfikar*, 317-318, 407-409.

¹¹⁷ Arnasi, *Zülfikar*, 317-318, 407-409.

¹¹⁸ Arnasi, *Zülfikar*, 317-318, 407-409.

¹¹⁹ Arnasi, *Zülfikar*, 317-318, 407-409.

1.6. KERÂMET

Bu kelime ‘Azizlik, şeref, küp veya desti kapağı, itibar, kerim, cömertlik, gibi anlamları içeren Arapça bir kelimedir.’¹²⁰

Peygamber tarafından gösterilen ve niteliği olağan dışı olan olaylar için mucize kavramı kullanılırken, bu olağan dışı nitelikte olan olay veliler tarafından ortaya çıkarılmışsa buna da kerâmet denilmiştir. ‘Kerâmet, kevnî (surî) ve manevî (hakiki) olmak üzere ikiye ayrılır, ilki, hayz-ı rical olarak değerlendirilir, zira bunda, tabiat olaylarındaki deterministik sebep-sonuç ilişkilerini, yani adetullahı aşan bir durum söz konusudur. Manevî kerâmet, hakiki kerâmet olup istikametten ibarettir’¹²¹

Tasavvufî bir ıstılah olarak kerâmet: ‘Teklif baki oluşu halde meydana gelen harikulade mahiyetteki fiildir.’¹²²

Aklî deliller kerâmetin ortaya çıkmasında ihtilaf göstermediğinden, bu durumun bir velî tarafından ortaya çıkarılışı da caiz görülmüştür. Nitekim Allah’ın, kerâmeti de kudreti dahilinde bulundurması ve kerâmeti yaratması da vaciptir. Aynı şekilde kerâmetin câizliğine mahal getirecek bir engelden bahsedemeyiz. Bilâkis kerâmetin ortaya çıkması durumunda herhangi bir asıl varlığından kopmaz. Meydana gelmesi herhangi bir aslın ortadan kalkmasını gerektirmez. Allah Teala’yı kerâmeti yaratma kudretiyle vasıflandırmak vacibdir. Kerâmetin Allah’ın kudreti dâhilinde olması vâcib ise, meydana gelmesinin câiz olmasına mani olacak bir şey olamaz. Kerâmetler aslında güvenilir durumda olanların doğruluğuna işaretir. Durumunda güvenilir olmayanların kerâmet göstermesinin de câizliğine kanıt yoktur. Nasıl ki peygamberlik iddiası taşıyanlar görüşlerini kuvvetlendirmek ve delillendirmek için mucîzeyi kullanıyorsa bazen velilerde buna ihtiyaç duyarlar. Yine sağlam akıl sahibi olmayan biri için âlim kavramı kullanılmıyorsa, mucîze sahibi olmayanlar için peygamberlik vasfı kullanılmıyorsa bazı durumlarda kerâmet sahibi olmayanlar için de velîlik kavramı kullanılmaz.¹²³

¹²⁰ Cebecioğlu, a.g.e., 154-155.

¹²¹ Cebecioğlu, a.g.e., 154-155.

¹²² Ferzende İdiz, *İmam Süyuti ve Tasavvuf*, İlahiyat Yayın, 2015, Ankara, 208.

¹²³ Erginli, a.g.e., 536.

Velînin kerâmeti ancak onun davasında sadık olduğuna delalettir. Gösterdiği gayret açısından sapmış birinde kerâmetin varlığından söz edilemez. Ortaya çıkışı da ancak onun sapkınlığına ve yalancılığına delil olur. Kerâmet, bir velînin doğru olduğunun alametidir. Yalancı olan kimsede zuhur etmesi câiz olmaz, zuhur etmesi de ancak iddiasının yalancılığına alâmet sayılabilir. Kerâmet meydana gelme itibarıyla olağanüstü bir durumdur. Nitekim bir kısım âlim ve ehl-i sünnetten bir tâîfeye göre âciz bırakmak haddinde olmamak suretiyle kerâmetin doğruluğunu ve kabul edilebilirliğini söylemiştir. Bu durumda edilen bir dua kabul edilmişse, kastedilen herhangi bir durumun meydana gelmesi de kerâmetin kapsam alanındadır ve kerâmet olarak kabul edilir.¹²⁴

Velî tanımı yapılırken ve velînin özellikleri sıralanırken o özelliklerden biri de velînin Allah tarafından Allah'ın kerem ve cömert sıfatıyla bir ikrama layık görülmesidir. Allah tarafından velîye karşı yapılan bu cömertlik tek alanda görülebilirken farklı tarzlarda da kendini gösterir. Bu cömertliğin en uygun olduğu nokta, velînin kendi derecesini bildiği ve iddiasını delillendirdiği kerâmet noktasıdır. Velînin özelliklerinden biri de, Allah tarafından ikrama mazhar olmasıdır. Sûfiler kerâmetin aklen câiz olduğunu düşünmenin yanında bunun Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerden ve anlatılan bazı olaylardan da çıkarılabileceğini savunmuşlardır. Kur'an-ı Kerim'deki bazı olayların kerâmet için delil olduğuna kanaat getirmişlerdir. Bu hususa işaret eden ve Kur'an-ı Kerim'de anlatılan olaylardan biri Hz. Meryem ile ilgili olan kısımdır ki bu kısımda geçen ayet; "*Zekeriya: 'Ey Meryem! Bu nimetler sana nereden (geliyor)!' derdi. O da: 'Allah 'tan (geliyor)', cevabını verirdi; zira Allah dilediğine hesapsız rızık verir'*"¹²⁵ şeklindedir. Yine yüce Allah Hz. Meryem'e: "*Hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine olmuş taze hurma dökülsün.*"¹²⁶ şeklinde hitap etmiştir. Bu ayette hurma mevsimi olmadığı halde Allah'ın böyle buyurmasını kerâmet olarak değerlendirilmiştir. Yine Belkıs'ın tahtının Hz. Süleyman'ın huzuruna getirilmesi hususunda yüce Allah şöyle buyurur: "*Cinlerden bir ifrit: 'Sen, makamından kalkmadan önce, ben onu sana getiririm, dedi, bunu yapmaya gücüm yeter ve ben güvenilir bir kimseyim. Kitabi bilgisi ve ilmi olan kimse*

¹²⁴ Erginli, a.g.e., 537.

¹²⁵ Al-i İmran, 3/37.

¹²⁶ Meryem, 19/25.

de: *Sen gözünü açıp yummadan, ben onu sana getirebilirim, dedi.* ¹²⁷ "Kitabî ilmi olan kimse" velî olup göz açıp kapama gibi kısa bir sürede tahtı getirmesi de ancak onun göstereceği bir keramettir demişlerdir. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Ashab-ı Kehf, Zülkarneyn ve Hızır'ın durumlarından bahsedilirken bunların peygamber olduğuna dair delil yoktur. Nitekim Peygamberliğine dair delil olmayan birinin harikulade olaylar gerçekleştirmesi onun velâyetine delil teşkil eder. Kerâmetin bir övünme veya velî tarafından bahse konu olmaması açısından büyük sûfiler itidalli davranmışlardır. Nitekim büyük sûfi taife kerâmetin bir sınama aracı olabileceği düşüncesinden hareketle kerâmetlerini gizlemiş ve bundan bahsetmemişlerdir. Ancak ittifaka varılan konu velî'nin kerâmet gösterebileceği yönündedir.¹²⁸

Kişi için Peygambere tabi olma durumu ne kadar artarsa peygamberin mirası olan kerâmetteki hisse de artar. Nitekim peygamber mirası'nın hissesi kişinin kabiliyetine ve güç yetirmesine bağlı olarak artma ve eksilme yoluna gidebilir. Kişi ancak fazileti ve değerliliği kadar bu hisseden yararlanabilir. Bunun içindir ki nebiye tabi olma konusunda ısrarlı davranan ve ısrarından taviz vermeyen kişinin velâyet ve kerâmeti daha fazla olur.¹²⁹

Müellifimiz eserinde kerâmeti ele alırken sadece kerâmetin tanımını vermekle yetinmeyip kerâmet ve sihir, kerâmet ve mu'cîze arasındaki farkları da belirtmiştir. O kerâmeti, sihiri, mu'cîzeyi ve bunlar arasındaki farkları ve benzerlikleri şöyle ele almıştır.

‘‘Kerâmet olağanüstü bir durumdur. Nübüvvet iddiası taşımayan olağanüstü bir durumdur. Salihlik vasfı taşıyan kullarda ortaya çıkar. Kerâmet Peygamber'e tabi olan ve onun getirdiği şerâitle mükellef olan, sahih bir itîkat ve sahih amel işleyen kullarında görülen ayrıcalıktır. Allah'ın kerâmeti yaratması mümkün olduğu gibi bunu velî kullarında göstermesi de mümkün olur. Kerâmette olağanüstülük vardır tıpkı mu'cîze de olduğu gibi ancak mu'cîze peygambere aittir.’’¹³⁰

¹²⁷ *Neml*, 27/39.

¹²⁸ Ebu'l A'la Afifi, *a.g.e.*, 330.

¹²⁹ Ankaravi, *a.g.e.*, 394.

¹³⁰ Arnasi, *Zülfikar*, 317-319.

1.7. KERÂMET VE SİHİRİN FARKI

‘‘Sihir, söz veya füldeki ayfüu (özleri, hakikatleri) çevirmek veya değiştirmektir. İnsan manaları yaratıldığı yerlerden nakledebilir. Sihirbazlar, Allah'ın kendilerinden sığınmayı emrettiği düğümlere üfürürler’’.¹³¹

‘‘Sihir, her anlamda istenilmeyen ve sevgiye layık görülmeyen bir durumdur. Ancak evliyâ'nın harflerin bilgisine ulaşması mutlak anlamda sihir gibi değildir. Bilakis onların yaptığı harflerin bilgisine ulaşarak onlardaki olağanüstülükleri öğrenmektir. Onlardaki olağanüstü bilgiye ulaşma ancak keramet olarak isimlendirilebilir. mutlak manada kötü bir şeydir. Evliyanın bundan payı Allah'ın onları ilm-i hurufa (harflerin bilgisine) muttali kıldığı kadardır. İşte bu, evliyâ'nın ilmidir. Onlar, Allah'ın hakikat ve hayal aleminde eşyayı etkileyen harf ve isimlere koyduğu acaib hususiyetleri öğrenirler. Bu, mutlak manada kötü olsa da sınırlandırılmak suretiyle övülmeye layık bir şeydir. İşte bu, "kerâmet" ve "harikulade" denilen şeydir. Ancak onlardan harikulade şeyler sadır olsa da bunlar sihir olarak isimlendirilmez. Bunlara "kerâmet" denir. Bu, âlimlere göre sihrin kendisidir. Hz. Musa'nın sihirbazları Hz. Musa ve Hz. Harun'un Rabb'ine iman etmelerine, Allah'ın dinine girmelerine ve ahireti dünyaya tercih etmelerine rağmen sihir ilmine devam etmişlerdi. Onlar sihri bilmelerine rağmen Firavun'un eliyle Allah'tan gördükleri azaba razı olmuşlardır. Bize göre ilm-i simya "es-simeta" kelimesinden türemiş olup, o da "alâmet" manasındadır. Yani tüm harflerden, isim ve kelimelerden ortaya çıkan etkilerin vermiş olduğu alâmetler ilmidir.’’¹³²

Kerâmeti sihirden ayıran nokta sihirin fâsıkta bulunmasından kaynaklanmasıdır. Kerâmet sahibi kişi doğruluğundan ve güvenilirliğinden kuşku duyulmayan ve Allah için uğraştığı alanın doğruluğunu kanıtlamak amacıyla keramet gösterir. Fakat sâhirde bunu görmek mümkün değildir. Çünkü sâhir ile veli arasında niteliksel açıdan farklılık vardır. ¹³³

Müellifimize göre: ‘‘Sihir, fâsıklık, zındıklık, ve kâfirlik vasfı taşıyan kimselerde ortaya çıkan bir durumdur. Bunlarda ortaya çıkan bu olağanüstü durum

¹³¹ Erginli, a.g.e., 913.

¹³² Erginli, a.g.e., 538.

¹³³ Erginli, a.g.e., 541.

ya sihir'dir ya da istidraç'tır. Kerâmet ise salihlik vasfı taşıyan ve Allah'ın hukukuyla ikâme eden nübüvvet davası taşımayan kullarda ortaya çıkan bir durumdur. Sihir ve kerâmeti ayırmak yani salih ve salih olmayanı ayırmak açıktır. Onların yüzleri de adabları da açıktır. Eğer salih olmayan biri salihlik elbisesine bürünürse yaptıklarından ve dediklerinden yalan söylediği ortaya çıkıp etrafa yayılır.¹³⁴

1.8. KERÂMET VE MU'ÇİZE'NİN FARKI

Kerâmet ve mu'cîze tanımlarını yukarıda verdiğimiz için burada bunların tanımlarına yer vermeden ikisi arasındaki farkı açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

Mu'cîze ortaya çıkması hasebiyle gösterilmeli, kerâmet ise gizli tutulmalıdır. Çünkü mu'cîze peygamberlik iddiası taşıyan kimsenin ispatı anlamında gösterilmelidir. Ancak kerâmet velîlerde ortaya çıkan bir durumdur ve hiçbir velî velîliği'nin ispatlama yoluna girmez. Nitekim mu'cîzenin semeresi başkasına ait olup, kerâmet ise sahibine hastır. Mu'cîze gösteren kimse peygamber olur ve peygamber nübüvvetinden şüpheye düşmez. Ancak kerâmet sahibi kimse tam emin olmamakla birlikte kendisinde ortaya çıkan olağanüstü durumun kerâmet mi istidraç mı olduğu konusunda şüpheye düşebilir. Bütün bunlarla birlikte mu'cîze sahibi peygamber şerîat hususunda söz hakkına sahip olup, şerîatın emir ve yasakları hususunda düzeltici bir görev üstlenmiştir. Ancak kerâmetin sahibi velî asla böyle bir hakka sahip olmayıp, tam tersi şerîatın emir ve nehiyelerine sadece uymak ve itaât etmek zorundadır. Aksi durumda ne kendisi velî olmuş olur ne de gösterdiği olağanüstü durum kerâmet olur. Bu ancak istidractan öte bir durum olmaz.¹³⁵

Velî'nin kerâmeti ancak velîliği ile sınırlı kalır. Velî'nin gösterdiği kerâmet kesinlikle onu peygamberlik makamına ulaştırmaz. Nitekim kerâmet velî'nin çabasıyla ortaya çıkan bir durum olup mu'cîze gösterme makamına olan peygamberlik makamı ise tamamen Vehbî bir makamdır. Ancak velîlere saygı duyma ve onlara uyma onların peygamberin vârisleri olma açısından gereklidir. Velîler'in sohbetinde bulunan kimse kötü olmaz. Onlarla birlikte olan kimse manevî haz alır. Çünkü onlar yaptıklarıyla peygamberi taklid etme yoluna girmiş Allah ile

¹³⁴ Arnasi, *Zülfikar*, 317-318.

¹³⁵ Erginli, *a.g.e.*, 537.

hemhal olmaya çalışan ve belirli makamlara ulaşmış ve bu makamlardan sonra Allah'ın dilediğinde kerâmet varetmişti¹³⁶

İbn Furek, (ö. 406/1015), bu konuda şu sözleri sarfetmiştir. *"Mu'cizeler'le kerâmetler arasındaki fark şudur: Peygamberler mu'cizeleri açık olarak göstermekle memurdurlar. Velî ise kerâmetini gizlemek zorundadır. Peygamber, peygamber olduğunu iddia eder ve iddiasını kesin olarak dile getirir. Velî ise velâyetinde iddiada bulunmaz ve kesin olarak 'Bu kerâmettir' diyemez."*¹³⁷ Kendi sahasında zamanının eşsiz insanı olan Kadı Ebu Bekir Bakıllanî (ö. 403/1013) şöyle söylemiştir: *"Mu'cizeler peygamberlere mahsustur. Kerâmetler ise velîlerde zuhur eder. Velî'nin mu'cizesi olmaz. Çünkü mu'cizenin şartı, peygamberlik iddiasına dayanır. Mu'cize kendi başına mu'cize olmaz. Mu'cize olması için pek çok vasfın meydana gelmesi gerekir. Bu şartlardan biri ihlal edilirse mu'cize olmaktan çıkar. Bu şartlardan biri de peygamberlik iddiasıdır. Velî peygamberlik iddiasında bulunamaz. Buna göre kerâmetin mu'cize olmadığı meydandadır."*¹³⁸

Yukarıda belirtilen tanımlardan hareketle mu'cize ve kerâmetin farkını şöyle özetlemek mümkündür. "Yüce Allah seçkin kulları olan peygamberleri kavimleri uyarması için göndermiş ve bu kavimlere peygamber olduklarının ispatı niteliğinde mu'cizeleri açık açık göstermelerini emretmiştir. Ancak Allah'ın seçkin kullarından olan velîler zümresinin vahiy alma ve kavimlere gönderilme durumları olmadığı için mu'cize gösterme gibi durumları da yoktur. Fakat velî'nin kerâmeti göstermesi mümkün olup bu kerâmeti gizli tutması da esas olandır.

"Mu'cize kerâmetin tam tersi bir durum olup nübüvvet iddiası taşıyan kişide ortaya çıkar. Çünkü bu iddiayı taşıyan peygamber'dir ve peygamber davasını doğrulamak için mu'cize göstermelidir. Ancak kerâmet sahibinin kerâmeti göstermesi gerekmez aksine onun kerâmetini örtmesi gerekir. Fakat kerâmet sahibi dine yardımcı olmak ve ona menfaat sağlama durumlarından kerâmetini gizlememesi

¹³⁶ Erginli, a.g.e., 537.

¹³⁷ Erginli, a.g.e., 541.

¹³⁸ Erginli, a.g.e., 541.

gerekir. Nitekim kerâmetin gerçekleşmesi aklen caiz olup naklen de gerçekleşmiştir. Mu'cize risâleti doğrular. Kerâmet ise velî'nin doğru yolda olduğunu doğrular.¹³⁹

1.9. TEVESSÛL-VESÎLE

Arapça, '‘araç demektir. Duada, Allah dostlarını araya koyarak istekte bulunmak: "Ya Rab Hacı Bayram Veli'nin hürmetine, beni, anne ve babamı, evladlarımı salihlerden eyle!" demek bir vesile olduğu gibi, Allah'ın muttaki kullarından birine "dua buyurunuz da, Allah bize salih kullarından olma şerefini bahşetsin" demek de bir vesiledir. Bunun Kur'an'dan delili, "Allah'a ulaştıracak vesileyi arayınız"¹⁴⁰ âyetidir.¹⁴¹

‘‘Tasavvufî anlamda tevessül ve vesîle ‘‘Allah'a yaklaşmak veya bir dileğin kabul edilmesini ya da bir musibetin defedilmesini sağlamak için ermişlerin türbelerine gidip onların ruhlarından ve yatırlardan medet ummaktır.’’¹⁴²

Teveessül kelimesi ‘‘vesl’’ kökünden türeyen ve manevî anlamda makamı üstte olan veya makamı yüce olan birine ulaşmaya ve yakınlaşmayı ifade eder. Vesîle makamı üstün olan birine ki bu kimse tasavvufî anlamda Allah olup ona ulaşmak için tutulan araçtır. Bu anlamda tevessül kişinin işlediğine inandığı iyi davranışlar veya salih ameller ve Hz. Peygamberi veya evliyâyı vesîle kılarak Allah'a ulaşmaya çalışmaktır. Vesîle Allaha ulaşmak için aracı olacağı düşünülen şey veya kimseye denilir. Yardım istemek anlamında istiâne, istigâse ve istimdâd ile aynı anlamda kullanılır. Kuran-ı Kerim'de vesîlenin yer aldığı iki ayet olup tevessül kelimesi yer almaz. Bu ayetlerde geçen vesîleyi; Yüce Allah kendisine ulaşmak ve yakın olmak için vasıta aramalarını ve onun yolunda hidayete ermek için var güçleriyle uğraşmalarını emretmektedir. Diğer ayette yüce Allah insanlar tarafından kendilerine ilâhlık vasfı kazandırılan varlıklarından Allah'a ulaşmak için vasıta aradıklarına değinilmiştir. Bu ayette geçen kendilerine insanlar tarafından ilâhlık vasfı verilen varlıklardan kasıt ise melekler ve gözle görülmeyen diğer varlıklardır. Nitekim tarihin bazı dönemlerinde melekler ve gözle görülmeyen varlıklara ilâhlık vasfı

¹³⁹ Arnasi, *Zülfikar*, 317-318.

¹⁴⁰ *Maide*, 4/35.

¹⁴¹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 288-289.

¹⁴² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1995, 568.

atfedilerek onların ilâh olduğuna inanılmıştır. Müfessirlerin kahir ekseriyeti vesîle'nin kişiyi rabbi'nin sevgisine kavuşturan ilim ve amel ve nafil ibadetler olarak tanımlamışlardır. Kuran-ı Kerim'de vesîle ve tevessül konusuna pek değinilmemekle beraber hadislerde bu konuya dair birkaç örneğe rastlamak mümkündür. Örneğin; yağmurun yağmadığı, mevsimsel açıdan kuraklığın baş gösterdiği dönemlerde sahabelerin, peygamberi aracı veya vesîle kılarak yani nebiyle tevessülde bulunarak Allah'a dua edip duaları'nın kabul edildiği konusunda rivayetler vardır. Aynı şekilde diğer bazı rivayetlerde nebinin ölümünden sonra amcası Abbas ile tevessülde bulunulduğu söylenir.¹⁴³

Tevessülle ilgili tanımlardan hareketle bu kavram ile ilgili söylenenler şöyle özetlenebilir; Tevessül Allah'la yapılabildiği gibi onun peygamberi ile de yapılabilir. Aynı şekilde dinen uygun görülen ve salih amel olarak nitelendirilen amellerle de yapılabilir. Yine Allah'a karşı gelmekte sakınan ve doğruluğunda şüpheye düşülmeyen kimselerin duasıyla da yapılabilir.

Yukarıda zikredilen durumların dışında kişi ile tevessül konusu ihtilafli bir konu olup bu konuyu şirkle bağdaştırmakta uygun görülmemiştir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in bir dizi zikirle beraber, Cebrail ve meleklerin rabbi tarzında dua'da bulunduğu da rivayetlerde geçmektedir. Aynı şekilde, tartışılan konulardan biri de salihlik vasfının kimlere ait olduğu konusudur. Yine ulemadan bir kısım âlim, Peygamberler ve cennetle müjdelenen kimselerin sadece bu vasfı taşıdığını, bunlar dışında bulunan kimselerin bu vasıfla vasıflanmayacağıdır. Ancak unutulmamalıdır ki bir kimsenin, salihlik vasfı tam anlamıyla idrak edilebilir bir durum değildir. Ancak ulema bir kimsenin taatte ve ibadet konusundaki bağlılıklarına bağlı olarak bir takım nitelendirmelerde bulunmuşlardır. Bu nitelendirmelerle bir kişinin salihliğine ancak bu şekilde kanaât getirmişlerdir. Ancak bu kanaât kesin doğru olmamakla birlikte değerli görülen bir kanaâttir. Bundan dolayı bir kimsenin salihliğinden kaynaklı dualarını istemek, şirk değildir. Ancak zatla tevessül konusunda, zattan istemek ve onun kesin bir dayanak noktası olduğunu ona ilâhlık ile ilgili özellikler yüklemek şirk'i beraberinde getirir.¹⁴⁴

¹⁴³ Yusuf Şevki Yavuz, "Tevessül", *DİA*, 2012, c. 41, 6-8.

¹⁴⁴ Yavuz, "Tevessül", c. 41, 6-8.

Müellifimiz de eserinin uzunca bir kısmını tevessül, şefaât, istigâse vb. konulara ayırarak ayet ve hadislerden deliller getirmekte ve evvelki âlimlerin açıklamalarını da aktarmaktadır¹⁴⁵. Görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür:

Vesîle lûgat olarak onunla Allah'a yakınlaştığın bir araçtır. İtaat eden ve masiyeti terk eden kimse vesîle sayesinde Allah'a yakınlaşır. Allah'a ulaşabilmek için vesîle gerekir. Vesîle ise hakiki alimler'dir. Mürşidin talimatlarına göre çalışmak, peygamber ve evliyâların davetlerine göre çalışmak, talibi varlıktan kurtarıp Allah'a ulaştırır. Vesîle ile maksada ulaşırsın vesîle ise hakîki âlimler ve tarîkat şeyhleridir. Vesîle rabıtayı kapsıyor.¹⁴⁶

Sahabe ve onlardan sonra gelenlerin uygulama ve inancı da bu şekildeydi. Burada şirk'e düşmemek için ölümlerden değil de sağılardan medet umulabileceğini söyleyen Vehhabilerin nasıl kendileri'nin yanlışa girdiklerini de görmek gerek.¹⁴⁷

Müellifimize göre; "Tevessülü tenkit edenlerin delil olarak zikrettikleri ayetlerin hemen tamamı müşrikler hakkında nazil olmuşlardır. Aslında diğer birçok konuda da Vehhabiler ve o çizgide yürüyen kimseler aynı metodu uygulamakta ve konuları karıştırarak saptırmaktadırlar. Örneğin Hz. Peygamber (sav)'e, âlimlere ve mürşidlere saygı duymayı müşriklerin putlarına gösterdikleri saygıya benzetmektedirler. Zaten Hariciler de Hz. Ali'ye karşı aynı metodu uygulamışlardı.¹⁴⁸

Bütün mü'minler Allah'ın dışında bir yaratıcı, dua kabul edici, yardım edici, fayda veya zarar verici kimsenin olmadığına inanmaktadırlar. İster hayatta olsun ister vefat etmiş olsun. Ama aynı zamanda insanlar'ın Allah katında aynı derecede olmadıklarını dolayısıyla bazı insanların duaları'nın diğerlerine nazaran daha çok kabule karin olduğunu da bilmektedirler. İşte tevessül bu tip kişilerin kendileri için Allah'a dua etmelerini istemek veya dualarını onların duaları içinde Allah'a arz etmek anlamındadır.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Arnasi, *Zülfikar*, 376-378.

¹⁴⁶ Arnasi, *Zülfikar*, 376-378.

¹⁴⁷ Arnasi, *Zülfikar*, 104.

¹⁴⁸ Arnasi, *Zülfikar*, 86.

¹⁴⁹ Arnasi, *Zülfikar*, 125.

Şeyh Fahrettin Hazretleri tevessül, şefaât, istigâse, vâsita, teveccüh ve istimdât kelimelerinin aynı anlama geldiğine de işaret etmektedir. Hepsinin anlamı sadece Allah'ın dostlarıyla teberrüktür. Bazı kişilerin türbe ziyaretlerinde veya başka zamanlarda yaptıkları dualarında bazı kişilerden sanki gerçek te'sir sahibi imişler gibi bir şeyler istemeleri ise yanlıştır, ancak bunlara bakarak herkes aynı kefeye konamaz.¹⁵⁰ Sahabeler Efendimiz'in huzurunda tevessül anlamına gelen birçok uygulama yapmış ve dualar etmişlerdir. Bu durum vefatından sonra da devam etmiştir.¹⁵¹

Bu konuları tenkit edenlerin hatalarının en büyüğü ise, ufak bir yanlışla bile küfür damgasını vurmalarıdır. Oysa bir kişiye kâfir diyebilmek için o kişi ya gerçekten kâfir olmalı ya da söyleyen kâfir olur. Tevessül konusunda ayet, hadis ve sahabe uygulaması bulunmakta, İslâm âlimleri arasında güvenilir birçok kişi bu konuda olumlu görüş beyan etmekte ve kabul etmektedir. Öyle ise buna küfür demek ciddi bir hatadır veya küfürdür.¹⁵²

Hz. Peygamber (s.a.v) ile tevessülün ise özel bir yeri vardır. Zira;

Henüz yaratılmadan önce Hz. Âdem cennette, onunla tevessül etti,

Hayatında arkadaş ve dostları olan sahabe onunla tevessülde bulundu,

Vefatından sonra ümmeti onunla tevessülde bulunmakta ve

Kıyamette haşir meydanında bütün insanlar onunla tevessül edecek ve şefaâtini dileycekler.¹⁵³

1.10. RÂBİTA

*Arapça, bağlayan, rapteden demektir. Tasavvufi olarak, mürîdin zihni planda, tefekkür ve muhayyile gücünü kullanarak mürşidiyle "beraberlik" halinde olmasını ifade eder.*¹⁵⁴ Mürîdin manevî terbiyesi için bu beraberlik gereklidir. Ruhî terbiye için, bu mânâ beraberliğine ihtiyaç olduğu kaydedilir. Nakşibendîlikte râbîta

¹⁵⁰ Arnasi, *Zülfikar*, 84.

¹⁵¹ Arnasi, *Zülfikar*, 104.

¹⁵² Arnasi, *Zülfikar*, 107.

¹⁵³ Arnasi, *Zülfikar*, 138.

¹⁵⁴ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 214

önem arz etmekle birlikte, asıl değildir. Diğer tasavvuf okullarında da, ismen olmasa bile, mânâ olarak râbîta vardır. Râbîta'ya, sevgi anlamı da yüklenmiştir. Örneğin, sevgi râbîtası için şu tarif verilir: "Mürşidin şeyhini severek, yâd etmesi ve suretini zihninde canlandırmasıdır". Kalbî râbîta diye verilen bir tarif de şöyledir: "Mürîdin, kalben şeyhi ile beraber olmasıdır". Bu mânâ birliğinin, mürîdi şeyhinde fânî olmaya yani, onun hâli ile hallenmeye götürdüğü söylenir. Râbîta için sûfler "Sâdıklarla beraber olunuz" (Tevbe 9/119) âyetini baz olarak alırlar. Kişi'nin sevdiğiyle beraber olduğunu bildiren hadis-i şerifler, râbîtadaki muhabbet keyfiyetini açıklayıcı olarak düşünülmektedir.¹⁵⁵

Râbîtanın ıstılahî manası şudur: Tarîkatta râbîta; mürîdin, Allah'ta fani olan kâmil şeyhi'nin ruhanîyetinden medet ummasıdır. Mürîdin terbiye edilmesi veya eğitilmesi mürşidle karşılıklı olabileceği gibi mürşidin olmadığı durumlarda manevî bağlantı dediğimiz râbîta şeklinde de olabilir. Bu durum mürîdin yoldan çıkmasını önleyen ve onun manevî anlamda mürşidi olmadığı halde mürşidi varmış gibi bir ruh haline büründürür. Mürîd bu yol sayesinde kendisini meşgul eden absürtlüklerden korunur. Bu durum mürîdin maneviyatını koruması açısından inkâr edilmemesi gereken bir durumdur. Bundan dolayı râbîtayı önemseyen ve onu doğru bir uygulama olarak gören tarîkatlarca râbîta inkar edilemez bir gerçekliktir.¹⁵⁶

Râbîta: mürîdin veya sâlikin mürşidinin suretini aklında ve kalbinde koruması veya kendi suretini mürşidi'nin sureti olarak görmesi şeklinde gerçekleşir. Bu durum mürîde hasıl olunca her şeyde mürşidi görür. Buna tasavvufî olarak şeyhinde fena olmak fena fi'ş-şeyh denir. Râbîtanın etkin olmadığı zikirlerden hareketle Allah'a varmanın mümkün olamayacağı da söylenenler arasındadır. Allah'a varmak ona ulaşmak uygun bir adapla yapılan râbîtayla mümkündür.¹⁵⁷

Tasavvuf yolunda belli bir yol kat etmiş kimselerin manevî anlamda yaptığı râbîta sayesinde velîlerden yardım dilemesi bu yolla onlardan faydalanması gerekir. Bu bağlamda tasavvufu hakkıyla idrak etmemiş kimselerde olduğu gibi bu ilmi

¹⁵⁵ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 214, Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları no:82, İstanbul, 1994, 135.

¹⁵⁶ Erginli, *a.g.e.*, 788.

¹⁵⁷ Erginli, *a.g.e.*, 789.

hakkıyla idrak etmiş ve bu râbıtayı uygulayan kimselerin de kerâmet göstermemesinde bir sakınca görülmemiştir.¹⁵⁸

Müellifimiz râbıta konusunu kitabının bazı bölümlerinde vesîle veya tevessül konusuyla işlerken bazen de bu konuyu tek başına ele almıştır. Râbıta konusunda yukarıda farklı kaynakların râbıta tanımına riâyet etmiş olan müellifimiz bu konuyu şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur:

“Râbıta vesîledir. Vesîle de râbıtayla memurdur ve mükelleftir. Râbıta da onunla mükelleftir. Denilebilir ki râbıta vesîlenin anlam kapsamına giriyor. Ayrıca Râbıta mutluluğun anahtarıdır. Çünkü Allah’la birlikte olmak ibadetlerin ruhudur. Manevî birliktelik râbıtayladır. Râbıta ruhanî bir sevgidir râbıta da manevî birliktelik, kalbi sevgi vardır. Ruhî birliktelik sohbetin sırrıdır. Râbıta için aklî ve naklî deliller vardır. Râbıta Allah’la beraber varoluşunu devam ettirmek ve gafleti defetmek için bir vesîledir. Allah rızasını kazanmak ve mükâfat almak için bir vesîledir. İkisi de maksatların en iyisidir. Vesîlelerin en iyisi râbıtadır.¹⁵⁹

Aynı şekilde Şeyh Fahreddin Hazretleri Râbıta’yı; âyet, hâdis ve ulema’nın görüşleriyle desteklemekte ve özetle şöyle demektedir:

“Râbıta şeyh ile mürîd arasında bir sevgi bağıdır ve kalp beraberliğidir, eşler veya çocuklarla anne-baba arasındaki bağ gibi. Râbıta sadece Nakşîlerde değil farklı uygulamaları olsa da diğer tarikat ehlinde de mevcuttur. Efendimiz döneminde olmayan yeni bir kavramdır, ancak diğer birçok fikhî ve kelamî ıstılahta da yenidir. Âlimler râbıtayı üç anlamda ele alırlar:

- a. Şeyhe kâmil manada tam bir bağlılık ve irtibat,
- b. Şeyhin özelliklerini hayalde canlı tutmak,
- c. Şeyhin suretini onu görüyor gibi hayal etmek...

¹⁵⁸ Erginli, *a.g.e.*, 788.

¹⁵⁹ Arnasi, *Zülfikar*, 379-400.

İlk iki anlamda hiçbir tartışma bulunmamaktadır, ancak üçüncü şekil yenidir ve bid'at denecekse bile bid'ay-ı hasenedir.¹⁶⁰

Râbitanın amaç ve gayesinin ne olduğu konusunda da eserinde bilgi veren müellifimiz râbita konusunu şu özet bilgilerle noktalamaktadır;

“Râbita geçicidir ve mübtediler içindir, müntehiler bundan müstağnidir. Râbitanın gayesi gafletin dağıtılmasıdır ki önemsenmeyecek bir konu değildir. Meyvesi ise kibir, ucup, haset, gıybet vb. kötü sıfatların yok edilmesidir”.¹⁶¹

1.11. RİCÂLÜ'L-GAYB (ABDÂL, EVTÂD, NÛKEBÂ, NÛCEBÂ)

Arapça, “gayb erenleri demektir.¹⁶² Arzda ve semada Hak'tan başka yerlerini kimsenin bilmediği, alçak sesle konuşan, utangaç, yeryüzünde vakarla yürüyen, kendilerine rastlayanlara selam verip geçen ve huşu içinde yaşayan veliler zümresini ifade eder. Ricalû'l-gayb'tan olan velilerin halleri gizli olduğu için yapıp ettikleri herkes tarafından kolaylıkla anlaşılmaz. Maddi varlıkları bakımından insanlar arasında bulunsalar da manevi yönden sıradan insanların idrak edemeyeceği fonksiyonlara sahiptirler. Bununla birlikte ricalû'l-gayb birbirini tanımaktadır”.¹⁶³

“Tasavvufî anlayışa sahip olmayan ulemeden kimseler ricalû'l-gayb söylemini kabul etmemiştir. Ancak ehl-i tasavvuf bunu kabul ederek bu silsilenin en başına kutub'u koymuştur. Kutubtan sonra vezirleri konumunda imaman (iki imam) gelir. Kutub ve imaman'a üçler denir. İmaman'ı evtâd takip eder evtâd âlemin dört yönünde görevlendirilmiş dört velidir. Evtâd'ın her biri bir peygamberin kalbi üzeredir ve dört büyük meleğin ruhaniyetinden yardım alır. Abdâl'in dört evtâd, iki imam ve bir kutub olmak üzere yedi kişi olduğu ifade edilmiştir. bu hususta en yaygın telakki abdâlın yedi veya kırk kişiden meydana geldiği şeklindedir. Her asırda mutlaka mevcut olan ve yeryüzünden durmadan seyahat eden ricalu'l-gayb zümresidir. Nûcebâ insanları ıslah etmeye, sıkıntılarını gidermeye çalışan, bütün

¹⁶⁰ Arnasi, *Zülfikar*, 379-400

¹⁶¹ Arnasi, *Zülfikar*, 379-400

¹⁶² Cebecioğlu, *a.g.e.*, 219

¹⁶³ Süleyman Uludağ, *Ricalu'l-Gayb*, *DİA*, c.35, 2008, İstanbul, 81-83; Erginli, *a.g.e.*, 42-44; Ankaravi, *a.g.e.*, 342-344.

*yaratıkların manevî yüklerini taşımakla mükellef kırk kişidir. Nükebâ Allah'ın batın isminin tecellileri olan üç yüz kişidir. İnsanlar'ın batınlarına yönelip nefislerde bulunan gizli şeyleri aşikâr hale getiriler''.*¹⁶⁴

Ricalû'l-gayb konusuna eserinde yer veren müellifimiz, ehl-i tasavvuf olmasından dolayı ricalû'l-gayb hakkında anlatılanlara genel anlamda katılarak, ricalû'l-gayb'ın başının kutbu'l-gavs veya kutbu'l-aktab olduğunu belirtmiştir. Ricalû'l-gayb konusunda bu kimselere bu ismin verilmiş olma nedenini şöyle açıklamıştır: Ricalû'l-gayb'a böyle denmesinin veya bu isimle anılmalarının nedeni onların insanlar tarafından tanınmamasından dolayı verilmiştir. Bunlar feleğin döndüğü gibi kevnin etrafında dönerler. Bunların yerleri asla boş kalmaz sıralama itibarıyla ölenin yerine bir alt derecesinde olan geçer. Bunlar Allah'ın sevdiği velî kullardır ve kendilerini makam itibarıyla aşmış kimselerdir. Bunlar herkes tarafından görünmeyen fakat özel kimseler tarafından görülebilen kimselerdir. Bunlar Allah'ın yeryüzü için görevlendirdiği kişilerdir. Nitekim onlar yeryüzünün nizamını sağlamak, kötülüklerin izale etmesini sağlamak, insanların manevî durumlarını düzeltmek için Allah tarafından gönderilmiş ve görevlendirilmiş kimselerdir.¹⁶⁵

Ricalû'l-gayb konusunu işlerken, evtâd konusuna da değinen müellifimiz. Bu konuda eserinde şunları söylemiştir: Evtâd dört kişiden oluşan ricalû'l-gayb zümresinden bir zümredir ki bu zümreyi sadece özel kişiler görebilir. Bunların biri Yemen'de biri Şam'da biri Doğu'da biri de Batı'da'dır. Evtâd ricalû'l-gayb sıralamasında kutuptan ve iki imamdan sonra gelenlerdir. Bunlar Allah tarafından âlemin dört yönünü korumak için bu görevlere tayin edilen kimselerdir. Bunlar buldukları yönün merkezinde bulunan kimselerdir.¹⁶⁶

Ricalû'l-gayb anlayışında Evtâd'tan sonra gelen makam olan Abdâl konusuna da değinen müellifimiz Abdâl makamı hakkında şu sözleri sarf etmiştir: Bunlara sürekli bir yerden başka bir yere göç ettikleri için abdâl denilmiştir. Abdalların kaç kişi olduğu konusunda farklı söylentiler ve ihtilaflı görüşler vardır. Bu farklı görüşler ele alındığında onların sayısı hakkında yedi, otuz, on dört ve kırk kişi oldukları sonucuna varırız. Ancak aralarında en doğru ve sağlam olan görüş, onların yedi kişi

¹⁶⁴ Uludağ, *Ricalu'l-Gayb*, c.35, 81-83; Erginli, *a.g.e.*, 42-44; Ankaravi, *a.g.e.*, 342-344.

¹⁶⁵ Arnasi, *Zülfikar*, 413-414.

¹⁶⁶ Arnasi, *Zülfikar*, 413-414.

olduğuna dair belirtilen görüştür. Abdâllar herhangi bir yer değişikliğini istedikleri zaman birbirlerinin yerine geçebilen ve diledikleri zaman kendi görünümünde başka birini kendi yerine bırakarak istedikleri yere gidebilen kimselerdir. Bunlar peygamber ve kutba vekil olanlardır.¹⁶⁷

Nûkebâ ve nûcebâyâ da değinen müellifimiz bunların sayıları vererek şöyle açıklar: Nûkebânın sayısı kırk'tır. Bunlar insanlardaki kötülükleri gidermeye çalışan onların salahiyeti için uğraşan ve manevi anlamda onlar hakkında tasarrufta bulunabilen kimselerdir.¹⁶⁸

Nûcebânın sayısı üç yüz'dür. Bunlar insanlar'ın batınî durumları hakkında bilgi sahibi olabilen ve gizlediklerini açığa çıkaranlardır.¹⁶⁹

1.12. NAKŞİBENDİYYE TARİKATI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

“Nakış yapmayı ifade eden Farsça iki kelimenin birleşmesiyle oluşmuş bir sözcük. Hoca Muhammed Bahâeddin Nakşibend (k)'in (ö. 1389) kurduğu, gizli zikir esasına dayalı bir tasavvuf okulu. Günümüz Anadolu'sunda Hâliidiye adıyla varlığını sürdürmektedir”.¹⁷⁰

“Bahauddin Nakşibend'in nisbeti ile bu adı almıştır. 718/1318 miladi yılında Muharrem ayında Kasr-ı Arilan'da doğmuş Buhara velilerindendi. Buhara'da 791/1389 miladi yılı Rebiülevvel ayının bir pazartesi günü vefat etmiştir. Allah kendisinden razı olsun, Üveys-i Karani'ye nisbetle üveysi idi”.¹⁷¹

Nakşibendiyye, sûfî taifeden büyük bir taife olup, amaçları Allah'ın rızasını ve hoşnutluğunu kazanmak için kalplerine hakikî imanı yerleştirmektir. Hakikî imanın yerleşebileceği en olumlu yer ise kalbtir. Nakşibendiyye fırkasına göre hakikî îmanın kalbe yerleşmesinin yegâne yolu ise Allah'a karşı itaâtte bulunmak ve gerçekleşen her durumda onun rızasını aramaktan geçer. Yine hakikî anlamda bir îman ancak onun elçilerine özellikle son elçisi Hz. Muhammed'e biatten geçer. Nakşibendiyye fırkasının hakiki iman olarak tanımladığı iman kalbde cereyan ederse

¹⁶⁷ Arnasi, *Zülfikar*, 413-414.

¹⁶⁸ Arnasi, *Zülfikar*, 413-414.

¹⁶⁹ Arnasi, *Zülfikar*, 413-414.

¹⁷⁰ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 193.

¹⁷¹ Erginli, *a.g.e.*, 739-740.

orayla sınırlı kalmayıp vücudun tüm organlarına yayılır ki bu da vücudun imanî açıdan sıhhatli olduğuna delalet eder¹⁷²

Nakşibendiyye tarikatını bazı esasları vardır. Bu esaslar tarikat tarafından her zaman kabul görmüş ve uygulanmış esaslardır. Peygamberin yoluna sarılmak, murakabeyi sürekli hale getirmek, Allaha yönelip onun dışında bulunan dünyevi her şeyi terk edip bu vesileyle gerçek anlamda bir huzura kavuşmak, dini ilimlerle haşır neşir olup ilimlerin verdiği feyizle halvet durumuna devam etmek, halk gibi giyinip yapılan zikrin gizli yapılmasına riayet etmek, Allahın rızası dışında nefes alışverişini bile boş yere yapmamak ve onun gönderdiği Peygamberin ahlakıyla ahlâklanmak gibi esaslar üzerine kurulmuştur.¹⁷³

Nakşibendiyye tarikatının bu esaslarının yanında bazı şartları vardır. Bunları da şöyle özetlemek mümkündür: Sağlam ve doğru bir iman, dürüstçe yapılmış bir tevbe, yenilen bir hak varsa hak sahibi olduğu düşünülen kimseden helallik dilemek, dost ve akrabanın rızasını dilemek, zulmün her türlüsünden sakınmak, girilen her yolda peygamberin yoluna uymak, Allah için yapılan ameller konusuna titizlikle riayet etmek ve en doğru şekilde ameli yerine getirmek, inkar, şirk ve dinden olmayan şeylere karşı temkimli davranıp bunlardan kaçınmak veya bunları reddetmek gibi başlıklar da Nakşibendiyye fırkasının şartlarıdır.¹⁷⁴

Nakşibendiyye'nin özü, Allah'ın ve Resulü'nün ahlakıyla ahlâklanarak kendisini helak edecek durumlardan yüz çevirmektir. Yapılan her işte Allah rızası gözetilip ameller konusunda da en efdâl olanlar yerine getirilmeli ve zarurî durumlar dışında herhangi bir kaçamak yoluna girmeden ameller ifâ edilmelidir.¹⁷⁵

Müellifimizin Nakşibendi tarikatına mensup olması hasebiyle ve Vehhabilerin bu tarikatı eleştirmelerine karşılık eserinde bu tarikat hakkında bazı görüşlere yer vermiştir. Onun bu görüşleri nakşibendiyye tarikatını methetme üzerinedir. Görüşlerini eserinden alabildiğimiz kadarıyla şöyle açıklayabiliriz:

¹⁷² Erginli, *a.g.e.*, 737-738.

¹⁷³ Erginli, *a.g.e.*, 740.

¹⁷⁴ Erginli, *a.g.e.*, 740.

¹⁷⁵ Erginli, *a.g.e.*, 740.

Bu tarikat (Nakşibendi) takva sahibi temiz, saf, temizlenmiş, Allah'ı sabah akşam zikreden bir tarikattır. Onların halveti celvette'dir. Onların tüm derdi nefislerini reziletten temizlemek fazilet kazanmaktır. Allah'ın ve onun peygamberi'nin yolunda ilerlemek bu tarikatın tek gayesidir. Onlar, peygamberi ve onun haber verdiklerini, söylediklerini öğrenenlerdir. Onlar peygamberin fiillerini hayatlarına uygulayanlardır. Onlar ubudiyet konusunda ibadetlerini eksiksiz yerine getirmeye çalışan bir tarikattır. Onlar dünya süslerinden kurtulup Allah'a varacak bir yol arayışında olanlardır. Allaha ulaşacak yolu bulduklarında da bu yoldan asla dönmeyen bir tâifedir.¹⁷⁶

Nakşibediyye fırkası saadet'ı-sufiyye fırkaları arasından büyük bir fırkadır. Şüphe yok ki Nakşibendiyye tarikatı hak bir tarikat olup bu tarikatı eleştirenlerin eleştirisi batıldır. Bu tarikat Allah, peygamberine ve Allah'ın gönderdiklerine iman konusunda örnektir. Bu imam da hakiki imandan başka bir iman değildir. Hakiki imanlarını kalplerine yerleştiren bu fırka bu iman sayesinde bir nura erişirler ve bu nur yaptıkları nefis temizliğinden ötürü bütün azalarına sirederek, bu iman sayesinde nurlanırlar. Nitekim bu nur, Allah'a karşı gösterdikleri saygıdan dolayı kendilerine verilmiş bir nurdur. Allah'a itaat ve ibadet peygamberine tabî olma ve nefis'i-emmare'ye karşı muhalefet etme bu tarikatın esaslarındandır. Fenâ ve bekâ hallerinin kazanılması için en iyi tarikat Nakşibendiyye tarikatıdır.¹⁷⁷

1.13. İBNİ ARABİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Asıl ismi Ebu Bekir Muhammed bin Ali el-Arabi el-Tai el-Hatimidir. Endülüs'ün bir eyaleti olan İspanya'da Mürsiyede (Murcia) h.560 da doğdu. Daha gençlik yıllarının başında hadis ilmiyle uğraşıp Sûfilik yolunda, ilk deneyimlerini yaşamaya başlamıştır. Pek çok amacı bulunan Şeyh'i-Ekber'in değişik yörelerdeki şeyhlerle konuşmak istediği de kaynaklardaki yerini almıştır. Ancak bu amacına ulaşamadığı pek çok örnek vardır. Yaptığı yolculular sonucunda gittiği yerlerdeki âlim ve sûfilerle görüşmeyi kendisine amaç ve âdet haline getirmiştir. Selçuklular Döneminde Konya'ya geldiği ve Sadrettin Konevi'yi evlâd edindiği de kaynaklar da geçer. Hayatının geri kalanını tamamlamak için Şam'a yerleşen İbni Arabi 638/1240

¹⁷⁶ Arnasi, *Zülfikar*, 490-494.

¹⁷⁷ Arnasi, *Zülfikar*, 490-494.

yılında 78 yaşında vefat etmiştir. Onun te'lif ettiği eser sayısı 500'e ulaşmıştır. Eserleri'nin çoğunluğu tasavvufî'dir. Sultan Selim Şam'ı fethedene kadar kabri gizliydi. Kabri Şam'da olup ziyaret edilir. Fusus'ul-Hikem'i âlimler tarafından 37 defa şerh edilmiştir.¹⁷⁸

Tasavvufî düşüncesiyle sûfleri belli sınıflara ayıran İbni Arabi tasavvufî düşüncenin felsefileşmesine katkıda bulunan vahdet-i vücud anlayışını ortaya koyarak, gerçek anlamda tek varlığın Allah olduğunu dile getirmiştir. Bu anlayış var olan her şeyin ilâhi isim ve sıfatların tecellisi olduğuna dayalı bir anlayıştır. İbni Arabi bu görüşten hareketle ortaya çıkan her dinin hakk dinden zuhur ettiği asıl olanın ise hakk din olduğu, gerçekte diğer dinlerin de kaynağının ortaya çıkış yerlerinin bir olduğu düşüncesi, sert eleştirilere maruz kalmıştır. Ancak onun bu görüşü, her ne kadar eleştirilse de onun bu alanda aklın sınırlarını zorlaması ve bu yolla İslâmi bazı tarikatların Hindistan ve diğer dünya ülkelerine girmesini sağlamıştır. O bu düşünce sayesinde, felsefe ve tasavvufu uzlaşma yoluna da götürmüştür.¹⁷⁹

Muhyiddin İbn Arabî tasavvufun hemen her alanına girmiş tasavvufun her konusunu incelemiş her fikri aklen ve naklen gidilebilecek son hadde kadar araştırmış ve bu düşünceleri büyük bir cesaretle açıklığa kavuşturma yolunu benimsemiştir. Onun yaşadığı devir tasavvufî açıdan en güzel çağlardan biri olarak kabul edilebilir. Çünkü o konulara bakış açısıyla insanların daha farklı düşünmelerini sağlamış ve bunun yolunu açmıştır. Ancak onun vefatından sonra tasavvuf ancak onu taklit etmekle sınırlı kalmıştır.¹⁸⁰

Müellifimiz eserinde, yukarıda İbn Arabî hakkında söylenenlerin tamamına yer vermemiş olsa bile o aslında İbn Arabî hakkında eserinde yukarıda anlatılanların

¹⁷⁸ Arnasi, *Zülfikar*, 406; Ethem Cebecioğlu, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Hayatı ve Eserleri*, (Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi) İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1, yıl: 9, Ankara, 2008, sayı: 21, 9-25; M. Doğan Karaçoşkun, *İbnül Arabide İnsan Psikolojisine Yaklaşımlar ve Kişilik Çözümlemeleri*, (Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi), VII 2007, sayı:2, 82-85; İbnü'l-Arabî'nin hayatıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, *İbn Arabî*, Ankara, 1995, 3-58; Mahmut Erol Kılıç, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'de Varlık ve Mertebeleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), M.Ü.S.B.E., İstanbul, 1995, 5-24.

¹⁷⁹ Erginli, *a.g.e.*, ss. 20-21. Cebecioğlu, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Hayatı ve Eserleri*, 9-25; Karaçoşkun, *a.g.m.*, 82-85; Kılıç, *a.g.d.t.*, 5-24.

¹⁸⁰ Cavit Sunar, *a.g.e.*, 61-62.

tamamına katıldığını tasdik etmiş ve İbni Arabî hakkında görüş beyan ederken öncelikle onun hayatı hakkında kısa bilgi vermiş ardından onu medh eder nitelikte sözler sarfetmiştir.

Şeyh Fahrettin Hazretleri eserinde İbni Arabî hakkındaki görüşlerini şöyle özetleyebiliriz;

Asıl ismi Ebu Bekir Muhammed bin Ali el-Arabi el-Taî el-Hatîmî'dir. Endülüs'ün bir eyaleti olan ispanyada h.560 da doğdu h.638. de 78 yaşında vefat etti. Onun telif ettiği eser sayısı 500'e ulaştı. Eserlerinin çoğunluğu tasavvufîdir. Sultan Selim Şam'ı fethedene kadar kabri gizliydi. Kabri Şam'da dır. Ziyaret edilir. Fususu'l-Hikemi alimler tarafından 37 defa şerh edilmiştir.¹⁸¹

İbn Arabî Allah katında ârif evliyâlardan bir velîdir. Zamanı'nın en iyilerinden hatta en iyisidir. Ulema'ul-âliminden'dir. İttifak edilir ki, o zamanının en iyi bilenidir. Düşünceleriyle İslâmi ilimlerde çığır açmış ve ender görülen görüşler ortaya atmıştır. Öyle ki o bütün ilimlerde takip edilendir. Takip eden değildir. Öyle ki onun takipçileri olduğu gibi, onun takip ettiği yol ve metod sünnettir. O incelemede, sorgulamada, keşfte meydan okunamaz bir deniz gibidir. Ve o bu konularda tenkid edilemez bir liderliktedir. O Şeyhu'l-Ekber'dir ve ârifliğe de sahiptir. O Evliyâdandır ve hayırlı Müslüman ve âlimlerdendir. Yarışılmaz bir imam'dır. O zamanın en mükemmelidir. O sünnete bağlıdır.¹⁸²

Eserinin İbni Arabî hakkındaki görüşleri kısmında onun günümüze ulaşmış kerametlerinden de bahsederek konuyu şöyle bitirmiştir:

İbni Arabî'nin mücadelesi zamanın en büyük mücaledesidir. Onun üç ay boyunca bir abdestle yetindiği hatta onun Fütühatu'l-Mekkiyesi korumasızca Kâbe'nin üstünde 1 yıl kalmasına rağmen ne yağmurun ne de rüzgarın ona zarar vermediği açıktır ve anlatıla gelmiştir..¹⁸³

¹⁸¹ Arnasi, *Zülfikar*, 401-406.

¹⁸² Arnasi, *Zülfikar*, 401-406.

¹⁸³ Arnasi, *Zülfikar*, 401-406.

1.14. BİD'ÂT

Arapça'da "icat etmek, örneği olmaksızın yapıp ortaya koyma, inşa etmek" anlamlarına gelen "b'd'a" kökünden türeyen bid'ât, "daha önce benzeri bulunmayıp sonradan ortaya çıkan (muhtes) şey" anlamına gelir. "B'd'a" kökünün bu sözlük manası Kur'an-ı Kerim'de yer almıştır.¹⁸⁴ Bid'ât çıkarmaya ibtidâ; çıkaran veya işleyen kimseye de mübtedî' denir.¹⁸⁵

Müellifimiz bidât'a eserinin bir kısmında yer vererek, bidâtin lûgat manasını vererek şöyle tanımlamıştır: "Bid'ât lügatte önceden gerçekleşmiş örneklerin veya durumların dışında sonradan ortaya çıkmış şeylerdir. Şer'ân peygamber zamanında olmayan onun vefatından sonra ortaya çıkmış her türlü durumdur. Şerâat bidât'ın mekruhluğuna, haramlığına, vacipliğine, mendupluğuna ve mübahlığına peygamber döneminde olmadığı için delalet etmez. Ancak bidât genel manada kötü olaya özgü bir durumdur."¹⁸⁶

Yine müellifimiz bid'âtın kısımlarını şu şekilde açıklar: Bid'ât beş kısımdır. Bu kısımların beş kısım olma nedeni durumlarının farklılığından kaynaklanmaktadır. Bunları kısa başlıklar halinde şöyle özetleyebiliriz;¹⁸⁷

a) Vacip Bid'ât: bu bi'dât türü icâb kurallarına uygun olan ve icâb kurallarının kapsam alanına giren bidat türüdür. Örneğin: Kitap ve sünneti öğrenmek için dil öğrenmek bu bidat türüne örnektir.¹⁸⁸

b) Haram Bid'ât: Haram kurallarının kapsamına giren bi'dât türüdür. Mürcie, Kaderiyye gibi fırkaların varoluşu bu biat türüne örnektir.¹⁸⁹

c) Mekruh Bid'ât; Mekruh kurallarının kapsam alanında olan bid'ât türüdür. Kuran-ı Kerim'i şarkı gibi okumak bu bid'ât türüne örnektir.¹⁹⁰

¹⁸⁴ *Ahkaf*, 46/9; *Hadid*, 57/27.

¹⁸⁵ Rahmi Yaran, *Bid'at, DİA*, c. 6, 129-131.

¹⁸⁶ Arnasi, *Zülfikar*, 364-366.

¹⁸⁷ Arnasi, *Zülfikar*, 364-366.

¹⁸⁸ Arnasi, *Zülfikar*, 364-366.

¹⁸⁹ Arnasi, *Zülfikar*, 364-366.

¹⁹⁰ Arnasi, *Zülfikar*, 364-366.

d) Mubah Bid'ât: Mubahlık kurallarının içinde olan bid'ât türüdür. Arabalar, uçaklar ve silahlar bu kapsamdadır.

e) Mendub Bid'ât: bu bid'ât türü de mendubluğun gerektirdiği kurallara uyan bid'ât türüdür. Teravih namazlarının cemaatle kılınması da buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁹¹

Bid'ât konusundaki görüşlerini yukarıdaki gibi özetlediğimiz müellifimiz, ortaya çıkan tasavvuf, sûfî ve belli başlı zikir çeşitlerinin bid'ât olup olmadığı konusunu eserinde işlememiş olsa bile, onun sûfî bir kişiliğe sahip olması hasebiyle bu görüşü benimsemediğini belirtmekte fayda vardır. Nitekim müellifimizin çalıştığımız eseri *Zülfikari'l Hayderi*'nin yazılış amacına baktığımızda da onun bu eseri Vehhabi düşünceyi eleştiren bir üslûpla yazdığı ve zikredilen konuların bid'ât olmadığını kabul ettiği de anlaşılır.¹⁹²

¹⁹¹ Arnasi, *Zülfikar*, 364-366.

¹⁹² Arnasi, *Zülfikar*, 364-366.

SONUÇ

Tasavvuf İslam'ın manevi boyutuyla uğraşan ve insan nefsinin kötülüklerden arındırıp iyiliklerle donatma hizmetinde bulunan, İslami ilimlerden bir ilimdir. Aynı şekilde tasavvufun amaç ve gayesi, insanların Kur'an ve Peygamber ahlakıyla ahlaklanmalarını sağlamaktır. Tasavvufun dayanak noktası Peygamberimizin zahidane yaşantısıdır ve aynı şekilde onun ashabının yaşam şeklidir.

Tarihten günümüze peygamberimizi kendisine örnek alıp onun ahlakıyla ahlaklanmak isteyen âlimler var olmuştur. Bu âlimler sadece kendilerini ahlâki anlamda eğitmekle kalmamış, aynı zamanda yaşadıkları toplulukları ve coğrafyayı da bu ahlaki eğitimle feyizlendirme yolunu benimsemişlerdir. Bu feyizlendirmenin tasavvuftaki karşılığı irşâd faaliyetleri olarak bilinir.

İslâm coğrafyasının her bir bölgesinde İslam medeniyetine hizmet etmek isteyen âlim ve müridler var olmuştur. Bu şahıslar kendilerini irşâd faaliyetlerine bağlayarak bu hizmeti ifa etmek istemişlerdir. Bu hizmetten ülkemizde yaşamlarını sürdürmüş âlimler de nasibini almıştır. İşte bu âlimlerden biri Ülkemizin güneydoğusunda yaşamış olan şeyh Fahreddin el-Arnasi el-Batmani'dir.

Şeyh Fahreddin, hayatının önemli bir kısmında İslam medeniyetine ilmi açıdan renk katmış ve eserler yazmıştır. Onun bu eserleri, değişik alanlarda değişik sayıdadır. Şeyh Fahreddin hakkında yaptığımız araştırmalar sonucu kendisinin fihhi yönünün araştırıldığını gördük. Ancak bir alim, bir molla ve bir mürid olan şeyh Fahreddin'in tasavvufi yönünün incelenmemesi, bizi kendisinin tasavvufi yönünü incelemeye sürükledi. Aynı şekilde değişik hocalardan aldığımız tavsiyeler sonucu Şeyh Fahreddin'in tasavvufi boyutunu inceleme yoluna koyulduk.

Müellifimizin önceden de söylediğimiz gibi farklı alanlarda kaleme aldığı eserleri mevcuttur. Bu eserlerinden *Zü'lfikâri'l-Hayderî fi'd-Difâ.i ani's-Seyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî* adlı Arapça yazılmış tasavvufi eseri de tasavvufun Vehhabi düşünceye karşı savunulmasına yönelik olmanın yanında pek çok tasavvuf konusunun işlendiği bir eserdir. Biz de müellifimizin bu eserine ulaşarak eserinde geçen tasavvufi konuları tezimizin ana konusunu oluşturacak şekilde ele aldık.

Müellifimiz Nakşibendi olması açısından, eserinde geçen bütün tasavvufi konuları Nakşibendilik çizgisine sadık kalarak açıklama yoluna gitmiştir.

Gaye ve amacı sahip olduğumuz medeniyeti üste çıkarmak olan Şeyh Fahreddin'in tasavvufî yönüne yönelik ele aldığımız bu tezi yazılmaya değer olduğu düşüncesiyle kaleme aldık.

KAYNAKLAR

Afifi, E.A, (1996), *Tasavvuf, İslam'da Manevi Devrim*, (Çev: H.İbrahim Kaçar, Murat Sülün), Risale Basın Yayın, İstanbul.

Ankaravi, İ.R, (2007), *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi*, (Haz:Mehmet Demirci), Vefa Yayınları, İstanbul.

Altıntaş, H, (1986), *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları no:171, Ankara.

Arnasi, F, (2006), *el-İ'tisâm Hâşiyetu Şerhi'l-İsâm Ale'l-Ferîdeti fi'l-Beyân*, Hanefîyye Matbaası, İstanbul.

Arnasi, F, *Zü'lfikâri'l-Hayderî fi'd-Difâ.i ani's-Seyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî*, (Mahdud Eser).

Belge, M, (2008), *Osmanlıda Kurumlar ve Kültür*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Cebecioğlu, E, (2008) ‘‘Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Hayatı ve Eserleri’’, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*, yıl: 9, Ankara, sayı: 21, 9-25.

Cebecioğlu, E, (2009) *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitapevi Yayınları, İstanbul.

Danışman, Z, (1966), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi XVI*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul.

Erginli, Z, (2006), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul.

Eraydın, S, (1994), *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları no:82, İstanbul

Günay, Ü- Ecer, A.V, (1999), *Toplumsal Değişme Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Erciyes Üniversitesi Yayınları no:12, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri.

Izutsu, T, (1997), *İbn Arabî'nin Fususundaki Anahtar Kavramlar*, Çev: Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

İdiz, F, (2015) *İmam Süyuti ve Tasavvuf*, İlahiyat Yayın, Ankara, s.208.

Kuşeyri, A, (1978) *Tasavvufun İlkeleri Risale-i Kuşeyri*, (Çev.Tahsin Yazıcı), Kervan Kitapçılık, İstanbul.

Kara, M, (2002), ‘‘Makbul ve Maktul Tasavvuf Kùltürü İle İlgili Tespitler, Problemler, Teklifler’’, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, C.XII, s.1, Bursa, 1-16.

el-Kayseri, D, (2013) *Tasavvuf İlmine Giriş*, (Çev: Muhammed Bedirhan), Nefes Yayınları, İstanbul.

Kaşani, İ, (2010), *Tasavvufun Ana Esasları*, (Çev: Hakkı Uğur), Kurtuba Kitap, İstanbul.

Kalabak, A.Y, (2014), ‘‘Osmanlının Son Döneminin Sosyo-Ekonomik Buhranları ve Mali Emperyalizm’’, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakùltesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ISSN: 2148 – 3043 / Nisan 2014 / Yıl: 14 / Sayı: 27, Konya, 307-321.

Karacoşkun, M.D, (2007), İbnü’l Arabi’de İnsan Psikolojisine Yaklaşımlar ve Kişilik Çözümlemeleri, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.VI, sayı:2, 82-85.

Kılıç, M.E, (1995), *Muhyiddin İbnu’l Arabî’de Varlık ve Mertebeleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), M.Ü.S.B.E. İstanbul, 5-24.

Sunar, C, (1978), *Ana hatlarıyla İslam Tasavvufu Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Yayınları:143, Ankara.

Safa, P, (1961), *Mistisizm*, Babıali Yayınevi, İstanbul.

Şirin, V, (2002), *Ana hatlarıyla Siyasi ve Kültürel Osmanlı Tarihi*, Marifet Yayınları, İstanbul.

Şimşek, H.İ, (2006), ‘‘Türk Modernleşmesi Sürecinde Tasavvuf Alanında Ortaya Çıkan Bazı Yöntem Tartışmaları’’, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, C.V, Çorum, 7-40.

Tek, A, (2016), *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bursa Akademi, Bursa.

Uludağ, S, (1995), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul.

Uludağ, S, (2008), *Rical’ü’l-Gayb*, DİA, İstanbul, C.XXXV, 81-83.

Ünalın, A, (2007), ‘‘Molla Fahrettin Batmanî ve İlmî Kişiliği’’ ‘‘Uluslararası İbrahim Hakkı Ve Siirt Uleması Sempozyumu’’, Batman.

Yılmaz, H.K, (2015), *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul.

Yavuz, Y.Ş, (2012), *Teveessül*, DİA, C. XLI, İstanbul, 6-8.

Yaran, R, (1992), *Bid'at*, DİA, c.VI, İstanbul, 129-131.

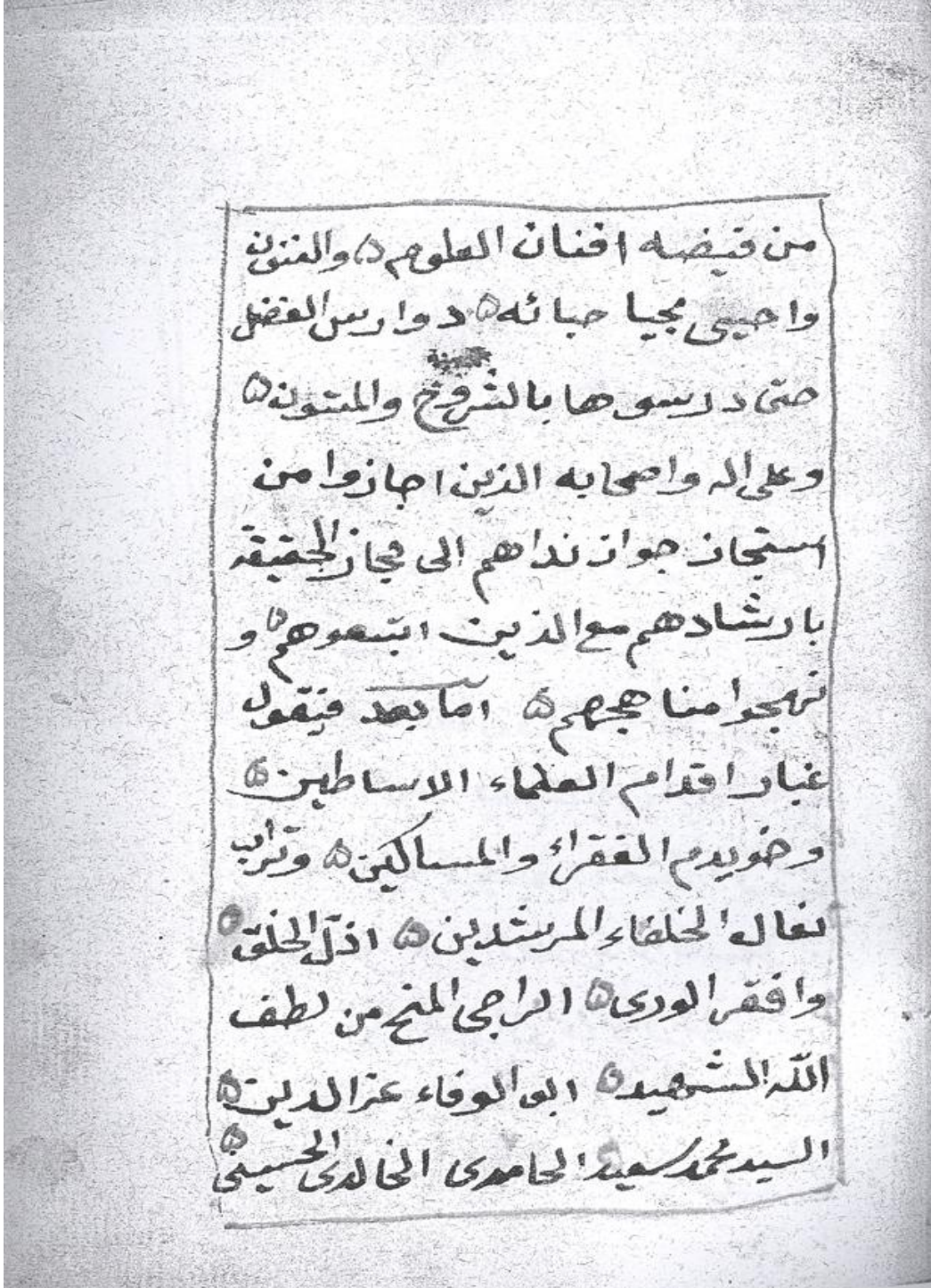
İNTERNET KAYNAKLARI

Web: <http://www.seyhafreddin.com/indek.html> (Erişim: 2017-2019).

EKLER

Şeyh Fahreddin'in Aldığı icazetnamelerden bazı sayfalar. (Ek:1)

نسباً التقنيدي التادري الرفاعي
 الشاذل حطرقاه انثا في مذهبه
 الاشعري معتقده ابن قطب الاشراف
 وغوث الاعداده العارف بالله
 الشيخ الحاج عبد الله الحامدي
 التقنيدي ابن شمس فك الحقيقه
 الانوريه بدرهما الشريعه الانوريه
 فرع سلاله آل الرسول صفوة بني
 الزهراء البتوله ناشرا اعلام الطريقه
 ومظهر اشراق الحقيقه مربي المرادين
 ومرشد الكليلين قطب العارفين
 الراكع الساجده والخاشع المجاهد
 الشيخ الحاج حامد الشيريناه

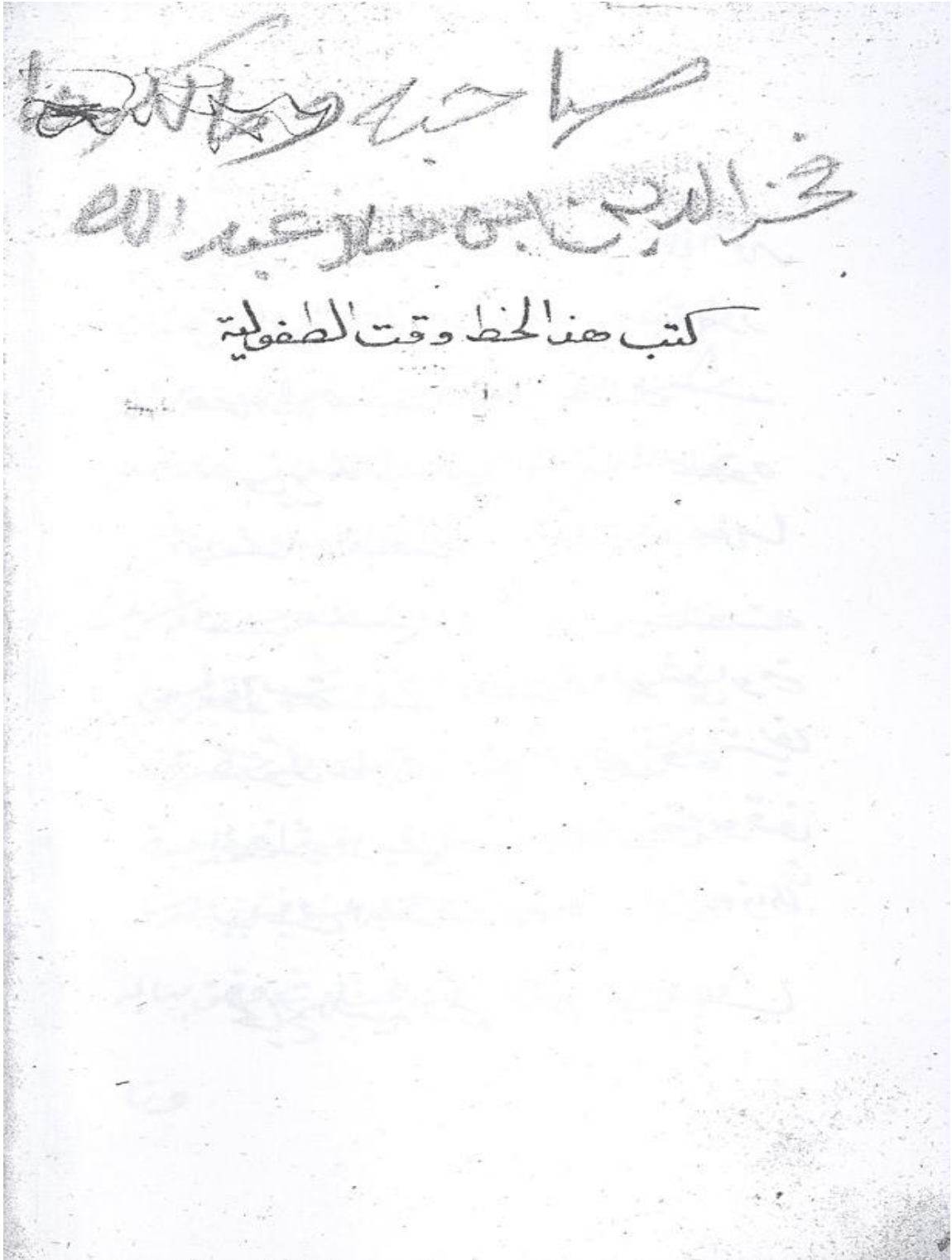
حامدي

ستأتي سنون طهر المعضلات
بدرج من المهرعة الاجدل

وفيها يهين الضيق الكبير
وذو العلم يسكته الاجهل

كتبه في الدير

(Ek:2)

عن شيخه ابي البرهان العظمي عن شيخه الشيخ
 محمد بن احمد الجاج عن شيخه سيدي الشيخ احمد الملقبي
 عن سيدي عبد القادر الفاسي عن سيدي الشيخ
 احمد بن ابي العباس القمي عن السيد الخزاز عن سيدي
 الشيخ عبد العزيز واتباعه عن مؤلفها قطب
 دائرة العارفين وخلصه الخلاص من اهل البقاع
 ابي عبد الله محمد بن سينا الشريف الحسيني الخزاز
 السيد الحسيني نسبة الى قبيلة ربه فنفعنا الله
 بتمام اجيئها وثانها ان الشيخ جدي قدس سره
 طاب مجازا ايضا باسرة الاضرب والاورد
 والرقيا وجميع الطلسمات والادوية ودلائل
 الخيرات عن السيد العلامة والشيخ جعفر القمي
 الشيخ احمد مسلم الشافعي الشهير بالكنزيري
 وسنده في شيخه والده الامام الحسيني ذي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اعلم ايها الاخ الشريف الكريم السيد سليمان . حفظك الله وايانا من عذاب النيران .
 واذقك وايانا حلاوة نعيم الجنان . طلبت مني نصيحة لتبقى معك وتعمل بها .
 فقلت في نفسي اني لست اهلا ان اعط احد . بل اخاف ان اكون داخل في عداد
 من يتخطه الله على من يأمر الناس بالبر وينسى نفسه بقوله عز و علا .
 انا مروون الناس بالبر وتنسون انفسكم وانتم تتلون الكتاب افلا تعقلون . فطلب النصيحة
 متى . (كمن يرجو شرا من شراب) الا اني تذكرت قوله تعالى واما السائل
 فلا تلهر . فقلت وان لم اكن اهلا لذلك . اوصيك ونفسي للحيثه الامارة بالسوء
 المتلوثه بنجاسة الذنوب . الكثرة العيوب . بما وصى به رب العالمين سائر في الرحيم
 عباده الاولين والآخرين . من التقوى التي هي الامتثال باوامره . والاجتناب عن مناهيه
 وبها يصير العبد اكرم الناس عند رب العالمين . ويرتقى الى اعلى عليين . واذا اذنت ذنبا
 فلا تنظر الى صغره . بل انظر الى من عصيته به . وبان تكون صابرا على مشاق الطاعات والبعده
 عن السيئات . ونزول البليات . وعلى ما ينالك من اذى الجهلاء . وان لا تقابلهم بمثله بل اعف
 عنهم واصفح . قال تعالى والعصر ان الانسان لفي خسر الى قوله وتواصوا بالحق وتواصوا بالصبر .
 وان لا تتخالطهم الا للضرورة . وان تحفظ وقارك ولا تمازج . وان تقنع بما رزقك الله . وان
 لا تبغى كثرة المال . فان حلاله حساب . وحرامه عذاب . وان لا تتخالط النساء الاجنيات . فان
 مخالطتهن داء وبلاء . وان تتنوبا بزق الصالحين . مجتهدا ان تكون منهم باطنا . فان من
 تشبه بقوم فهو منهم . وان تقول الحق بلطف ولين وان كان مرغا . او على نفسك . او والوالدين والاقرب
 ما لم تخف محذورا . وان لا تتجمل بالعتاب او المنايكة بالمثل . اذ بلغك من احد زم او تنقيص . فلعن ذلك
 كان كذبا . وان كان صادقا فدعه بغيره اسائه . ويكفيك اهده بعض حسنة إليك . حكى ان رجلا
 اعتاب الحسن البصري فاهده باليه طبقا حلوى وقال قل له هذا مكافاة اهده بعض حسنة
 لك . وان تتوكل على الله في الامور كلها مع الاخذ بالاسباب ونثق به وتعتمد عليه وتعلم علما
 جازما . ان ما اصابك لم يكن ليخطئك . وما اخطأك لم يكن ليصيبك . وان تذكر الله ذكر كثير
 بكرة واصيلا . وان لا تكثر الكلام والضحك فانهما يمتدان القلب . وان يكون رابك الافادة والاستفادة
 وان تبعد عن الاخلاق السيئة كالكبر والحسد والرياء وغير ذلك . وان تتخلى بالمصائل المرضية كالنواضع
 والقناعة والحلم وغير ذلك . وكن كما كان خيرا للخلق . حليف حلم تابع للحق .
 ايها الاخ لو كنت متلظحا بالنجاسات ومثلوثا بالعدوات انتجاسا ان تدخل مجلس رئيس من رؤساء الدنيا
 بل من رؤساء القرى . فكيف تدخل حضرة رب العالمين الذي خلقك فسوك فعدلك في اى صورة ما شاء
 عليك وانت متلظح بنجاسة الذنوب . ومثلوث بقدرت العيوب .
 ايها الاخ ان ارتكاب الذنوب . اما حق جلت . اهك فرحقت . وذلك لان المرء ان ارتكبها

وهو عالم بما يترتب عليهما من العذاب الشديد . في يوم الوعيد . فهو حق جائي . لان العاقب لا يفعل ما
كان ضررا محضا . وان ارتكبتها وهو غير متيقن بالحشر والنشر . وجزائها فهو كفر خفي .
وسا وضع هذه المسئلة بمثال محسوس . وهو انه لو اخبر رجلا جماعة من العقلاء الصادقين
الموثوق بهم . بوجود السم في طعام لذيذ . وهو جائع . فان صدقهم و يتقن بوجود السم فيه
وانه اذا اكل مات في الحال . ومع ذلك يتم على اكله غير مبال باخبارهم . فلا شك في انه احمق .
وان لم يصدقهم ولم يتيقن بوجوده فيه قد ومنكر لوجوده فيه .
ايها الاخ انما اخبرك احد بان قطع الطريق يرصدونك في الطريق ليقنطوك او ينهبوا ماعان
فهل تسلك بهذا الطريق آنا . لا . بل تسلك غيره . اوتسلكه حاذرا منهم . مع احتمال كذب
الخبير . فكيف لاتخذ من ارتكاب الذنب مع ان مائة ذنبا ربيعة وعشرين الفا من الانبياء الصادقين
الناجين اخيرا بانها سموم للامان والحياة الابدية ويترتب عليهما العذاب الاليم . في نار
الجحيم . وصدقهم ملايين من العتماء والعقلاء والحكماء .

ايها الاخ عليك باطاعة الوالدين فيما ليس بمعصية و برهما و خفض جناح الذل لهما . وبين الكلام
لهما والسعي في رضاها فان رضا الله في رضا الوالدين و سخط الله في سخط الوالدين نص الحديث
والعاقل يكفيه الاشارة . والرجوان لا يستغنى عن صلاح دعواتك .
استغفر الله من قول بلا عمل . لقد نسيت به قولاً الذي عقم

وصلّى الله على سيدنا محمد سيد الدارين والاخرين . وعلى آله وصحبه اجمعين . والحمد لله رب العالمين .

الكاتب اخوك المسكين
فخر الدين
١٣٨٨
جمادى الاخرى
٤٩

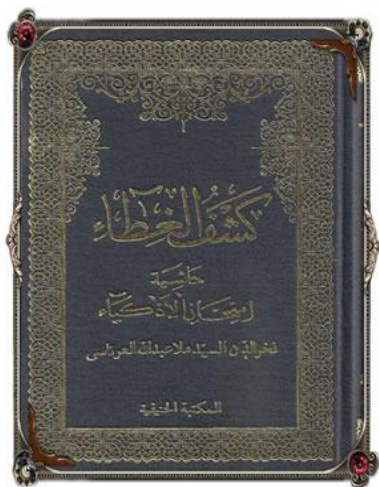
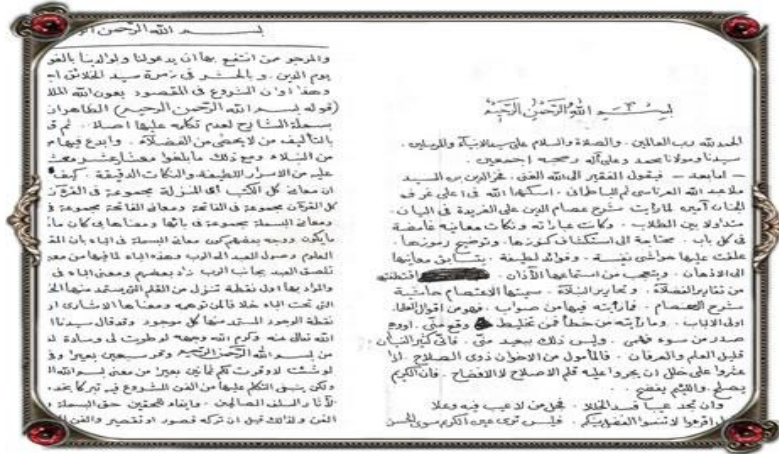
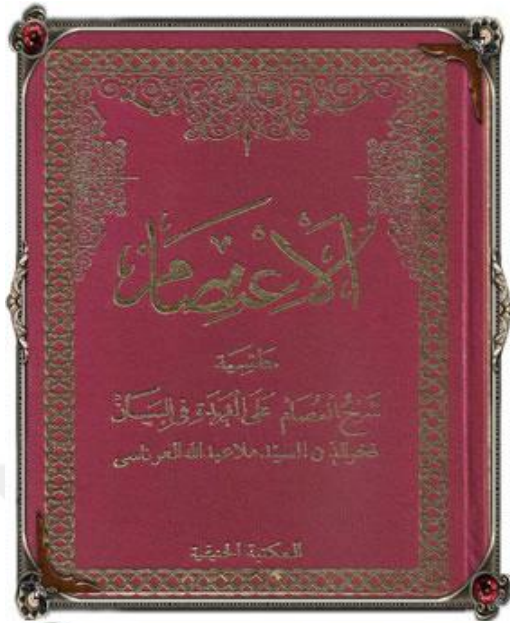
- ١ - لَاهُمَّ (١) اِرْحَمْنَا اِذَا عَرِقَ الْجَبِينُ . وَثَقَلَ الْوَجَعُ وَقَدْ كَثُرَ الْاَلَيْنُ
- ٢ - وَبَيَّ عَلَيْنَا الصَّادِقَ الْجَبِيْبَ . وَتَحَيَّرَ بَيْنَ يَسَنِ الطَّبِيْبِ
- ٣ - لَاهُمَّ اِرْحَمْنَا اِذَا وَاوَى التُّرْبُ . وَرَجَعَتْ اَقَارِبِي وَالْاَحْبَابُ
- ٤ - كَذَا اِذَا فَارَقْنَا النَّعِيْمَ . وَانْقَطَعَ اللَّذَاتُ وَالسَّيْمُ
- ٥ - لَاهُمَّ اِرْحَمْنَا اِذَا نَسِيَ اسْمُنَا (٤) . وَقَدْ بَلَى لَحْمُنَا وَجِسْمُنَا
- ٦ - كَذَا اِذَا اِنْدَرَسَتْ قُبُوْرُنَا . وَانْطَوَى (٣) فِي الْعَالَمِيْنَ ذِكْرُنَا
- ٧ - لَاهُمَّ اِرْحَمْنَا فِي يَوْمِ الْحَاثِرِ . يَوْمَ الَّذِي تُبْلَى كُنَا السَّدْرُ الْبَرُّ (٤)
- ٨ - كَذَا الَّذِي تُبْدَى فِيهِ الضَّمَاثِرُ . وَاغْفِرْ لَنَا وَنَوِّرْ الْبَصَاثِرُ (٥)
- ٩ - لِاخْلُقْ تَنْشُرْ وَاِذَا وَاوَى . وَتَحَسَّرَ الْخَلْقُ كَذَا الْمَوَازِيْنَ .
- ١٠ - لَاهُمَّ اِيْحَى وَيَا قِيَوْمَ . يَأْفِرُ اِيْرْحَمُنْ اِيْرْحِيْمُ
- ١١ - بِرَحْمَتِكَ يَا رَبِّ تَسْتَعِيْنُ . فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا يَا مَعِيْنَ
- ١٢ - هِدْيَ مُنَاجَاةٍ لِلشَّيْخِ مُحَمَّدِي الْبَدِيْنِ . نَظَمْتُهَا اَنَا الْفَقِيْرُ فُخْرُ الدِّيْنِ

(١) اي اللطم ويقرأ هزة ارحمنا بالقطع لضروته الوزن .
 (٢) باسقاط هزة اسما في الدرج كما هو القاعدة في هزة الوصل .
 (٣) باثبات هزة انطوى لضروته الوزن .
 (٤) اي تكلف السرر الكائنة لنا في ذلك اليوم فحذف ضمير الموصول للضرورة .
 (٥) بضم البصاثر ليلاتم الضماثر والا فلهو مفعول نور ومنصوب .
 (٦) تكون الكاف للضرورة .
 نظمت هذه المناجاة للشيخ الاكبر ميدي الشيخ محي الدين قدس الله سره وافاض
 علينا بركته وبره وقد بلغ الابيات اثني عشر عدداً في شهر المحرم سنة
 والمرجو من اطلع على عترة فيها ان يجري عليها قلم الاصلاح . ومن الله
 التوفيق والمطرية .

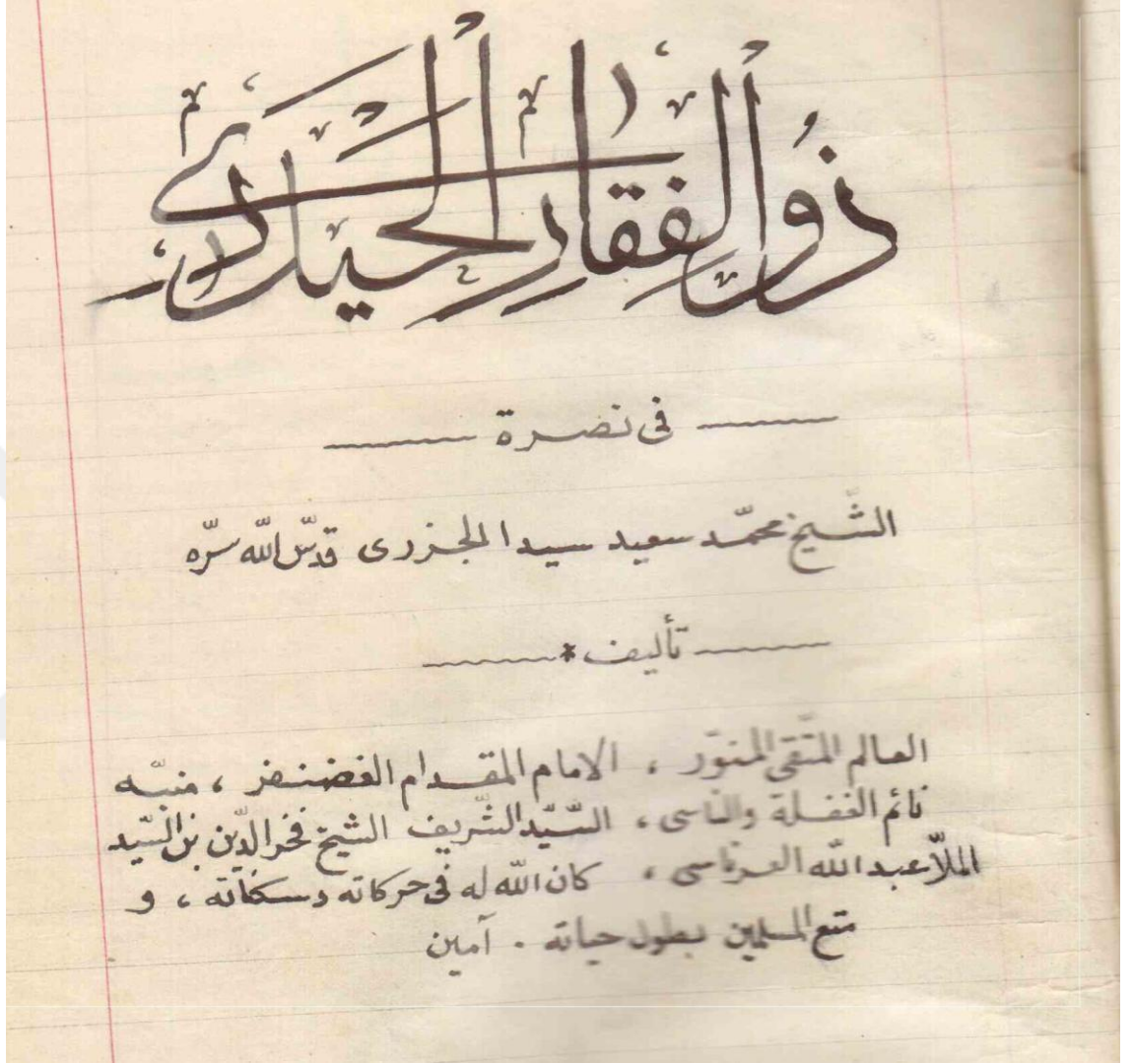
١٣٨٨
 ربيع الآخر
 الكاتب المكي
 فخر الدين

ثم الصلاة والسلام دائماً . على نبينا امام الكرام
 وآله وصحبه الكرام . مادام الملك لله العلام

Şeyh Fhareddin'in Eserlerinden Bir Kaçı; El-İ'tisam Haşiyetu Şerhi'l-İsam Ale'l-Ferideti fi'l-Beyan, Keşfu'l-Ğıta Haşiyetu İmtihani'l-Ezkiya. (Ek:5)

Şeyh Seydâ el-Cezeri'yi savunan ve içinde tasavvufi konuların işlendiği hala basılmayan Molla Fahreddin'in "Zü'lfikâri'l-Hayderî fi'd-Difâ'i ani's-Şeyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî" isimli kitabın kapak sayfasıdır (Ek:6)

BÖLGEMİZİN KANAAT ÖNDERİ;

"ŞEYH FAHREDDİN YILDIZ"

Molla Fahreddin, 1328/1910 yılında, Mardin iline bağlı Midyat ilçesinin Arnas köyünde doğmuştur. Babasının adı Molla Abdullah'tır. Kendisi her ne kadar aslen Mardinli ise de son olarak Batman'da kaldığı ve ilmi faaliyetlerinin parlak dönemini burada geçirdiği için "Batmanlı" olarak kabul edilmektedir. Molla Fahreddin, bölgede ilim ve faziletle tanınan ve "Seyyid" olarak tanınan soylu bir ailedendir. Soyü Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır.

Molla Fahreddin, pek çok İslâmî ilim dalında eser yazmayı hedefliyordu. Ancak ömrü buna, kafi gelmedi. Yine de çoğu Arapça olmak üzere 11 eser yazmıştır.

Molla Fahreddin, henüz yedi yaşına varmadan babasının vefatı üzerine yetim kaldı. Babasının vefatından sonra onun yetişmesi ile fedakâr validesi ilgilendi. O'nu Kur'an-ı Kerim'i öğrenmesi ve ilim yolunda ilk adımı atması için köy imamına gönderdi. Akranlarına göre daha çalışkan olan Molla Fahreddin, henüz altı yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i hatmetti ve İslâmî ilimleri okumaya başladı. 14 yaşında iken, Beşiri'ye gitti. Kader-i ilahî Molla Fahreddin'e, ilim belâğat ve güzel ahlakla tanınan ve bölgede herkes tarafından sevilen Molla Hasan Tilmi'ye öğrenci olmayı nasip etti. Molla Hasan, bölgede herkes tarafından tanınan ve Silvan'da ikamet eden meşhur alim, fakih ve mutasavvif Molla Hüseyin-i Kiçik'in talebelerinden ve ondan icazet alma şerefine nail

olan simalardan idi. Molla Hüseyin Kiçik, öyle büyük bir alim idi ki ona talebe olmak alimler arasında bir iftihar vesilesi idi.

Molla Fahreddin, hocası Molla Hasan Tilmi'zin yanında öğrenimini tamamlayıp kendisinden ilmi icazet aldıktan sonra onun köyüne yakın Bileyder köyünde imamlık yapmaya başladı. Burada aynı zamanda hem müderrislik yapıyor hem de hocası ile irtibatını devam ettirerek eksik kalan bilgilerini tamamlıyordu. Bir süre sonra buradan "Basork" adındaki köye yine imam olarak gitti. Burada köyün büyüğü olan Hacı Osman Ağa, onun isteği üzerine caminin yanında bir medrese inşa etti. Kendisi, uzun yıllar bu medresede ders verdi. Talebelerine karşı son derece şefkatliydi ve bir arkadaş gibi davranırdı. İlk etapta görenlerin kimin talebe kimin hoca olduğunu fark edemeyecekleri kadar tevazu içerisindeydi. Uzak diyarlardan ve özellikle Batı Anadolu'dan gelen talebelere medresede yer verir ve onlara özel ihtimam gösterirdi. Yanındaki talebelerin eğitimi yanında onların her yönden mükemmel olmalarına çaba gösteriyordu. Hatta Hz. Peygamber'in bir sünnetine uyarak bazılarına isimlerini bile değiştiriyordu.

Daha sonra yaşlı ilerleyince seyr-ü sülûka yöneldi ve Güneydoğu'nun güneybatısındaki Cizre (Ceziratu İbn Ömer) ilçesinde ikamet eden ilim ve takva sahibi meşhur Nakşibendî şeyhi Şeyh Muhammed Said Seyda'nın yanına giderek seyr-ü sülûkta ona öğrencilik yaptı. 1955 yılında ondan halifelik aldı. Bundan sonra artık bölgede ilim tedrisatı yanında irşad faaliyetlerini de yürüttü. Artık kendisi "Şeyh Fahreddin" olarak tanımlanıyordu. Bu

arada Bediüzzaman Said Nursi'nin kitaplarını (Nur Risalelerini) okudu ve onlardan çok etkilendi. Bunun üzerine Bediüzzaman hazretlerine bir mektup yazarak kendisinin de talebeleri arasında kabulünü talep etti. Bediüzzaman da ona bir mektupla cevap vererek muvaffakiyeti için dua etti. Bilindiği gibi Bediüzzaman büyük düşünür ve uzun vadede Dünya'ya hitap edecek Nur Risalelerini yazıyordu. Molla Fahreddin'in de Bediüzzaman'dan etkilendiği neticesi eser yazmaya başladığı kanaati hakimdir.

Molla Fahreddin'in ciddi bir azmi ve zihninde büyük projeleri vardı. Zira bu sırada modern ilimleri de okumaya başladı. Aynı zamanda bu ilimleri tahsil etmeleri konusunda talebelerini de teşvik ediyordu. Molla Fahreddin, sahip olduğu azim ve kararlılığın saikiyle sınavlarda gösterdiği olağanüstü başarı, hocaları hayretler içerisinde bırakıyordu. Hatta cebir ve matematik öğretmenleri, "Sanki cebir ve matematik bilimleri bu hoca tarafından keşfedilmiş" diyerek hayretlerini gizleyemiyor ve Molla Fahreddin'in kendilerinden bu bilimlere daha iyi vakıf olduğunu ifade ediyorlardı. Molla Fahreddin, Batman Ulu Camii'nde resmi imam-hatiplik ve aynı zamanda vaizlik yaptı. Vaazlarının halkın üzerinde büyük etki yaptığı ve bunun özellikle Batman'ın muhafazakar yapısında ciddi tesiri olduğu söylenebilir. Ancak kısa bir süre sonra bütün resmi görevlerinden ayrılarak kendisini tamamen irşad ve tedrisat faaliyetlerine verdi.

Bu faaliyetlerini o zaman Siirt'in bir ilçesi olan Batman şehir merkezindeki "Hacı Şirin Camii"nde yürütüyordu. Talebeleri Seyyid Fahreddin'in adeta bir uzlet hayatı yaşadığını ifade etmiştir. Batman halkının anlattıklarına göre burada kaldığı yaklaşık 20 yıl zarfında çarşı ve pazara pek gitmemiş, genellikle evi ile camiye da medrese arasında münzevi bir hayat yaşamıştır. Camiye giderken yol üzerinde küçük çocuklar etrafında toplanıp O'na büyük ilgi gösteriyorlardı. Molla Fahreddin, son

1950

derece zeki, ifade kabiliyeti güçlü, fahî ve belîğ bir şahsiyetti. Kuvve-i hafızası da son derece güçlüydü. Öyle ki, birçok talebesinin müşahadesiyle, bir kitabın herhangi bir sayfasını tek okuyuşta noksanız hıfz ediyordu. Özellikle tasavvuf üstadı Şeyh Seyda hazretlerinin tavsiyesi üzerine gittiği Siirt'in Pervari ilçesinin yaylasında kalan Davudi aşireti göçerleri arasında eskiden beri var olan gelen düşmanlık ve ihtilaflar, onun himmetiyle kısa zamanda bertaraf oldu. Yine Batman'da Raman ve Alikan aşireti arasında sulh ve barışın tesisine vesile olmuştur.

Halk arasında son derece itibarı olan ve çok sayıda talebe yetiştiren ileri görüşlü alim ve mutasavvif Molla Fahreddin Efendi, ne yazık ki tasarladığı büyük projelerini tamamlamadan, Batman'da, 1 Şubat 1972 tarihinde, 62 yaşında hakkın rahmetine kavuştu. Batman'da yakın "Korik" köyünde annesinin yanına defnedildi.

1970

SEYH FAHRETTİN YILDIZ'IN TALEBESİ MELLE TAHİR ERGİN;

"O GİZLİ BİR HAZİNEYDİ"

Molla Fahrettin Yıldız'ın öğrencilerinden Melle Tahir Ergin, Şeyh'in ilmi kişiliğini ve toplumsal misyonunu anlattı. Öncelikle şunu itiraf edeyim ki, Seydayı anlatmak benim için çok zor bir konu. Zira O, gizli bir hazinedir. Biz talebeleri onu tam olarak irdak edebilmiş değiliz.

Ama yine de yaptığımız bu önemli hizmete küçük bir katkı sunmak ve Seyda'ya olan vefa borcumu bir nebze de olsa ödemek niyetiyle şahit olduğum birkaç hadiseyi anlatayım.

Hayatının uykusu dışında tamamını müderrislikle geçiriyordu. Yazın bizi yaylaya götürüp ders verirdi. Aylarca yaylada kalırdık. Yeme içme gibi bütün ihtiyaçlarımızı O gideriyordu. Kişin tekiri Batman'a gelip Ulu Camii ve Hacı Şirin Camii'nde bize ders vermeye devam ediyordu. Karp, şeker ve prostal gibi hastalıkları olmasına rağmen ders vermeyi hiç bırakmadı.

Batman'da tanıdığımız ne kadar alim ya da molla (melle) varsa hemen hemen hepsi onun talebesidir. Batman'ın manevi yapısının şekillenmesinde ciddi etkisi olmuştur.

İnsanlar, çözemedikleri güncel konulara dair kendisine müracaat ederdi. Herhangi bir konuda fetva verdiğinde, artık o konu hakkında kimsede en ufak bir şüphe kalmazdı.

Seyda, son derece başarılı bir insandı. Nerede bir kan davası ya da dargınlık varsa hemen taraflara

görüşür ve onları barıştırırdı. Söz ve nasihatleri çok tesirli olduğundan kimse itiraz edecek söz bulamazdı. Meseleleri suhuletle (kolaylıkla) çözüyordu. Ben bu yaşama kadar onun kadar zeki bir insan görmedim.

İnsanlar onun fiziki duruşundan bile etkilenirdi. Yoldan geçen insanlar genellikle tekrar arkalarına dönüp ona bakma ihtiyacı hissederdiler. Biz talebeleri de her gün görmemize rağmen yüzüne bakmaya doyamazdık. Hatta şu an bile haftada bir defa kabrini ziyaret etmemem kendimde bir eksiklik hissedirim.

Talebelerinin hepsini kendi çocukları gibi severdi. Zaten hangi talebesine sorsanız 'Seyda en çok beni seviyor' derdi. On yıldan fazla bir süre yanında kaldım ama tek bir talebesine öfkelenmediğini görmedim. Ondan duyduğum en ağır söz 'Hey Mübarek' sözü idi. Bunu söylerken bile şefkatle söylerdi.

Seyda, pozitif ilimlere de oldukça hakimdi. Bir gün rahatsızlandığında onunla Diyarbakıra gittim. Doktorun çok hastası olduğundan bize yarın başabileceğini söyledi. Seyda konuşmaya başlayınca, kullandığı tıbbi terimleri duyan doktor hayretini gizleyemedi ve 'Bu hastaya bugün bakacağım' dedi.

Ben şimdi size bazı şeyler anlattım ama söylemekle görmek bir değil. Onun ahlakını anlatmaya benim sözlerim کافی gelmez. Hani bazı şeyler için 'Anlatılmaz, yaşanır' derler ya. Bu da o türden bir şey.

Kendisi de Seyid olan Melle Tahir, halen müftülük Camii imamlığı görevini yürütmektedir.

Bölgemizin önemli kanaat önderlerinden olan Molla Fahrettin Batmani aynı zamanda yaşadığı dönemin en önemli alimlerindedir. Molla Fahrettin sözünü tedrisatın yanında gramer ağırlıklı olmasını daha faydalı ve daha kalıcı hale getirmiştir. Ayrıca son derece aktif olan ve zamanını en iyi bir şekilde değerlendiren Molla Fahrettin, sadece tedrisat ve telifle yetinmemiş çok yönlü bir şekilde ilmi, tasavvufi ve sosyal faaliyetlerde de bulunmuştur.

Bölgemizde Molla Fahrettin adına sempozyumlar düzenlenmiştir.

Uluslararası Mi'vat Sempozyumu Türkiye'de ilk defa Artuklu Üniversitesi tarafından 6 dilde düzenlenen Uluslararası Mi'vat Sempozyumunda ele alındı.

1. Batman Uluslararası Tarih ve Kültür Sempozyumu'nun Molla Fahrettin Batmani'nin hayatı ve ilmi kişiliği anlatıldı.

SURİYE VE İRAK UYRUKLU VATANDAŞLAR KAYIT ALTINA ALINIYOR

Ülkelerinde yaşanan iç karışıklıkları nedeniyle ülkemize sığınmak zorunda kalan Suriye ve Irak uyruklu yabancıların kayıt altına alınması amacıyla Başbakanlık AFAD Koordinasyon Merkezi tarafından ilimize tahsis edilen Mobil Koordinasyon Merkezi aracı gün boyu hizmet veriyor.

Mobil Koordinasyon aracında yabancıların entegrasyonu amacıyla,

kimlik bilgileri sisteme kayıt edilerek, bu kişilere "Yabancı Tanıtım Kartı" verilmektedir. Yabancılar verilen bu kartlarla, devletin sağlamış olduğu imkanlardan faydalanıyor.

Şimdiye kadar kayıt Mobil Koordinasyon Merkezi'nde 781 (3 bin 492 kişi) Suriyeli, 75 Iraklı (471 kişi) kayıt altına alındı.

**Batman'ın kanaat önderlerinden ehli hizmet Hacı Mirza
Mehmet Demir'in Şeyh Fahreddin hakkındaki mektubu (Ek:9)**

sene evvel ulucamide yatsı namazından sonra Risale-i nur eserlerini okurduk. Çünkü Bediüzzamanı çok sevdi. Çünkü onun aşığı idi. Biz Risale-i nuru okuduğumuz zamanlarda her sabah gelir, derki Rûya gördüm, taş gümrü. Şim, acıb alemlerde bulunuyum. hemen hemen her gece rûya aleminde mesafeler katıyordum, şimdi tam hatırlanıyorum. Çok güzel möjdeli ve güzel rûya gördüğünü bize söylüyordu. Ben ondan çok istifade ettim. Ona karşı sonsuz sevgi ve hürmetim vardı. Hatta bir zaman millî selamet partisinin denetçisi bana karşı kurgunluğu ~~okuydu~~, ben hissedince otuz-kırk kişi arkadaşlarla ziyasetine girdik elini götürük özümümü anlattık. bizi affetti. Zaten o da beni çok sevdi. Hatta diyor ki: "Hacı mirza vallah! sesini ~~duymuş~~ ~~getirince~~ ben cesaretleniyorum." diyor. Ta ki o zaman korkulu günlerdi. Müslümanlara, bilhassa nur cemaatine göz açtırmıyorlardı. O zaman meydana kimse yoktu, Cahillikimizden meydana çıkınca bizi fedai felakhten ederck utama o zamanın Alema ve mesayihleri beni çok severlerdi.

Azizim ~~Abderrahim~~ kıymetli hocamın mühdumları muhterem babanız ve bitirattı özür ağabeyim ve hocam olan şeyh Fahreddin ^{efendi} her yönüyle mükemmel bir alim ve kalbi dâğıgularla mükemmel bir tasavvuf şeyhi. Allah u azimüssen ona rahmet etsin bizi onun selâatine nail etsin, ilmi ve tasavvufi bereketinden bizleri de feyizdar yapısın selam, sevgi ve saygılarımla ona manevi huzarında saygılarımı sunar hürmetle ellerinden öperim 2004-2008

Aziz kardesiniz

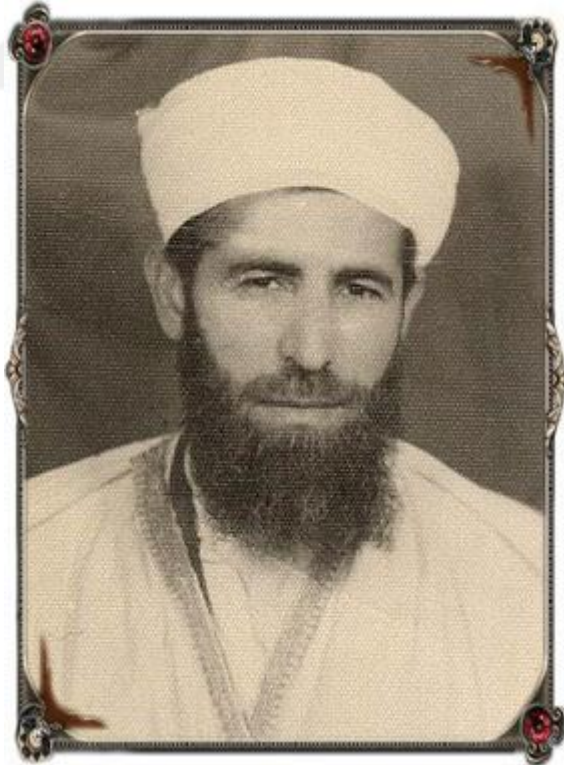
Mirza Mehmet DEMİR

TIF=0488-2131408 ^{BATMAN}

Resimlerle Şeyh Fahreddin(Ek:10)

(Ek:11)

(Ek:12)

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Bayram, Davut
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 20.04.1994/Şırnak-Silopi
Telefon : 05432105885
Faks :-
E-mail : davutbayram19@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora		
Yüksek		
Lisans	Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat	

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016	Van-İpekyolu	Öğretmen
2017	Van-İpekyolu	Öğretmen
2018	Van-İpekyolu	Öğretmen
2019	Van-İpekyolu	Öğretmen

Yabancı Dil

Yayımlar

Şırnak İli'nin Tarihi Eserleri/Lisans Bitirme Tezi

Hobiler

Spor, Yüzme

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

Tez Başlığı / Konusu:

30/05/2019

ŞEYH FAHREDDİN el-ARNÂSİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 67 sayfalık kısmına ilişkin, 30/05/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16 (On altı) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

30/05/2019
Davut BAYRAM

Adı Soyadı : Davut BAYRAM

Öğrenci No : 169203021

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Program : İlahiyat

Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ferzende İDİZ

30/05/2019

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

01.08/2019

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü